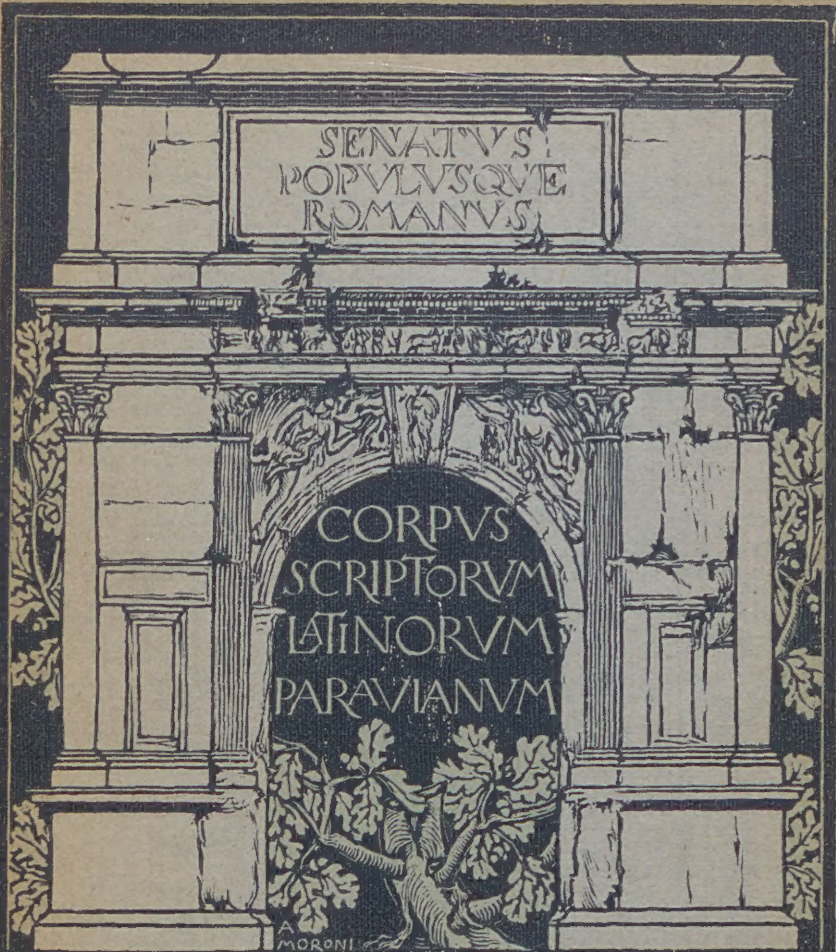


P. OVIDII

TRISTIA

IN ÆDIBVS I·B·PARAVIÆ ET SOC·

CORPUS SCRIPTORUM LATINORUM
PARAVIANUM

MODERANTE CAROLO PASCAL

EX OFFICINA REGIA
I. B. PARAVIAE ET SOC.
AUGUSTAE TAUR.

P. OVIDII NASONIS

TRISTIA

RECENSUIT, PRAEFATUS EST,
BREVI APPENDICE CRITICA INSTRUXIT

CAROLUS LANDI

IN AEDIBUS IO. BAPT. PARAVIAE ET SOCIORUM
AUG. TAURINORUM-ROMAE-MEDIOLANI-FLORENTIAE-NEAPOLI-PANORMI
GENUAE, apud MONTALDUM Bibliopolam.

Torino — Stamperia Reale G. B. Paravia e C.
1007 (M2) X-917. 9147.

PRAEFATIO

Ovidii Tristia, quibus poeta ingeniosissimus, 'carmine temporibus conveniente suis', animi angores saevientis fortunae ictibus propemodum fracti levare conatus est, non tam propitia habuerunt fata quam aliis eiusdem poetae operibus contigit, si quidem qui duo tantum libri mss. omnium vetustissimi ultra duodecimum saeculum ascendunt, ii nonnisi mutili hodie praesto sunt. Nec diu est ex quo innotuerunt et Laurentianus olim Marcianus 223, L nota insignitus, qui optimae in primis auctoritatis et fidei habendus est, quamquam multimodis erroribus scatet librariorum incuria propagatis, et reliquiae codicis Trevirensis Θ, quarum utrum paucitas magis dolenda an praestantia praedicanda sit dubitari dicit Ehwaldus, a quo detectae illae sunt (1), suffragante Oweno, qui primus, opinor, earum subsidio usus nuper est in Tristibus denuo edendis (2). Quae postquam reperta sunt exemplaria — qualia fere Nicolaus ille Heinsius optavit, nullum se exemplar questus habere, quod multum senii ac vetustatis prae se ferret — praestanti sollertia miraque sagacitate eorum praecipue doctorum hominum, quos dixi, res critica atque operis recensio mirum quantum profecit.

(1) *Ad historiam carm. Ovid. recensionemque symbolae* (Progr.) Gothae I. 1889; II. 1892.

(2) *Tristium libri quinque, Ex Ponto ll. etc.* — Oxonii, e typographeo Clarendoniano, MDCCCCXV.

Sane dolendum est quod in Laurentiano, antiquorum quaternionum compage soluta, ut ait Kunzius (1), folia non pauca perierunt, deperdita praeter duo suppleverunt manus recentes, cum in priore libri parte, quae Metamorphoses aliaque continet, tum in Tristibus, quorum antiquae paginae, saeculo x vel minimum xi tribuendae, patent inde a I 5, 11 usque ad III, 7, 1 et inde a IV 1, 12 usque ad IV 7, 5, cum cetera et antecedentia et insequentia (non media, quae plane interierunt) manui recentiori saeculi xv debeantur, quam nota λ Owenus designavit et parvi esse pretii ostendit (2). Tres in codicem correctores operam navaverunt (L^2 saec. xii ut videtur, L^3 et L^4 saec. xv). Postquam aliquot eius scripturas, collationibus usi aut non integris aut non satis idoneis, publici iuris fecerunt Merkelius in edit. Teubneriana a. 1850, Riesius in Tauchnitiana a. 1874, Guethlingius in sua a. 1884, et ad pretium libri praestantissimi rectius aestimandum F. Tankius viam munivit disputatione bonae frugis plena (3), hoc velut praecipuo editionis suae fundamento S. G. Owenus 'excusso diligentissime codice' usus est, neque secus Ehwaldus in nova edit. Teubneriana, nullo in Tristium libris apparatu critico instructa. Fuit olim codex bibliothecae conventus S. Marci, quod inscriptio testatur eidem praefixa (4): unius paginae imaginem photographicam Owenus editioni suae adiciendam curavit.

Codicis alterius maior est vetustas, condicio longe miserior. Nam Θ, qui in bibliotheca urbana Augusti Trevirorum ser-

(1) *P. Ovidii Nasonis libellus de medicamine faciei.* Vindobonae 1881, p. 5 sqq.

(2) Principem obtinet locum mirificeque de Ovidio merita est doctissimi huius viri editio maior, quae inscribitur *P. O. N. Tristium libri V, recensuit* S. G. Owen. Oxonii, e typ. Clarendoniano MDCCCLXXXVIIII. — Aliam eiusdem philologi editionem, apparatu critico in artius contracto, habemus in *Corp. Poet. Latin.* Postgatii, Londinii, G. Bell, MCCCCV, fasc. II^2, pp. 534-561. Praterea cf. pag. superioris adn. 2.

(3) *De Tristibus Ovidii recensendis.* Greifswaldiae 1879.

(4) 'Liber conventus S.cti Marci de Fl.a ord.is praedicator. h.itus a fr.e Georgio Ant° Vespuccio filio nativo 1499'.

vatur, litteris minusculis saec. x scriptus, continet duo folia codicis pervetusti, quae libri alicuius involucrum olim effecerunt: in priore Tristia leguntur inde a I 11, 1 usque ad II 21 (uno tantum omisso versu I 11, 32), in posteriore inde a IV 4, 35 usque ad IV 5, 9 (deest IV 4, 66).

Quae cum ita sint neque ex unius racemis, ut Macrobii verbis utar (V 17, 4), vindemia facienda sit, codices Tristium quotquot aetatem tulerunt animadvertendum est in tres classes distribui oportere, quarum prima duobus illis primariis codicibus constat, quos modo commemoravi, alterius vero sunt codices hi:

A = '*Politiani primus*': codex vetus Marcianus (i. e. Florentinae bibliothecae conventus divi Marci), fortasse saec. XI, hodie deperditus, cuius apographon Angeli Politiani ipsius manu exaratum extat in ora editionis Parmensis a. 1477, quam in bibliotheca Bodleiana invenit Owenus descripsitque (1).

G = Guelpherbytanus inter Gudianos 192, membranaceus saec. XIII.

H = Holkhamicus, bibliothecae comitis de Leycestria, membranaceus saec. XIII.

P = Vaticanus bibl. Palatinae 910, chartaceus a. 1476 exaratus.

V = Vaticanus 1606, membran. saec. XIII.

Artissimo cognationis vinculo inter se cohaerent hi codices, ut ab uno eodemque exemplari omnes originem duxisse manifestum sit. Eorum consensum littera Γ significavit Owenus, qui Holkhamicum primus adhibuit et idem rectissime statuit illos ab archetypo interpolationibus quidem et glossematis referto, verum satis bono et magna cum L affinitate coniuncto, esse

(1) Vide eius prolegg. p. XII sqq. Ineunte saeculo XIX editio illa Parmensis etiamtum in bibl. Laurentiana adservabatur, unde surrepta in Angliam migravit. Tristium libros ibidem contulit Politianus cum altero codice 'non perinde vetusto ex Medicea libraria, quod *b* littera significatur' (= *Politiani secundus*, ap. Owenum δ).

descriptos; ab his igitur potissimum (1) depravationibus ac detrimentis, quibus Laurentianus et Trevirensis laborarent, remedium esse petendum. Similiter Tankius p. 60.

Tertia denique classis reliquos amplectitur codices, qui numero plures, virtute atque honore minores, cum gravibus saepe mendis abundent nec vacent interpolationibus, omnino tamen non sunt contemnendi, utpote qui genuinam haud raro scripturam servaverint, ubi L et eius fautores alterius classis a vero deflectere videmus. Itaque ex fonte a supradictis libris alieno eos effluxisse evicit Owenus, qui laudabili industria plurima huius catervae exempla, post Heinsium et Merkelium, vel contulit vel excerpsit in editione maiore Oxoniensi comparanda. Praestant inter ceteros Leidensis 177 (= K), cuius singularis est cum L saepe similitudo, Gothanus quidam (= D), Canonicianus lat. 1 (= O); nec praetereunda sunt fragmenta Oenipontana, quae Antonius Zingerle evulgavit (2), quibus lectio loci varie vexati IV 10, 7 commode restituitur vel, si mavis, firmatur. Equidem, cum haud paucos deteriorum istorum codicum in bibliothecis Italicis latere, ut fit, ab editoribus neglectos comperissem, ne aliena utique meo premerem pede, operam dare tali negotio constitui, si quid inde lucri vel pretii huic editioni redire posset, et nonnullos Tristium codices in bibliothecis Venetis, Mediolanensibus, Florentinis (3) excussi, non sine aliquo laboris mei fructu. Nam et III 4, 73 veram germanamque scrip-

(1) Locis singulis diligenter comparatis memoriam eminere apparet codicum G et H, quorum librariis glossemata et interpolationes parcius imposuerint, minoris pretii esse A et V arripiendis emendationibus promptiores, maxime dubiam codicis P fidem horum omnium recentissimi.

(2) *Neue Philologische Rundschau*, 1890, p. 7.

(3) Sunt hi praecipue: Veneti Marciani XII 55 et XII 56, uterque saec. XV; Laur. Strozz. 124 saec. XIII, Laurentiani 36, 2 et 36, 33 (= β Oweni, quem moneo IV 3, 83 scripturam eius *functa est* praeteriisse); Ambrosiani I 8 Inf. saec. XIV et F 87 Sup. saec. XV. Quominus alios codices adirem, flagrans bellum impedimento fuit: constat enim multos alio translatos esse penitusque abditos, ut a periculis eriperentur.

turam *longe*, quam ex optima defloratione codicis Parisini 8069 saec. XI Owenus reposuerat, in Laur. Strozz. 124 servatam inveni, qui nonnumquam cum L unus fere concinit, et IV 3, 23 *num*, quod 'Mediceum nescio quem apud Heinsium' vir idem doctus exhibere testatus est, in Laur. 36, 2 extare animadverti (1), et V 2, 18 rectam scripturam *vacarit* in Strozz. 124, in Ven. Marc. XII 56, in Ambros. F 87 Sup. deprehendi. Alia quaedam in apparatu critico notabuntur.

Haec supellex quatenus aliis subsidiis adhibitis, deflorationibus dico et veterum Italarum editionum testimoniis, locupletari possit, abunde Owenus ostendit (in prolegg. cc. IV et V): quae quidem vix alio spectant, nisi ad potiorum codicum firmandam auctoritatem. Albertini Mussati centonem Tristium ad filium missum, antequam Ehwaldi symbolas criticas cognovi, et ipse evolveram (2) fructu paene nullo: licet enim ineunte saeculo XIV conscriptus ille sit, cui aetate suppares habemus horum carminum codices bonos, pessimo sane exemplari usum esse Patavinum scriptorem cognovi, ut permulta taceam pro operis consilio ipsum suo Marte immutasse (3). Plurimi contra faciendum est vetusti cuiuspiam tituli testimonium, scil. inscriptionis Gruteri 637, 5 (= *C. I. L.* VI 2, n. 9632), cuius ope veram Ovidii manum restitui viderunt I 11, 12: *Omnis ab hac cura cura levata mea est*, cum alterum hemistichium in codd. omnibus ita se habeat: *mens relevata mea est*. Unde colligere licet non iniuria suspicatum esse Owenum nonnullas certe cor-

(1) Diutius immoratus sum in hoc codice excutiendo, propterea quod cum F consentire illum vidi in afferendo versu V 1, 18 *aptior, ingenium come, Tibullus erit* (sic in textu, addito in marg. eadem manu *et plures, quorum* etc.); sed collatio spem omnem praecidit fore ut melioris notae libris adiungeretur. Est enim codex quam qui maxime contaminatus et ad rem criticam paene inutilis.

(2) Apud Graevium in *Thes. Antiq. Ital.* VI 2. App. pp. 70-76.

(3) In extremo versu Tr. IV 3, 83 *facta est* de Ehwaldi coniectura emendare solent editores (*freta est* vel *freta es* codd. fere omnes). Etiam apud Mussatum in centonis versu, quocum ille conferendus, *facta est* legitur.

rectiones a grammaticorum officinis prodiisse, praeter menda quae librariorum socordia et inscitia medii aevi temporibus plurima irrepserunt: quamquam in hoc opere nec tam frequenter noviciam interpolatorum licentiam grassatam esse apparet, quam in aliis Peligni operibus evenit, nec umquam fere lacunarum detrimenta esse sarcienda.

Sed in coniecturis doctorum virorum recipiendis erit cautio illa tutissima, quam et ratio postulat huius collectionis et recentiores in universum editores praestiterunt, in primis doctus ille Anglus, quem saepius iam nominavi: quasdam vero commendatione satis dignas, a veteribus maximam partem prolatas, veluti ab Heinsio, Gronovio, Bentleio, apparatu critico nonnumquam insertas videbis. Cum tironum praecipue in usum paranda esset haec editio, in aperte corruptis locis numquam crucis infelicis signo uti volui, ne legentibus turbas darem. Eadem de causa in rebus orthographicis a tradita consuetudine recedere supersedi, cui etiam Owenus plerumque est obsecutus.

Reliquum est ut moneam ad Tristium libros recognoscendos atque emendandos, praeter ea scripta, quae supra memoravi, Ehwaldi et Oweni (cfr. huius etiam coniectanea in actis quae inscribuntur *The Classical Quarterly* VIII, p. 21 sqq.), magno esse adiumento Robinsonii Ellis commentationem in *Hermathena* a. VII, p. 183 sqq. editam, et Pauli Vogel libellum *Kritische und exegetische Bemerkungen zu Ovids Tristien* (Festschrift, Schneebergae 1891). Nec sine usu est liber Isidori Hilberg *Die Gesetze der Wortstellung im Pentameter des Ovid.* Lips. 1894 (1).

Editiones veteres Tristium praestantiores Italas has commemorabo, quas Owenus luculenter describit pp. lv. sqq. Omnium Ovidii operum editio princeps Romae prodiit duobus voluminibus forma maxima anno 1471, cuius in altero volumine legitur *De Tristibus liber* (sic); quod itidem fit in editione principe

(1) Cf. P. Rasi in *Riv. di filologia* XXIX, 1900, pp. 95-96, 543.

Bononiensi eodem anno a Francisco Puteolano in lucem emissa et in Veneta Rubei a. 1474, cuius vestigia posteriores editores presserunt usque ad Aldinam I (Venetiis 1502-03) Longe huic praestat Aldina II (Ven. 1515-16), cui Andreas Naugerius operam navavit.

Ex transalpinis, quae deinceps prodierunt, adnotationibus instructae, memoratu dignae sunt G. Bersmanni (Lipsiae 1582 ss.), cum notis variorum (Francofurti 1601), imprimis Nicolai Heinsii (Amstelodami[3] 1661).

Denique recentiores apud Italos carminum editiones indicabo adnotationibus ornatas, quae etiam ad artem criticam in eisdem exercendam aliquatenus pertinent:

P. O. N. Tristium libri quinque. Recensione del testo e commento a cura di E. Cocchia. Torino, Paravia, 1900.

P. O. N. I Tristi, annotati da F. Vivona. Milano-Palermo, Sandron, 1902.

P. O. N. Tristia, commentati da G. Ferrara. Parte I: Lib. I e II. Torino, Loescher, 1903 (cfr. eiusdem adnotationes criticas in *Riv. di filologia* XXXI. 1903, p. 223 sqq.: — *Ops Turrigera* [ad Tr. II 24] in *Rendiconti del R. Istituto Lombardo* ser. II, vol. XXXV, 1902, p. 595).

Scr. Patavii, mense Aprili a. MCMXVII.

CAROLUS LANDI.

LA R. ACCADEMIA DELLE SCIENZE

E L'OPERA DELLA

DITTA G. B. PARAVIA & C.

Classe di Scienze morali, storiche e filologiche. Adunanza del 10 Dicembre 1916. Presidenza del Socio Senatore LORENZO CAMERANO, *presidente dell'Accademia.*

Sono presenti i Soci: CHIRONI, Vicepresidente dell'Accademia, PIZZI, D'ERCOLE, BRONDI, SFORZA, EINAUDI, BAUDI DI VESME, PATETTA, VIDARI, PRATO, e STAMPINI, Segretario della Classe.

È scusata l'assenza dei Soci: S. E. BOSELLI, Direttore della Classe, MANNO, CARLE, S. E. RUFFINI, e SCHIAPARELLI.

Si legge e si approva l'atto verbale dell'adunanza precedente del 26 novembre u. s.

. . . .

Il Socio Segretario STAMPINI, ... richiama l'attenzione dei Colleghi sui primi cinque volumetti, inviati in omaggio all'Accademia dalla Ditta editrice, del *Corpus scriptorum latinorum Paravianum moderante Carolo Pascal*, cioè i *Catulli carmina* per cura di Carlo PASCAL, la *Germania* di Tacito per cura di Cesare ANNIBALDI, il *De bello civili* di Cesare per cura di Domenico BASSI, i frammenti *De re publica* di Cicerone per cura di Carlo PASCAL e Giovanni GALBIATI, e l'*Octavius* di Minucio Felice per cura di Luigi VALMAGGI. Messi in rilievo i pregi intrinseci delle cinque pubblicazioni, il Socio STAMPINI aggiunge ritenersi in dovere di esprimere le più vive congratulazioni alla Ditta G. P. Paravia, la quale, nonostante le gravi difficoltà dell'ora presente, ha coraggiosamente affrontato, e seguiterà ad affrontare, non lievi spese per dotare l'Italia di una commendevole collezione di testi latini criticamente riveduti con criteri propri da filologi di riconosciuta competenza; collezione che, se, come giova sperare, sarà continuata così bene com'è cominciata sotto la strenua direzione del dottissimo professore di letteratura latina della R. Università di Pavia, Carlo PASCAL, varrà finalmente a fare scomparire un vuoto da lunga pezza deplorato nel nostro Paese, che per le edizioni di puro testo dei classici latini deve, pur troppo ancora, ricorrere agli stranieri. E poichè la Ditta Paravia

dà prova insigne di voler contribuire potentemente al sempre maggiore incremento degli studi latini nelle nostre scuole medie, il Socio Stampini, dopo aver ricordato com'egli abbia avuto occasione di segnalare, prima nella *Rivista di filologia e d'istruzione classica* e poi, pochi giorni addietro, nella *Gazzetta del Popolo*, l'opportunità di rifare il *Vocabolario universale latino-italiano* di Antonio Bazzarini, pubblicato in Torino dai Cugini Pomba nel 1850, affinchè l'Italia possegga finalmente un suo lessico *scientifico* latino, degno di stare alla pari con l'ottava edizione dello *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch* di Carlo Ernesto ed Enrico Georges, osserva che la Ditta Paravia renderebbe, dal canto suo, un grande servizio alle scuole classiche medie italiane, se procurasse il rifacimento del lessico *scolastico* compilato dal suo maestro e predecessore nell'Università e nell'Accademia, Tommaso Vallauri, poichè, dati gli immensi progressi fatti dalla lessicografia latina negli ultimi decenni, il dizionario Vallauriano deve essere, non solo ritoccato, ma accresciuto e interamente rifuso in entrambe le sue parti.

Il Presidente Camerano si associa alle lodi tributate alla Ditta Paravia, della quale va eziandio segnalata la non piccola benemerenza acquistatasi nella produzione di ogni specie di materiale scientifico e dimostrativo per le nostre scuole, elementari, popolari e medie, secondando così gl'intendimenti e le istruzioni del Governo nella sostituzione, per tale riguardo, dell'opera delle nostre Case a quella delle Case straniere, dalle quali sinora eravamo quasi del tutto dipendenti.

Il Socio Vidari elogia del pari la Ditta Paravia per la sua collezione — rappresentata oramai da non pochi volumi — dei classici della pedagogia italiana, e nota che, avendo l'Italia magnifiche tradizioni pedagogiche, è opera altamente meritoria e patriottica metterle in evidenza con una speciale collezione che degnamente le faccia apprezzare dagli studiosi italiani.

Il Vicepresidente Chironi, lieto di constatare che l'Accademia riconosca, con sì concorde consenso, ***le grandi benemerenze della Ditta Paravia, persuaso che questa, incoraggiata dall'autorevole approvazione del nostro consesso, raddoppierà la sua alacrità a tutto vantaggio dei buoni studi e a decoro dell'Italia, propone che la Classe accordi con un voto di plauso il suo patrocinio morale alla Ditta Paravia.***

La proposta del Vicepresidente Chironi è approvata alla unanimità.

. . . .

P. OVIDII NASONIS

TRISTIUM

LIBER PRIMUS

I.

Parve, nec invideo, sine me, liber, ibis in Urbem,
  Ei mihi, quo domino non licet ire tuo.
Vade, sed incultus, qualem decet exulis esse:
  Infelix habitum temporis huius habe.
Nec te purpureo velent vaccinia fuco:
  Non est conveniens luctibus ille color.
Nec titulus minio, nec cedro charta notetur,
  Candida nec nigra cornua fronte geras.
Felices ornent haec instrumenta libellos:
  Fortunae memorem te decet esse meae.
Nec fragili geminae poliantur pumice frontes,
  Hirsutus sparsis ut videare comis.
Neve liturarum pudeat: qui viderit illas,
  De lacrimis factas sentiet esse meis.
Vade, liber, verbisque meis loca grata saluta:
  Contingam certe quo licet illa pede.

Si quis, ut in populo, nostri non immemor illic,
Si quis, qui, quid agam, forte requirat, erit:
Vivere me dices, salvum tamen esse negabis;
Id quoque, quod vivam, munus habere dei.
Atque ita tu, tacitus quaerenti plura legendus,
Ne, quae non opus est, forte loquare, cave.
Protinus admonitus repetet mea crimina lector;
Et peragar populi publicus ore reus.
Tu cave defendas, quamvis mordebere dictis:
Causa patrocinio non bona maior erit.
Invenies aliquem, qui me suspiret ademptum,
Carmina nec siccis perlegat ista genis,
Et tacitus secum, ne quis malus audiat, optet,
Sit mea, lenito Caesare, poena levis:
Nos quoque, quisquis erit, ne sit miser ille, precamur,
Placatos miseris qui volet esse deos;
Quaeque volet, rata sint, ablataque principis ira
Sedibus in patriis det mihi posse mori.
Ut peragas mandata, liber, culpabere forsan,
Ingeniique minor laude ferere mei.
Iudicis officium est, ut res, ita tempora rerum
Quaerere: quaesito tempore tutus eris.
Carmina proveniunt animo deducta sereno:
Nubila sunt subitis tempora nostra malis.
Carmina secessum scribentis et otia quaerunt:
Me mare, me venti, me fera iactat hiems.
Carminibus metus omnis abest: ego perditus ensem
Haesurum iugulo iam puto iamque meo.
Haec quoque quod facio, iudex mirabitur aequus,
Scriptaque cum venia qualiacumque leget.
Da mihi Maeoniden, et tot circumspice casus;
Ingenium tantis excidet omne malis.
Denique securus famae, liber, ire memento;

Nec tibi sit lecto displicuisse pudor.
Non ita se nobis praebet Fortuna secundam,
Ut tibi sit ratio laudis habenda tuae.
Donec eram sospes, tituli tangebar amore,
Quaerendique mihi nominis ardor erat.
Carmina nunc si non studiumque, quod obfuit, odi,
Sit satis: ingenio sic fuga parta meo.
Tu tamen i pro me, tu, cui licet, aspice Romam:
Di facerent, possem nunc meus esse liber!
Nec te, quod venias magnam peregrinus in Urbem,
Ignotum populo posse venire puta.
Ut titulo careas, ipso noscere colore:
Dissimulare velis, te liquet esse meum.
Clam tamen intrato, ne te mea carmina laedant:
Non sunt, ut quondam plena favoris erant.
Si quis erit, qui te, quia sis meus, esse legendum
Non putet, e gremio reiciatque suo;
'Inspice' dic 'titulum; non sum praeceptor amoris:
Quas meruit, poenas iam dedit illud opus.'
Forsitan exspectes, an in alta Palatia missum
Scandere te iubeam, Caesareamque domum.
Ignoscant augusta mihi loca dique locorum:
Venit in hoc illa fulmen ab arce caput.
Esse quidem memini mitissima sedibus illis
Numina; sed timeo, qui nocuere, deos.
Terretur minimo pennae stridore columba,
Unguibus, accipiter, saucia facta tuis.
Nec procul a stabulis audet discedere, si qua
Excussa est avidi dentibus agna lupi.
Vitaret caelum Phaëthon, si viveret, et, quos
Optarat stulte, tangere nollet equos.
Me quoque, quae sensi, fateor Iovis arma timere;
Me reor infesto, cum tonat, igne peti.

Quicumque Argolica de classe Capherea fugit,
  Semper ab Euboicis vela retorquet aquis.
Et mea cumba, semel vasta percussa procella,
  Illum, quo laesa est, horret adire locum.
Ergo cave, liber, et timida circumspice mente,
  Ut satis a media sit tibi plebe legi.
Dum petit infirmis nimium sublimia pennis
  Icarus, aequoreis nomina fecit aquis.
Difficile est tamen hinc, remis utaris an aura,
  Dicere: consilium resque locusque dabunt.
Si poteris vacuo tradi, si cuncta videbis
  Mitia, si vires fregerit ira suas;
Si quis erit, qui te dubitantem et adire timentem
  Tradat, et ante tamen pauca loquatur, adi.
Luce bona dominoque tuo felicior ipso
  Pervenias illuc et mala nostra leves.
Namque ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit
  Solus Achilleo tollere more potest.
Tantum ne noceas, dum vis prodesse, videto:
  Nam spes est animi nostra timore minor.
Quaeque quiescebat, ne mota resaeviat ira,
  Et poenae tu sis altera causa, cave.
Cum tamen in nostrum fueris penetrale receptus
  Contigerisque tuam, scrinia curva, domum,
Aspicies illic positos ex ordine fratres,
  Quos studium cunctos evigilavit idem.
Cetera turba palam titulos ostendet apertos,
  Et sua detecta nomina fronte geret.
Tres procul obscura latitantes parte videbis:
  Hi quia, quod nemo nescit, amare docent,
Hos tu vel fugias, vel, si satis oris habebis,
  Oedipodas facito Telegonosque voces.
Deque tribus, moneo, si qua est tibi cura parentis.

Ne quemquam, quamvis ipse docebit, ames.
Sunt quoque mutatae ter quinque volumina formae,
Nuper ab exequiis carmina rapta meis.
His mando dicas, inter mutata referri
Fortunae vultum corpora posse meae.
Namque ea dissimilis subito est effecta priori,
Flendaque nunc, aliquo tempore laeta fuit.
Plura quidem mandare tibi, si quaeris, habebam;
Sed vereor tardae causa fuisse viae.
Et si, quae subeunt, tecum, liber, omnia ferres,
Sarcina laturo magna futurus eras.
Longa via est, propera! nobis habitabitur orbis
Ultimus, a terra terra remota mea.

II.

Di maris et caeli — quid enim nisi vota supersunt? —
Solvere quassatae parcite membra ratis,
Neve, precor, magni subscribite Caesaris irae!
Saepe, premente deo, fert deus alter opem.
Mulciber in Troiam, pro Troia stabat Apollo:
Aequa Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.
Oderat Aenean propior Saturnia Turno;
Ille tamen Veneris numine tutus erat.
Saepe ferox cautum petiit Neptunus Ulixem,
Eripuit patruo saepe Minerva suo.
Et nobis aliquod, quamvis distamus ab illis,
Quis vetat irato numen adesse deo?
Verba miser frustra non proficientia perdo:
Ipsa graves spargunt ora loquentis aquae,
Terribilisque Notus iactat mea dicta, precesque,
Ad quos mittuntur, non sinit ire deos.

Ergo idem venti, ne causa laedar in una,
  Velaque nescio quo votaque nostra ferunt.
Me miserum, quanti montes volvuntur aquarum!
  Iam iam tacturos sidera summa putes.
Quantae diducto subsidunt aequore vallès!
  Iam iam tacturas Tartara nigra putes.
Quocumque aspicio, nihil est, nisi pontus et aër,
  Fluctibus hic tumidus, nubibus ille minax,
Inter utrumque fremunt immani turbine venti:
  Nescit, cui domino pareat, unda maris.
Nam modo purpureo vires capit Eurus ab ortu,
  Nunc Zephyrus sero vespere missus adest,
Nunc sicca gelidus Boreas bacchatur ab Arcto,
  Nunc Notus adversa proelia fronte gerit.
Rector in incerto est, nec quid fugiatve petatve
  Invenit; ambiguis ars stupet ipsa malis.
Scilicet occidimus, nec spes est ulla salutis,
  Dumque loquor, vultus obruit unda meos.
Opprimet hanc animam fluctus, frustraque precanti
  Ore necaturas accipiemus aquas.
At pia nil aliud quam me dolet exule coniunx:
  Hoc unum nostri scitque gemitque mali.
Nescit in immenso iactari corpora ponto,
  Nescit agi ventis, nescit adesse necem.
O bene, quod non sum mecum conscendere passus,
  Ne mihi mors misero bis patienda foret!
At nunc, ut peream, quoniam caret illa periclo,
  Dimidia certe parte superstes ero.
Ei mihi, quam celeri micuerunt nubila flamma!
  Quantus ab aetherio personat axe fragor!
Nec levius tabulae laterum feriuntur ab undis,
  Quam grave balistae moenia pulsat onus.
Qui venit hic fluctus, fluctus supereminet omnes:

Posterior nono est undecimoque prior.
Nec letum timeo: genus est miserabile leti;
Demite naufragium, mors mihi munus erit.
Est aliquid, fatoque suo ferroque cadentem
In solida moriens ponere corpus humo,
Et mandare suis aliqua, et sperare sepulcrum,
Et non aequoreis piscibus esse cibum.
Fingite me dignum tali nece, non ego solus
Hic vehor: immeritos cur mea poena trahit?
Pro superi viridesque dei, quibus aequora curae,
Utraque iam vestras sistite turba minas:
Quamque dedit vitam mitissima Caesaris ira,
Hanc sinite infelix in loca iussa feram.
Si quoque, quam merui, poena me perdere vultis,
Culpa mea est, ipso iudice, morte minor.
Mittere me Stygias si iam voluisset in undas
Caesar, in hoc vestra non eguisset ope.
Est illi nostri non invidiosa cruoris
Copia; quodque dedit, cum volet, ipse feret.
Vos modo, quos certe nullo, puto, crimine laesi,
Contenti nostris iam, precor, este malis!
Sed tamen, ut cuncti miserum servare velitis,
Quod periit, salvum iam caput esse potest.
Ut mare considat, ventisque ferentibus utar,
Ut mihi parcatis, non minus exul ero!
Non ego, divitias avidus sine fine parandi,
Latum mutandis mercibus aequor aro,
Nec peto, quas quondam petii studiosus, Athenas,
Oppida non Asiae, non loca visa prius:
Non ut, Alexandri claram delatus ad urbem,
Delicias videam, Nile iocose, tuas.
Quod faciles opto ventos, — quis credere possit? —
Sarmatis est tellus, quam mea vela petunt.

Obligor, ut tangam Laevi fera litora Ponti;
Quodque sit a patria tam fuga tarda, queror.
Nescio quo videam positos ut in orbe Tomitas,
Exilem facio per mea vota viam.
Seu me diligitis, tantos compescite fluctus,
Pronaque sint nostrae numina vestra rati:
Seu magis odistis, iussae me advertite terrae:
Supplicii pars est in regione mei.
Ferte — quid hic facio? — rapidi mea corpora venti!
Ausonios fines cur mea vela volunt?
Noluit hoc Caesar: quid, quem fugat ille, tenetis?
Aspiciat vultus Pontica terra meos.
Et iubet et merui; nec, quae damnaverit ipse,
Crimina defendi fasque piumque puto.
Si tamen acta deos numquam mortalia fallunt,
A culpa facinus scitis abesse mea.
Immo ita, si scitis, si me meus abstulit error,
Stultaque, non nobis mens scelerata fuit:
Quod licet et minimis, domui si favimus illi,
Si satis Augusti publica iussa mihi,
Hoc duce si dixi felicia saecula, proque
Caesare tura piis Caesaribusque dedi,
Si fuit hic animus nobis, ita parcite divi!
Sin minus, alta cadens obruat unda caput!
Fallor, an incipiunt gravidae vanescere nubes,
Victaque mutati frangitur unda maris?
Non casu! vos sed sub condicione vocati,
Fallere quos non est, hanc mihi fertis opem.

III.

Cum subit illius tristissima noctis imago,
Qua mihi supremum tempus in Urbe fuit,
Cum repeto noctem, qua tot mihi cara reliqui,
Labitur ex oculis nunc quoque gutta meis.
Iam prope lux aderat, qua me discedere Caesar
Finibus extremae iusserat Ausoniae.
Nec spatium nec mens fuerat satis apta parandi:
Torpuerant longa pectora nostra mora.
Non mihi servorum, comitis non cura legendi,
Non aptae profugo vestis opisve fuit.
Non aliter stupui, quam qui Iovis ignibus ictus
Vivit, et est vitae nescius ipse suae.
Ut tamen hanc animi nubem dolor ipse removit,
Et tandem sensus convaluere mei,
Alloquor extremum maestos abiturus amicos,
Qui modo de multis unus et alter erat.
Uxor amans flentem flens acrius ipsa tenebat,
Imbre per indignas usque cadente genas.
Nata procul Libycis aberat diversa sub oris,
Nec poterat fati certior esse mei.
Quocumque aspiceres, luctus gemitusque sonabant,
Formaque non taciti funeris intus erat.
Femina virque meo, pueri quoque, funere maerent,
Inque domo lacrimas angulus omnis habet.
Si licet exemplis in parvis grandibus uti,
Haec facies Troiae, cum caperetur, erat.
Iamque quiescebant voces hominumque canumque,
Lunaque nocturnos alta regebat equos.
Hanc ego suspiciens et ad hanc Capitolia cernens,
Quae nostro frustra iuncta fuere lari,

'Numina vicinis habitantia sedibus,' inquam,
'Iamque oculis numquam templa videnda meis,
Dique relinquendi, quos Urbs habet alta Quirini,
Este salutati tempus in omne mihi!
Et quamquam sero clipeum post vulnera sumo,
Attamen hanc odiis exonerate fugam;
Caelestique viro, quis me deceperit error,
Dicite, pro culpa ne scelus esse putet,
Ut, quod vos scitis, poenae quoque sentiat auctor:
Placato possum non miser esse deo.'
Hac prece adoravi Superos ego; pluribus uxor,
Singultu medios impediente sonos.
Illa etiam ante lares passis adstrata capillis
Contigit extinctos ore tremente focos,
Multaque in adversos effudit verba Penates
Pro deplorato non valitura viro.
Iamque morae spatium nox praecipitata negabat,
Versaque ab axe suo Parrhasis Arctos erat.
Quid facerem? blando patriae retinebar amore:
Ultima sed iussae nox erat illa fugae.
Ah quotiens aliquo dixi properante 'Quid urges?
Vel quo festinas ire, vel unde, vide!'
Ah quotiens certam me sum mentitus habere
Horam, propositae quae foret apta viae!
Ter limen tetigi, ter sum revocatus, et ipse
Indulgens animo pes mihi tardus erat.
Saepe vale dicto rursus sum multa locutus,
Et quasi discedens oscula summa dedi.
Saepe eadem mandata dedi, meque ipse fefelli,
Respiciens oculis pignora cara meis.
Denique 'Quid propero? Scythia est, quo mittimur,' inquam;
'Roma relinquenda est: utraque iusta mora est.
Uxor in aeternum vivo mihi viva negatur,

Et domus, et fidae dulcia membra domus,
Quosque ego fraterno dilexi more sodales,
O mihi Thesea pectora iuncta fide!
Dum licet, amplectar; numquam fortasse licebit
Amplius: in lucro est quae datur hora mihi.'
Nec mora; sermonis verba imperfecta relinquo,
Complectens animo proxima quaeque meo.
Dum loquor et flemus, caelo nitidissimus alto,
Stella gravis nobis, Lucifer ortus erat.
Dividor haud aliter, quam si mea membra relinquam,
Et pars abrumpi corpore visa suo est.
Sic doluit Mettus tunc, cum in contraria versos
Ultores habuit proditionis equos.
Tum vero exoritur clamor gemitusque meorum,
Et feriunt maestae pectora nuda manus.
Tum vero coniunx, humeris abeuntis inhaerens,
Miscuit haec lacrimis tristia dicta meis:
'Non potes avelli: simul hinc, simul ibimus' inquit:
'Te sequar, et coniunx exulis exul ero.
Et mihi facta via est, et me capit ultima tellus:
Accedam profugae sarcina parva rati.
Te iubet e patria discedere Caesaris ira,
Me pietas: pietas haec mihi Caesar erit.'
Talia temptabat, sicut temptaverat ante;
Vixque dedit victas utilitate manus.
Egredior, sive illud erat sine funere ferri,
Squalidus immissis hirta per ora comis.
Illa dolore amens tenebris narratur obortis
Semianimis media procubuisse domo:
Utque resurrexit, foedatis pulvere turpi
Crinibus, et gelida membra levavit humo,
Se modo, desertos modo complorasse Penates,
Nomen et erepti saepe vocasse viri,

Nec gemuisse minus, quam si nataeque meumque
Vidisset structos corpus habere rogos;
Et voluisse mori, moriendo ponere sensus,
Respectuque tamen non periisse mei.
Vivat! et absentem — quoniam sic fata tulerunt —
Vivat ut auxilio sublevet usque suo.

IV.

Tingitur Oceano custos Erymanthidos ursae,
Aequoreasque suo sidere turbat aquas.
Nos tamen Ionium non nostra findimus aequor
Sponte, sed audaces cogimur esse metu.
Me miserum! quantis increscunt aequora ventis,
Erutaque ex imis fervet harena fretis!
Monte nec inferior prorae puppive recurvae
Insilit et pictos verberat unda deos.
Pinea texta sonant, pulsi stridore rudentes;
Ingemit et nostris ipsa carina malis.
Navita, confessus gelidum pallore timorem,
Iam sequitur victus, non regit arte ratem.
Utque parum validus non proficientia rector
Cervicis rigidae frena remittit equo,
Sic non quo voluit, sed quo rapit impetus undae,
Aurigam video vela dedisse rati.
Quod nisi mutatas emiserit Aeolus auras,
In loca iam nobis non adeunda ferar.
Nam procul Illyriis laeva de parte relictis
Interdicta mihi cernitur Italia.
Desinat in vetitas, quaeso, contendere terras,
Et mecum magno pareat aura deo.
Dum loquor, et timeo pariter cupioque repelli,

Increpuit quantis viribus unda latus!
Parcite, caerulei, vos parcite, numina Ponti;
Infestumque mihi sit satis esse Iovem.
Vos animam saevae fessam subducite morti,
Si modo qui periit non periisse potest.

V.

O mihi post ullos numquam memorande sodales,
Et cui praecipue sors mea visa sua est,
Attonitum qui me, memini, carissime, primus
Ausus es alloquio sustinuisse tuo,
Qui mihi consilium vivendi mite dedisti,
Cum foret in misero pectore mortis amor!
Scis bene, cui dicam, positis pro nomine signis,
Officium nec te fallit, amice, tuum.
Haec mihi semper erunt imis infixa medullis,
Perpetuusque animae debitor huius ero:
Spiritus et vacuas prius hic tenuandus in auras
Ibit, et in tepido deseret ossa rogo,
Quam subeant animo meritorum oblivia nostro,
Et longa pietas excidat ista die.
Di tibi sint faciles, et opis nullius egentem
Fortunam praestent dissimilemque meae.
Si tamen haec navis vento ferretur amico,
Ignoraretur forsitan ista fides.
Thesea Pirithous non tam sensisset amicum,
Si non infernas vivus adisset aquas.
Ut foret exemplum veri Phoceus amoris,
Fecerunt furiae, tristis Oresta, tuae.
Si non Euryalus Rutulos cecidisset in hostes,
Hyrtacidae Nisi gloria nulla foret.

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.
Dum iuvat et vultu ridet Fortuna sereno,
Indelibatas cuncta sequuntur opes:
At simul intonuit, fugiunt, nec noscitur ulli,
Agminibus comitum qui modo cinctus erat.
Atque haec, exemplis quondam collecta priorum,
Nunc mihi sunt propriis cognita vera malis.
Vix duo tresve mihi de tot superestis amici:
Cetera Fortunae, non mea turba fuit.
Quo magis, o pauci, rebus succurrite laesis,
Et date naufragio litora tuta meo.
Neve metu falso nimium trepidate, timentes,
Hac offendatur ne pietate deus.
Saepe fidem adversis etiam laudavit in armis,
Inque suis amat hanc Caesar, in hoste probat.
Causa mea est melior, qui non contraria fovi
Arma, sed hanc merui simplicitate fugam.
Invigiles igitur nostris pro casibus, oro,
Deminui siqua numinis ira potest.
Scire meos casus si quis desiderat omnes,
Plus, quam quod fieri res sinit, ille petit.
Tot mala sum passus, quot in aethere sidera lucent,
Parvaque quot siccus corpora pulvis habet:
Multaque credibili tulimus maiora, ratamque,
Quamvis acciderint, non habitura fidem.
Pars etiam quaedam mecum moriatur oportet,
Meque velim possit dissimulante tegi.
Si vox infragilis, pectus mihi firmius aere,
Pluraque cum linguis pluribus ora forent;
Non tamen idcirco complecterer omnia verbis,
Materia vires exsuperante meas.
Pro duce Neritio docti mala nostra poëtae

Scribite: Neritio nam mala plura tuli.
Ille brevi spatio multis erravit in annis
Inter Dulichias Iliacasque domos:
Nos, freta sideribus totis distantia mensos,
Sors tulit in Geticos Sarmaticosque sinus.
Ille habuit fidamque manum sociosque fideles:
Me profugum comites deseruere mei.
Ille suam laetus patriam victorque petebat:
A patria fugi victus et exul ego.
Nec mihi Dulichium domus est Ithaceve Samosve,
Poena quibus non est grandis abesse locis;
Sed quae de septem totum circumspicit orbem
Montibus, imperii Roma deumque locus.
Illi corpus erat durum patiensque laborum:
Invalidae vires ingenuaeque mihi.
Ille erat adsidue saevis agitatus in armis:
Adsuetus studiis mollibus ipse fui.
Me deus oppressit, nullo mala nostra levante:
Bellatrix illi diva ferebat opem.
Cumque minor Iove sit tumidis qui regnat in undis,
Illum Neptuni, me Iovis ira premit.
Adde quod illius pars maxima ficta laborum est,
Ponitur in nostris fabula nulla malis.
Denique quaesitos tetigit tamen ille penates,
Quaeque diu petiit, contigit arva tamen:
At mihi perpetuo patria tellure carendum est,
Ni fuerit laesi mollior ira dei.

VI.

Nec tantum Clario est Lyde dilecta poëtae,
Nec tantum Coo Bittis amata suo est,
Pectoribus quantum tu nostris, uxor, inhaeres,

Digna minus misero, non meliore viro.
Te mea supposita veluti trabe fulta ruina est:
Si quid adhuc ego sum, muneris omne tui est.
Tu facis, ut spolium non sim, nec nuder ab illis,
Naufragii tabulas qui petiere mei.
Utque rapax stimulante fame cupidusque cruoris
Incustoditum captat ovile lupus,
Aut ut edax vultur corpus circumspicit, ecquod
Sub nulla positum cernere possit humo;
Sic mea, nescio quis, rebus male fidus acerbis,
In bona venturus, si paterere, fuit.
Hunc tua per fortis virtus summovit amicos,
Nulla quibus reddi gratia digna potest.
Ergo quam misero, tam vero teste probaris,
Hic aliquod pondus si modo testis habet.
Nec probitate tua prior est aut Hectoris uxor,
Aut comes extincto Laodamia viro.
Tu si Maeonium vatem sortita fuisses,
Penelopes esset fama secunda tuae:
Sive tibi hoc debes, nulli pia facta magistro,
Cumque nova mores sunt tibi luce dati,
Femina seu princeps omnes tibi culta per annos
Te docet exemplum coniugis esse bonae,
Adsimilemque sui longa adsuetudine fecit,
Grandia si parvis adsimulare licet.
Ei mihi, non magnas quod habent mea carmina vires,
Nostraque sunt meritis ora minora tuis,
Si quid et in nobis vivi fuit ante vigoris,
Extinctum longis occidit omne malis!
Prima locum sanctas heroidas inter haberes,
Prima bonis animi conspicerere tui.
Quantumcumque tamen praeconia nostra valebunt,
Carminibus vives tempus in omne meis.

VII.

Si quis habes nostris similes in imagine vultus,
Deme meis hederas, Bacchica serta, comis.
Ista decent laetos felicia signa poetas:
Temporibus non est apta corona meis.'
Hoc tibi dissimula, senti tamen, optime, dici,
In digito qui me fersque refersque tuo,
Effigiemque meam fulvo complexus in auro
Cara relegati, quae potes, ora vides.
Quae quotiens spectas, subeat tibi dicere forsan
'Quam procul a nobis Naso sodalis abest!'
Grata tua est pietas: sed carmina maior imago
Sunt mea, quae mando qualiacumque legas,
Carmina mutatas hominum dicentia formas,
Infelix domini quod fuga rupit opus.
Haec ego discedens, sicut bene multa meorum,
Ipse mea posui maestus in igne manu.
Utque cremasse suum fertur sub stipite natum
Thestias et melior matre fuisse soror,
Sic ego non meritos mecum peritura libellos
Imposui rapidis viscera nostra rogis:
Vel quod eram Musas, ut crimina nostra, perosus,
Vel quod adhuc crescens et rude carmen erat.
Quae quoniam non sunt penitus sublata, sed exstant, —
Pluribus exemplis scripta fuisse reor —
Nunc precor ut vivant et non ignava legentum
Otia delectent admoneantque mei.
Nec tamen illa legi poterunt patienter ab ullo,
Nesciet his summam si quis abesse manum.
Ablatum mediis opus est incudibus illud,

Defuit et scriptis ultima lima meis.
Et veniam pro laude peto, laudatus abunde,
Non fastiditus si tibi, lector, ero.
Hos quoque sex versus, in prima fronte libelli
Si praeponendos esse putabis, habe:
'Orba parente suo quicumque volumina tangis,
His saltem vestra detur in Urbe locus!
Quoque magis faveas, haec non sunt edita ab ipso,
Sed quasi de domini funere rapta sui.
Quicquid in his igitur vitii rude carmen habebit,
Emendaturus, si licuisset, eram.'

VIII.

In caput alta suum labentur ab aequore retro
Flumina, conversis Solque recurret equis:
Terra feret stellas, caelum findetur aratro,
Unda dabit flammas, et dabit ignis aquas:
Omnia naturae praepostera legibus ibunt,
Parsque suum mundi nulla tenebit iter:
Omnia iam fient, fieri quae posse negabant,
Et nihil est, de quo non sit habenda fides.
Haec ego vaticinor, quia sum deceptus ab illo,
Laturum misero quem mihi rebar opem.
Tantane te, fallax, cepere oblivia nostri,
Adflictumque fuit tantus adire timor,
Ut neque respiceres nec solarere iacentem,
Dure, neque exequias prosequerere meas?
Illud amicitiae sanctum et venerabile nomen
Re tibi pro vili sub pedibusque iacet?
Quid fuit, ingenti prostratum mole sodalem
Visere et alloquio parte levare tuo,

Inque meos si non lacrimam demittere casus,
  Pauca tamen ficto verba dolore pati,
Idque, quod ignoti faciunt, vel dicere saltem,
  Et vocem populi publicaque ora sequi?
Denique lugubres vultus numquamque videndos
  Cernere supremo, dum licuitque, die,
Dicendumque semel toto non amplius aevo
  Accipere, et parili reddere voce 'vale'?
At fecere alii nullo mihi foedere iuncti,
  Et lacrimas animi signa dedere sui.
Quid, nisi convictu causisque valentibus essem
  Temporis et longi iunctus amore tibi?
Quid, nisi tot lusus et tot mea seria nosses,
  Tot nossem lusus seriaque ipse tua?
Quid, si dumtaxat Romae mihi cognitus esses,
  Adscitus totiens in genus omne loci?
Cunctane in aequoreos abierunt irrita ventos?
  Cunctane Lethaeis mersa feruntur aquis?
Non ego te genitum placida reor urbe Quirini,
  Urbe, meo quae iam non adeunda pede est,
Sed scopulis, Ponti quos haec habet ora Sinistri,
  Inque feris Scythiae Sarmaticisque iugis:
Et tua sunt silicis circum praecordia venae,
  Et rigidum ferri semina pectus habet:
Quaeque tibi quondam tenero ducenda palato
  Plena dedit nutrix ubera, tigris erat:
Aut mala nostra minus, quam nunc, aliena putares,
  Duritiaeque mihi non agerere reus.
Sed quoniam accedit fatalibus hoc quoque damnis,
  Ut careant numeris tempora prima suis,
Effice, peccati ne sim memor huius, et illo
  Officium laudem, quo queror, ore tuum.

IX.

Detur inoffenso vitae tibi tangere metam,
Qui legis hoc nobis non inimicus opus.
Atque utinam pro te possint mea vota valere,
Quae pro me duros non tetigere deos!
Donec eris sospes, multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris.
Aspicis, ut veniant ad candida tecta columbae,
Accipiat nullas sordida turris aves?
Horrea formicae tendunt ad inania numquam:
Nullus ad amissas ibit amicus opes.
Utque comes radios per solis euntibus umbra est,
Cum latet hic pressus nubibus, illa fugit,
Mobile sic sequitur Fortunae lumina vulgus:
Quae simul inducta nocte teguntur, abit.
Haec precor, ut semper possint tibi falsa videri;
Sunt tamen eventu vera fatenda meo.
Dum stetimus, turbae quantum satis esset, habebat
Nota quidem, sed non ambitiosa domus:
At simul impulsa est, omnes timuere ruinam,
Cautaque communi terga dedere fugae.
Saeva neque admiror metuunt si fulmina, quorum
Ignibus afflari proxima quaeque solent.
Sed tamen in duris remanentem rebus amicum
Quamlibet inviso Caesar in hoste probat;
Nec solet irasci — neque enim moderatior alter —
Cum quis in adversis, si quid amavit, amat.
De comite Argolici postquam cognovit Orestae,
Narratur Pyladen ipse probasse Thoas.
Quae fuit Actoridae cum magno semper Achille,

Laudari solita est Hectoris ore fides.
Quod pius ad manes Theseus comes iret amico,
Tartareum dicunt indoluisse deum.
Euryali Nisique fide tibi, Turne, relata,
Credibile est lacrimis immaduisse genas.
Est etiam miseris pietas, et in hoste probatur.
Ei mihi, quam paucos haec mea dicta movent!
Is status, haec rerum nunc est fortuna mearum,
Debeat ut lacrimis nullus adesse modus.
At mea sunt, proprio quamvis maestissima casu,
Tempora processu facta serena tuo.
Hoc ego venturum iam tunc, carissime, vidi,
Ferret adhuc ista cum minus aura ratem.
Sive aliquod morum, seu vitae labe carentis
Est pretium, nemo pluris emendus erat:
Sive per ingenuas aliquis caput extulit artes,
Quaelibet eloquio fit bona causa tuo.
His ego commotus dixi tibi protinus ipsi
'Scaena manet dotes grandis, amice, tuas'.
Haec mihi non ovium fibrae tonitrusve sinistri,
Linguave servatae pennave dixit avis:
Augurium ratio est et coniectura futuri:
Hac divinavi notitiamque tuli.
Quae quoniam vera est, tota tibi mente mihique
Gratulor, ingenium non latuisse tuum.
At nostrum tenebris utinam latuisset in imis!
Expediit studio lumen abesse meo.
Utque tibi prosunt artes, facunde, severae,
Dissimiles illis sic nocuere mihi.
Vita tamen tibi nota mea est: scis artibus illis
Auctoris mores abstinuisse sui;
Scis vetus hoc iuveni lusum mihi carmen, et istos,
Ut non laudandos, sic tamen esse iocos.

Ergo ut defendi nullo mea posse colore,
Sic excusari crimina posse puto.
Qua potes, excusa, nec amici desere causam!
Quo bene coepisti, sic bene semper eas.

X.

Est mihi sitque, precor, flavae tutela Minervae,
Navis et a picta casside nomen habet.
Sive opus est velis, minimam bene currit ad auram;
Sive opus est remo, remige carpit iter.
Nec comites volucri contenta est vincere cursu,
Occupat egressas quamlibet ante rates;
Et pariter fluctus ferit atque silentia longe
Aequora, nec saevis victa madescit aquis.
Illa, Corinthiacis primum mihi cognita Cenchreis,
Fida manet trepidae duxque comesque fugae;
Perque tot eventus et iniquis concita ventis
Aequora Palladio numine tuta fuit.
Nunc quoque tuta, precor, vasti secet ostia Ponti,
Quasque petit, Getici litoris intret aquas.
Quae simul Aeoliae mare me deduxit in Helles,
Et longum tenui limite fecit iter,
Fleximus in laevum cursus, et ab Hectoris urbe
Venimus ad portus, Imbria terra, tuos.
Inde, levi vento Zerynthia litora nacta,
Threïciam tetigit fessa carina Samon.
Saltus ab hac contra brevis est Tempyra petenti:
Hac dominum tenus est illa secuta suum.
Nam mihi Bistonios placuit pede carpere campos:
Hellespontiacas illa relegit aquas,

Dardaniamque petît, auctoris nomen habentem,
  Et te ruricola, Lampsace, tuta deo,
Quodque per angustas vectae male virginis undas
  Seston Abydena separat urbe fretum,
Inque Propontiacis haerentem Cyzicon oris,
  Cyzicon, Haemoniae nobile gentis opus,
Quaque tenent Ponti Byzantia litora fauces:
  Hic locus est gemini ianua vasta maris.
Haec, precor, evincat, propulsaque fortibus Austris
  Transeat instabilis strenua Cyaneas,
Thyniacosque sinus, et ab his per Apollinis urbem
  Arta sub Anchiali moenia findat iter.
Inde Mesembriacos portus et Odeson et arces
  Praetereat dictas nomine, Bacche, tuo,
Et quos Alcathoi memorant a moenibus ortos
  Sedibus his profugos constituisse larem.
A quibus adveniat Miletida sospes ad urbem,
  Offensi quo me detulit ira dei.
Haec si contigerint, meritae cadet agna Minervae:
  Non facit ad nostras hostia maior opes.
Vos quoque, Tyndaridae, quos haec colit insula, fratres,
  Mite, precor, duplici numen adesse viae!
Altera namque parat Symplegadas ire per artas,
  Scindere Bistonias altera puppis aquas.
Vos facite, ut ventos, loca cum diversa petamus,
  Illa suos habeat, nec minus illa suos.

XI.

Littera quaecumque est toto tibi lecta libello,
  Est mihi sollicitae tempore facta viae.
Aut haec me, gelido tremerem cum mense decembri,
  Scribentem mediis Hadria vidit aquis:
Aut, postquam bimarem cursu superavimus Isthmon,
  Alteraque est nostrae sumpta carina fugae,
Quod facerem versus inter fera murmura ponti,
  Cycladas Aegaeas obstipuisse puto.
Ipse ego nunc miror tantis animique marisque
  Fluctibus ingenium non cecidisse meum.
Seu stupor huic studio, sive est insania nomen,
  Omnis ab hac cura cura levata mea est.
Saepe ego nimbosis dubius iactabar ab Haedis,
  Saepe minax Steropes sidere pontus erat;
Fuscabatque diem custos Atlantidos ursae,
  Aut Hyadas seris hauserat Auster aquis;
Saepe maris pars intus erat: tamen ipse trementi
  Carmina ducebam qualiacumque manu.
Nunc quoque contenti stridunt Aquilone rudentes,
  Inque modum tumuli concava surgit aqua.
Ipse gubernator tollens ad sidera palmas
  Exposcit votis, immemor artis, opem.
Quocumque aspexi, nihil est nisi mortis imago,
  Quam dubia timeo mente, timensque precor.
Attigero portum, portu terrebor ab ipso:
  Plus habet infesta terra timoris aqua.
Nam simul insidiis hominum pelagique laboro:
  Et faciunt geminos ensis et unda metus.
Ille meo vereor ne speret sanguine praedam,

Haec titulum nostrae mortis habere velit.
Barbara pars laeva est avidaeque adsueta rapinae,
Quam cruor et caedes bellaque semper habent:
Cumque sit hibernis agitatum fluctibus aequor,
Pectora sunt ipso turbidiora mari.
Quo magis his debes ignoscere, candide lector,
Si spe sunt, ut sunt, inferiora tua.
Non haec in nostris, ut quondam, scripsimus hortis;
Nec, consuete, meum, lectule, corpus habes.
Iactor in indomito brumali luce profundo;
Ipsaque coeruleis charta feritur aquis.
Improba pugnat hiems indignaturque, quod ausim
Scribere, se rigidas incutiente minas.
Vincat hiems hominem! sed eodem tempore, quaeso,
Ipse modum statuam carminis, illa sui.

LIBER SECUNDUS.

Quid mihi vobiscum est, infelix cura, libelli,
Ingenio perii qui miser ipse meo?
Cur modo damnatas repeto, mea crimina, Musas?
An semel est poenam commeruisse parum?
Carmina fecerunt, ut me cognoscere vellent
Omine non fausto femina virque meo:
Carmina fecerunt, ut me moresque notaret
Iam demi iussa Caesar ab Arte meos.
Deme mihi studium, vitae quoque crimina demes:
Acceptum refero versibus esse nocens.
Hoc pretium curae vigilatorumque laborum
Cepimus: ingenio est poena reperta meo.
Si saperem, doctas odissem iure sorores,
Numina cultori perniciosa suo.
At nunc — tanta meo comes est insania morbo —
Saxa malum refero rursus ad ista pedem:
Scilicet ut victus repetit gladiator harenam,
Et redit in tumidas naufraga puppis aquas.
Forsitan, ut quondam Teuthrantia regna tenenti,
Sic mihi res eadem vulnus opemque feret,
Musaque, quam movit, motam quoque leniet iram:
Exorant magnos carmina saepe deos.
Ipse quoque Ausonias Caesar matresque nurusque
Carmina turrigerae dicere iussit Opi:
Iusserat et Phoebo dici, quo tempore ludos
Fecit, quos aetas aspicit una semel.

His precor exemplis tua nunc, mitissime Caesar,
Fiat ab ingenio mollior ira meo.
Illa quidem iusta est, nec me meruisse negabo:
Non adeo nostro fugit ab ore pudor.
Sed nisi peccassem, quid tu concedere posses?
Materiam veniae sors tibi nostra dedit.
Si, quotiens peccant homines, sua fulmina mittat
Iuppiter, exiguo tempore inermis erit:
Nunc, ubi detonuit strepituque exterruit orbem,
Purum discussis aëra reddit aquis.
Iure igitur genitorque deum rectorque vocatur;
Iure capax mundus nil Iove maius habet.
Tu quoque, cum patriae rector dicare paterque,
Utere more dei nomen habentis idem.
Idque facis, nec te quisquam moderatius umquam
Imperii potuit frena tenere sui.
Tu veniam parti superatae saepe dedisti,
Non concessurus quam tibi victor erat.
Divitiis etiam multos et honoribus auctos
Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.
Quaeque dies bellum, belli tibi sustulit iram;
Parsque simul templis utraque dona tulit.
Utque tuus gaudet miles, quod vicerit hostem,
Sic, victum cur se gaudeat, hostis habet.
Causa mea est melior, qui nec contraria dicor
Arma, nec hostiles esse secutus opes.
Per mare, per terras, per tertia numina iuro,
Per te praesentem conspicuumque deum:
Hunc animum favisse tibi, vir maxime, meque,
Qua sola potui, mente fuisse tuum.
Optavi, peteres caelestia sidera tarde,
Parsque fui turbae parva precantis idem,
Et pia tura dedi pro te, cumque omnibus unus

Ipse quoque adiuvi publica vota meis.
Quid referam libros, illos quoque, crimina nostra,
Mille locis plenos nominis esse tui?
Inspice maius opus, quod adhuc sine fine tenetur,
In non credendos corpora versa modos:
Invenies vestri praeconia nominis illic,
Invenies animi pignora multa mei.
Non tua carminibus maior fit gloria, nec quo,
Ut maior fiat, crescere possit, habet.
Fama Iovi superest; tamen hunc sua facta referri
Et se materiem carminis esse iuvat,
Cumque Gigantei memorantur proelia belli,
Credibile est laetum laudibus esse suis.
Te celebrant alii quanto decet ore, tuasque
Ingenio laudes uberiore canunt:
Sed tamen, ut fuso taurorum sanguine centum,
Sic capitur minimo turis honore deus.
Ah ferus et nobis crudelior omnibus hostis,
Delicias legit qui tibi cumque meas!
Carmina de nostris quae te venerantia libris
Indicio possint candidiore legi!
Esse sed irato quis te mihi posset amicus?
Vix tunc ipse mihi non inimicus eram.
Cum coepit quassata domus subsidere, partes
In proclinatas omne recumbit onus;
Cum quae, fortuna rimam faciente, dehiscunt,
Ipsa suo quodam pondere tracta ruunt.
Ergo hominum quaesitum odium mihi carmine, quaque
Debuit, est vultus turba secuta tuos.
At, memini, vitamque meam moresque probabas
Illo, quem dederas, praetereuntis equo.
Quod si non prodest et honesti gloria nulla
Redditur, at nullum crimen adeptus eram.

Nec male commissa est nobis fortuna reorum
  Lisque decem deciens inspicienda viris.
Res quoque privatas statui sine crimine iudex,
  Deque mea fassa est pars quoque victa fide.
Me miserum! potui, si non extrema nocerent,
  Iudicio tutus non semel esse tuo.
Ultima me perdunt, imoque sub aequore mergit
  Incolumem totiens una procella ratem.
Nec mihi pars nocuit de gurgite parva, sed omnes
  Pressere hoc fluctus oceanusque caput.
Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?
  Cur imprudenti cognita culpa mihi?
Inscius Actaeon vidit sine veste Dianam:
  Praeda fuit canibus non minus ille suis.
Scilicet in superis etiam fortuna luenda est,
  Nec veniam laeso numine casus habet.
Illa nostra die, qua me malus abstulit error,
  Parva quidem periit, sed sine labe domus:
Sic quoque parva tamen, patrio dicatur ut aevo
  Clara nec ullius nobilitate minor:
Ut neque divitiis nec paupertate notanda,
  Unde sit in neutrum conspiciendus eques.
Sit quoque nostra domus vel censu parva vel ortu:
  Ingenio certe non latet illa meo.
Quo videar quamvis nimium iuvenaliter usus,
  Grande tamen toto nomen ab orbe fero:
Turbaque doctorum Nasonem novit, et audet
  Non fastiditis adnumerare viris.
Corruit haec igitur Musis accepta, sub uno,
  Sed non exiguo, crimine lapsa domus:
Atque ea sic lapsa est, ut surgere, si modo laesi
  Ematuruerit Caesaris ira, queat.
Cuius in eventu poenae clementia tanta est,

Venerit ut nostro lenior illa metu.
Vita data est, citraque necem tua constitit ira,
O princeps parce viribus use tuis!
Insuper accedunt, te non adimente, paternae —
Tamquam vita parum muneris esset — opes.
Nec mea decreto damnasti facta senatus,
Nec mea selecto iudice iussa fuga est.
Tristibus invectus verbis — ita principe dignum —
Ultus es offensas, ut decet, ipse tuas.
Adde quod edictum, quamvis immite minaxque,
Attamen in poenae nomine lene fuit:
Quippe relegatus, non exul, dicor in illo,
Privaque fortunae sunt tibi verba meae.
Nulla quidem sano gravior mentisque potenti
Poena est, quam tanto displicuisse viro;
Sed solet interdum fieri placabile numen:
Nube solet pulsa candidus ire dies.
Vidi ego pampineis oneratam vitibus ulmum,
Quae fuerat saevi fulmine tacta Iovis.
Ipse licet sperare vetes, sperabimus usque:
Hoc unum fieri te prohibente potest.
Spes mihi magna subit, cum te, mitissime princeps,
Spes mihi, respicio cum mea facta, cadit.
Ac veluti ventis agitantibus aëra non est
Aequalis rabies continuusque furor,
Sed modo subsidunt intermissique silescunt,
Vimque putes illos deposuisse suam;
Sic abeunt redeuntque mei variantque timores,
Et spem placandi dantque negantque tui.
Per superos igitur, qui dant tibi longa dabuntque
Tempora, Romanum si modo nomen amant;
Per patriam, quae te tuta et secura parente est,
Cuius, ut in populo, pars ego nuper eram:

Sic tibi, quem semper factis animoque mereris,
Reddatur gratae debitus Urbis amor:
Livia sic tecum sociales compleat annos,
Quae, nisi te, nullo coniuge digna fuit:
Quae si non esset, caelebs te vita deceret,
Nullaque, cui posses esse maritus, erat:
Sospite sic te sit natus quoque sospes, et olim
Imperium regat hoc cum seniore senex:
Ut faciuntque tui, sidus iuvenale, nepotes,
Per tua perque sui facta parentis eant:
Sic adsueta tuis semper Victoria castris
Nunc quoque se praestet notaque signa petat,
Ausoniumque ducem solitis circumvolet alis,
Ponat et in nitida laurea serta coma:
Per quem bella geris, cuius nunc corpore pugnas,
Auspicium cui das grande deosque tuos,
Dimidioque tui praesens et respicis Urbem,
Dimidio procul es saevaque bella geris;
Hic tibi sic redeat superato victor ab hoste,
Inque coronatis fulgeat altus equis:
Parce, precor, fulmenque tuum, fera tela, reconde,
Heu nimium misero cognita tela mihi!
Parce, pater patriae, nec nominis immemor huius
Olim placandi spem mihi tolle tui!
Non precor, ut redeam, quamvis maiora petitis
Credibile est magnos saepe dedisse deos;
Mitius exilium si das propiusque roganti,
Pars erit ex poena parva levata mea.
Ultima perpetior medios eiectus in hostes;
Nec quisquam patria longius exul abest.
Solus ad egressus missus septemplicis Histri,
Parrhasiae gelido virginis axe premor.
Iazyges et Colchi, Metereaque turba Getaeque

Danuvii mediis vix prohibentur aquis.
Cumque alii causa tibi sint graviore fugati,
Ulterior nulli, quam mihi, terra data est.
Longius hac nihil est, nisi tantum frigus et hostis,
Et maris adstricto quae coit unda gelu.
Hactenus Euxini pars est Romana sinistri:
Proxima Basternae Sauromataeque tenent.
Haec est Ausonio sub iure novissima, vixque
Haeret in imperii margine terra tui.
Unde precor supplex, ut nos in tuta releges,
Ne sit cum patria pax quoque adempta mihi,
Ne timeam gentes, quas non bene summovet Hister,
Neve tuus possim civis ab hoste capi.
Fas prohibet Latio quemquam de sanguine natum
Caesaribus salvis barbara vincla pati.
Perdiderint cum me duo crimina, carmen et error,
Alterius facti culpa silenda mihi:
Nam non sum tanti, renovem ut tua vulnera, Caesar,
Quem nimio plus est indoluisse semel.
Altera pars superest, qua turpi carmine factus
Arguor obsceni doctor adulterii.
Fas ergo est aliqua caelestia pectora falli,
Et sunt notitia multa minora tua;
Utque deos caelumque simul sublime tuenti
Non vacat exiguis rebus adesse Iovi;
De te pendentem sic dum circumspicis orbem,
Effugiunt curas inferiora tuas.
Scilicet imperii, princeps, statione relicta
Imparibus legeres carmina facta modis?
Non ea te moles Romani nominis urget,
Inque tuis humeris tam leve fertur onus,
Lusibus ut possis advertere numen ineptis,
Excutiasque oculis otia nostra tuis.

Nunc tibi Pannonia est, nunc Illyris ora domanda,
Raetica nunc praebent Thraciaque arma metum,
Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
Parthus eques timida captaque signa manu.
Nunc te prole tua iuvenem Germania sentit,
Bellaque pro magno Caesare Caesar obit.
Denique, ut in tanto, quantum non extitit umquam,
Corpore pars nulla est, quae labet, imperii,
Urbs quoque te et legum lassat tutela tuarum
Et morum, similis quos cupis esse tuis.
Non tibi contingunt, quae gentibus otia praestas:
Bellaque cum multis inrequieta geris.
Mirer in hoc igitur tantarum pondere rerum
Numquam te nostros evoluisse iocos?
At si, quod mallem, vacuum fortasse fuisset,
Nullum legisses crimen in Arte mea.
Illa quidem fateor frontis non esse severae
Scripta, nec a tanto principe digna legi:
Non tamen idcirco legum contraria iussis
Sunt ea Romanas erudiuntque nurus.
Neve, quibus scribam, possis dubitare, libellus
Quattuor hos versus e tribus unus habet:
'Este procul, vittae tenues, insigne pudoris,
Quaeque tegis medios, instita longa, pedes!
Nil nisi legitimum concessaque furta canemus,
Inque meo nullum carmine crimen erit.'
Ecquid ab hac omnes rigide summovimus Arte,
Quas stola contingi vittaque sumpta vetat?
'At matrona potest alienis artibus uti,
Quodque trahat, quamvis non doceatur, habet.'
Nil igitur matrona legat, quia carmine ab omni
Ad delinquendum doctior esse potest.
Quodcumque attigerit, si qua est studiosa sinistri,

Ad vitium mores instruet inde suos.
Sumpserit Annales, — nihil est hirsutius illis —
Facta sit unde parens Ilia, nempe leget.
Sumpserit 'Aeneadum genetrix' ubi prima, requiret,
Aeneadum genetrix unde sit alma Venus.
Persequar inferius, modo si licet ordine ferri,
Posse nocere animis carminis omne genus.
Non tamen idcirco crimen liber omnis habebit;
Nil prodest, quod non laedere possit idem.
Igne quid utilius? Si quis tamen urere tecta
Comparat, audaces instruit igne manus.
Eripit interdum, modo dat medicina salutem,
Quaeque iuvet, monstrat, quaeque sit herba nocens.
Et latro et cautus praecingitur ense viator:
Ille sed insidias, hic sibi portat opem.
Discitur innocuas ut agat facundia causas:
Protegit haec sontes, immeritosque premit.
Sic igitur carmen, recta si mente legatur,
Constabit nulli posse nocere meum.
'At quasdam vitio'. Quicumque hoc concipit, errat,
Et nimium scriptis arrogat ille meis.
Ut tamen hoc fatear, ludi quoque semina praebent
Nequitiae: tolli tota theatra iube!
Peccandi causam multis quam saepe dederunt,
Martia cum durum sternit arena solum!
Tollatur Circus! non tuta licentia Circi est:
Hic sedet ignoto iuncta puella viro.
Cum quaedam spatientur in hoc, ut amator eodem
Conveniat, quare porticus ulla patet?
Quis locus est templis augustior? Haec quoque vitet,
In culpam si qua est ingeniosa suam.
Cum steterit Iovis aede, Iovis succurret in aede,
Quam multas matres fecerit ille deus.

Proxima adoranti Iunonis templa subibit,
  Paelicibus multis hanc doluisse deam.
Pallade conspecta, natum de crimine virgo
  Sustulerit quare, quaeret, Erichthonium.
Venerit in magni templum, tua munera, Martis;
  Stat Venus Ultori iuncta, vir ante fores.
Isidis aede sedens, cur hanc Saturnia, quaeret,
  Egerit Ionio Bosphorioque mari?
In Venerem Anchises, in Lunam Latmius heros,
  In Cererem Iasion, qui referatur, erit.
Omnia perversas possunt corrumpere mentes:
  Stant tamen illa suis omnia tuta locis.
Et procul a scripta solis meretricibus Arte
  Summovet ingenuas pagina prima manus.
Quaecumque erupit, qua non sinit ire sacerdos,
  Protinus huic dempti criminis ipsa rea est.
Nec tamen est facinus versus evolvere mollis,
  Multa licet castae non facienda legant.
Saepe supercilii nudas matrona severi
  Et veneris stantis ad genus omne videt.
Corpora Vestales oculi meretricia cernunt,
  Nec domino poenae res ea causa fuit.
At cur in nostra nimia est lascivia Musa,
  Curve meus cuiquam suadet amare liber?
Nil nisi peccatum manifestaque culpa fatenda est:
  Paenitet ingenii iudiciique mei.
Cur non Argolicis potius quae concidit armis
  Vexata est iterum carmine Troia meo?
Cur tacui Thebas et vulnera mutua fratrum,
  Et septem portas, sub duce quamque suo?
Nec mihi materiam bellatrix Roma negabat,
  Et pius est, patriae facta referre, labor.
Denique, cum meritis impleveris omnia, Caesar,

Pars mihi de multis una canenda fuit:
Utque trahunt oculos radiantia lumina solis,
Traxissent animum sic tua facta meum.
Arguor immerito. Tenuis mihi campus aratur:
Illud erat magnae fertilitatis opus.
Non ideo debet pelago se credere, si qua
Audet in exiguo ludere cumba lacu.
Forsan — et hoc dubitem — numeris levioribus aptus
Sim satis, in parvos sufficiamque modos:
At si me iubeas domitos Iovis igne Gigantes
Dicere, conantem debilitabit onus.
Divitis ingenii est immania Caesaris acta
Condere, materia ne superetur opus.
Et tamen ausus eram: sed detrectare videbar,
Quodque nefas, damno viribus esse tuis.
Ad leve rursus opus, iuvenalia carmina, veni,
Et falso movi pectus amore meum.
Non equidem vellem: sed me mea fata trahebant,
Inque meas poenas ingeniosus eram.
Ei mihi, quid didici? cur me docuere parentes,
Litteraque est oculos ulla morata meos?
Haec tibi me invisum lascivia fecit, ob Artes,
Quas ratus es vetitos sollicitare toros.
Sed neque me nuptae didicerunt furta magistro,
Quodque parum novit, nemo docere potest.
Sic ego delicias et mollia carmina feci,
Strinxerit ut nomen fabula nulla meum.
Nec quisquam est adeo media de plebe maritus,
Ut dubius vitio sit pater ille meo.
Crede mihi, distant mores a carmine nostro:
Vita verecunda est, Musa iocosa mea:
Magnaque pars mendax operum est et ficta meorum:
Plus sibi permisit compositore suo.

Nec liber indicium est animi, sed honesta voluntas:
  Plurima mulcendis auribus apta feres.
Accius esset atrox, conviva Terentius esset,
  Essent pugnaces qui fera bella canunt.
Denique composui teneros non solus amores:
  Composito poenas solus amore dedi.
Quid, nisi cum multo Venerem confundere vino,
  Praecepit lyrici Teïa Musa senis?
Lesbia quid docuit Sappho, nisi amare, puellas?
  Tuta tamen Sappho, tutus et ille fuit.
Nec tibi, Battiade, nocuit, quod saepe legenti
  Delicias versu fassus es ipse tuas.
Fabula iucundi nulla est sine amore Menandri,
  Et solet hic pueris virginibusque legi.
Ilias ipsa quid est aliud, nisi adultera, de qua
  Inter amatorem pugna virumque fuit?
Quid prius est illi flamma Briseïdos, utque
  Fecerit iratos rapta puella duces?
Aut quid Odyssea est, nisi femina, propter amorem,
  Dum vir abest, multis una petita viris?
Quis, nisi Maeonides, Venerem Martemque ligatos
  Narrat, in obsceno corpora pressa toro?
Unde, nisi indicio magni sciremus Homeri,
  Hospitis igne duas incaluisse deas?
Omne genus scripti gravitate tragoedia vincit:
  Haec quoque materiam semper amoris habet.
Numquid in Hippolyto est, nisi caecae flamma novercae?
  Nobilis est Canace fratris amore sui.
Quid? non Tantalides, agitante Cupidine currus,
  Pisaeam Phrygiis vexit eburnus equis?
Tingeret ut ferrum natorum sanguine mater,
  Concitus a laeso fecit amore dolor.
Fecit amor subitas volucres cum paelice regem,

Quaeque suum luget nunc quoque mater Ityn.
Si non Aëropen frater sceleratus amasset,
Aversos Solis non legeremus equos.
Impia nec tragicos tetigisset Scylla cothurnos,
Ni patrium crinem desecuisset amor.
Qui legis Electran et egentem mentis Oresten,
Aegisthi crimen Tyndaridosque legis.
Nam quid de tetrico referam domitore Chimaerae,
Quem leto fallax hospita paene dedit?
Quid loquar Hermionen, quid te, Schoeneïa virgo,
Teque, Mycenaeo Phoebas amata duci?
Quid Danaën, Danaësque nurum, matremque Lyaei,
Haemonaque, et noctes, quae coiere, duas?
Quid Peliae generum, quid Thesea, quidve Pelasgum,
Iliacam tetigit qui rate primus humum?
Huc Iole Pyrrhique parens, huc Herculis uxor,
Huc accedat Hylas, Iliacusque puer.
Tempore deficiar, tragicos si persequar ignes;
Vixque meus capiat nomina nuda liber.
Est et in obscenos commixta tragoedia risus,
Multaque praeteriti verba pudoris habet.
Nec nocet auctori, mollem qui fecit Achillem,
Infregisse suis fortia facta modis.
Iunxit Aristides Milesia crimina secum;
Pulsus Aristides nec tamen urbe sua est.
Nec qui descripsit corrumpi semina matrum,
Eubius, impurae conditor historiae,
Nec qui composuit nuper Sybaritica, fugit,
Nec qui concubitus non tacuere suos.
Suntque ea doctorum monumentis mixta virorum,
Muneribusque ducum publica facta patent.
Neve peregrinis tantum defendar ab armis,
Et Romanus habet multa iocosa liber.

Utque suo Martem cecinit gravis Ennius ore,
  Ennius ingenio maximus, arte rudis:
Explicat ut causas rapidi Lucretius ignis,
  Casurumque triplex vaticinatur opus:
Sic sua lascivo cantata est saepe Catullo
  Femina, cui falsum Lesbia nomen erat.
Nec contentus ea, multos vulgavit amores,
  In quibus ipse suum fassus adulterium est.
Par fuit exigui similisque licentia Calvi,
  Detexit variis qui sua furta modis.
Quid referam Ticidae, quid Memmi carmen, apud quos
  Rebus adest nomen nominibusque pudor?
Cinna quoque his comes est, Cinnaque procacior Anser,
  Et leve Cornifici parque Catonis opus:
Et quorum libris modo dissimulata Perillae
  Nomine, nunc legitur dicta, Metelle, tuo.
Is quoque, Phasiacas Argon qui duxit in undas,
  Non potuit Veneris furta tacere suae.
Nec minus Hortensi, nec sunt minus improba Servi
  Carmina. Quis dubitet nomina tanta sequi?
Vertit Aristiden Sisenna, nec obfuit illi
  Historiae turpis inseruisse iocos.
Non fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo,
  Sed linguam nimio non tenuisse mero.
Credere iuranti durum putat esse Tibullus,
  Sic etiam de se quod neget illa viro:
Fallere custodem dominam docuisse fatetur,
  Seque sua miserum nunc ait arte premi:
Saepe, velut gemmam dominae signumve probaret,
  Per causam meminit se tetigisse manum:
Utque refert, digitis saepe est nutuque locutus,
  Et tacitam mensae duxit in orbe notam:
Et quibus e sucis abeat de corpore livor,

Impresso fieri qui solet ore, docet:
Denique ab incauto nimium petit ille marito,
Se quoque uti servet, peccet ut illa minus:
Scit, cui latretur, cum solus obambulet ipse,
Cur totiens clausas excreet ante fores:
Multaque dat furti talis praecepta, docetque,
Qua nuptae possint fallere ab arte viros.
Non fuit hoc illi fraudi, legiturque Tibullus
Et placet, et iam te principe notus erat.
Invenies eadem blandi praecepta Properti:
Destrictus minima nec tamen ille nota est.
His ego successi, quoniam praestantia candor
Nomina vivorum dissimulare iubet.
Non timui, fateor, ne, qua tot iere carinae,
Naufraga, servatis omnibus, una foret.
Sunt aliis scriptae, quibus alea luditur, artes: —
Hoc est ad nostros non leve crimen avos: —
Quid valeant tali, quo possis plurima iactu
Figere, damnosos effugiasque canes:
Tessera quos habeat numeros, distante vocato
Mittere quo deceat, quo dare missa modo;
Discolor ut recto grassetur limite miles
Cum medius gemino calculus hoste perit;
Ut bellare sequens sciat et revocare priorem,
Nec tuto fugiens incomitatus eat;
Parva sit ut ternis instructa tabella lapillis,
In qua vicisse est continuasse suos;
Quique alii lusus — neque enim nunc persequar omnes —
Perdere, rem caram, tempora nostra solent.
Ecce canit formas alius iactusque pilarum:
Hic artem nandi praecipit, ille trochi.
Composita est aliis fucandi cura coloris:
Hic epulis leges hospitioque dedit:

Alter humum, de qua fingantur pocula, monstrat,
  Quaeque, docet, liquido testa sit apta mero.
Talia luduntur fumoso mense decembri,
  Quae damno nulli composuisse fuit.
His ego deceptus non tristia carmina feci:
  Sed tristis nostros poena secuta iocos.
Denique nec video de tot scribentibus unum,
  Quem sua perdiderit Musa: repertus ego.
Quid, si scripsissem mimos obscena iocantes,
  Qui semper vetiti crimen amoris habent?
In quibus adsidue cultus procedit adulter,
  Verbaque dat stulto callida nupta viro.
Nubilis hos virgo matronaque virque puerque
  Spectat, et ex magna parte senatus adest:
Nec satis incestis temerari vocibus aures;
  Adsuescunt oculi multa pudenda pati:
Cumque fefellit amans aliqua novitate maritum,
  Plauditur, et magno palma favore datur.
Quoque minus prodest, scaena est lucrosa poëtae,
  Tantaque non parvo crimina praetor emit.
Inspice ludorum sumptus, Auguste, tuorum:
  Empta tibi magno talia multa leges.
Haec tu spectasti, spectandaque saepe dedisti —
  Maiestas adeo comis ubique tua est, —
Luminibusque tuis, totus quibus utitur orbis,
  Scaenica vidisti lentus adulteria.
Scribere si fas est imitantes turpia mimos,
  Materiae minor est debita poena meae.
An genus hoc scripti faciunt sua pulpita tutum,
  Quodque licet mimis, scaena licere dedit?
Et mea sunt populo saltata poemata saepe,
  Saepe oculos etiam detinuere tuos.
Scilicet in domibus vestris ut prisca virorum

Artificis fulgent corpora picta manu,
Sic quae concubitus varios venerisque figuras
Exprimat, est aliquo parva tabella loco.
Utque sedet vultu fassus Telamonius iram,
Inque oculis facinus barbara mater habet,
Sic madidos siccat digitis Venus uda capillos,
Et modo maternis tecta videtur aquis.
Bella sonant alii telis instructa cruentis,
Parsque tui generis, pars tua facta canunt.
Invida me spatio natura coërcuit arto,
Ingenio vires exiguasque dedit.
Et tamen ille tuae felix Aeneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros;
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo foedere iunctus amor.
Phyllidis hic idem teneraeque Amaryllidis ignes
Bucolicis iuvenis luserat ante modis.
Nos quoque iam pridem scripto peccavimus isto:
Supplicium patitur non nova culpa novum;
Carminaque edideram, cum te delicta notantem
Praeterii totiens inreprehensus eques.
Ergo, quae iuvenis mihi non nocitura putavi
Scripta parum prudens, nunc nocuere seni.
Sera redundavit veteris vindicta libelli,
Distat et a meriti tempore poena sui.
Ne tamen omne meum credas opus esse remissum,
Saepe dedi nostrae grandia vela rati.
Sex ego Fastorum scripsi totidemque libellos,
Cumque suo finem mense volumen habet:
Idque tuo nuper scriptum sub nomine, Caesar,
Et tibi sacratum sors mea rupit opus.
Et dedimus tragicis scriptum regale cothurnis,
Quaeque gravis debet verba cothurnus habet.

Dictaque sunt nobis, quamvis manus ultima coeptis
  Defuit, in facies corpora versa novas.
Atque utinam revoces animum paulisper ab ira,
  Et vacuo iubeas hinc tibi pauca legi,
Pauca, quibus prima surgens ab origine mundi.
  In tua deduxi tempora, Caesar, opus:
Aspicies, quantum dederis mihi pectoris ipse,
  Quoque favore animi teque tuosque canam.
Non ego mordaci destrinxi carmine quemquam,
  Nec meus ullius crimina versus habet.
Candidus a salibus suffusis felle refugi;
  Nulla venenato littera mixta ioco est.
Inter tot populi, tot scriptis, milia nostri,
  Quem mea Calliope laeserit, unus ero.
Non igitur nostris ullum gaudere Quiritem
  Auguror, at multos indoluisse malis:
Nec mihi credibile est, quemquam insultasse iacenti,
  Gratia candori si qua relata meo est.
His, precor, atque aliis possint tua numina flecti,
  O pater, o patriae cura salusque tuae:
Non ut in Ausoniam redeam, nisi forsitan olim,
  Cum longo poenae tempore victus eris;
Tutius exilium pauloque quietius oro,
  Ut par delicto sit mea poena suo.

LIBER TERTIUS.

I.

‘Missus in hanc venio timide, liber exulis, urbem:
Da placidam fesso, lector amice, manum.
Neve reformida, ne sim tibi forte pudori:
Nullus in hac charta versus amare docet.
Haec domini fortuna mei est, ut debeat illam
Infelix nullis dissimulare iocis.
Id quoque, quod viridi quondam male lusit in aevo,
Heu nimium sero damnat et odit opus.
Inspice quid portem: nihil hic nisi triste videbis,
Carmine temporibus conveniente suis.
Clauda quod alterno subsidunt carmina versu,
Vel pedis hoc ratio vel via longa facit:
Quod neque sum cedro fulvus nec pumice levis,
Erubui domino cultior esse meo:
Littera suffusas quod habet maculosa lituras,
Laesit opus lacrimis ipse poeta suum.
Si qua videbuntur casu non dicta Latine,
In qua scribebat, barbara terra fuit.
Dicite, lectores, si non grave, qua sit eundum,
Quasque petam sedes hospes in Urbe liber.
Haec ubi sum furtim lingua titubante locutus,
Qui mihi monstraret, vix fuit unus, iter.
‘Di tibi dent, nostro quod non tribuere poetae,
Molliter in patria vivere posse tua.

Duc age! namque sequar, quamvis terraque marique
  Longinquo referam lassus ab orbe pedem.'
Paruit, et ducens 'Haec sunt fora Caesaris,' inquit,
  'Haec est, a sacris quae via nomen habet;
Hic locus est Vestae, qui Pallada servat et ignem;
  Hic fuit antiqui regia parva Numae.'
Inde petens dextram 'Porta est' ait 'ista Palati;
  Hic Stator, hoc primum condita Roma loco est.'
Singula dum miror, video fulgentibus armis
  Conspicuos postes tectaque digna deo.
'Et Iovis haec' dixi 'domus est?' quod ut esse putarem,
  Augurium menti querna corona dabat.
Cuius ut accepi dominum, 'Non fallimur', inquam.
  'Et magni verum est hanc Iovis esse domum.
Cur tamen opposita velatur ianua lauro,
  Cingit et augustas arbor opaca comas?
Num quia perpetuos meruit domus ista triumphos,
  An quia Leucadio semper amata deo est?
Ipsane quod festa est, an quod facit omnia festa?
  Quam tribuit terris, pacis an ista nota est?
Utque viret semper laurus nec fronde caduca
  Carpitur, aeternum sic habet illa decus?
Causa superpositae, scripto testante, coronae
  Servatos cives indicat huius ope.
Adice servatis unum, pater optime, civem,
  Qui procul extremo pulsus in orbe latet:
In quo poenarum, quas se meruisse fatetur,
  Non facinus causam, sed suus error habet.
Me miserum! vereorque locum vereorque potentem,
  Et quatitur rapido littera nostra metu.
Aspicis exsangui chartam pallere colore?
  Aspicis alternos intremuisse pedes?
Quandocumque, precor, nostro placere parenti

Isdem et sub dominis aspiciare domus!'
Inde tenore pari gradibus sublimia celsis
Ducor ad intonsi candida templa dei,
Signa peregrinis ubi sunt alterna columnis
Belides et stricto barbarus ense pater,
Quaeque viri docto veteres cepere novique
Pectore, lecturis inspicienda patent.
Quaerebam fratres, exceptis scilicet illis,
Quos suus optaret non genuisse pater.
Quaerentem frustra custos e sedibus illis
Praepositus sancto iussit abire loco.
Altera templa peto, vicino iuncta theatro:
Haec quoque erant pedibus non adeunda meis.
Nec me, quae doctis patuerunt prima libellis,
Atria Libertas tangere passa sua est.
In genus auctoris miseri fortuna redundat;
Et patimur nati, quam tulit ipse, fugam.
Forsitan et nobis olim minus asper et illi
Evictus longo tempore Caesar erit.
Di, precor, atque adeo — neque enim mihi turba roganda est —
Caesar, ades voto, maxime dive, meo!
Interea, quoniam statio mihi publica clausa est,
Privato liceat delituisse loco.
Vo quoque, si fas est, confusa pudore repulsae
Sumite, plebeiae, carmina nostra, manus.

II.

Ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris,
Quaeque Lycaonio terra sub axe iacet,
Nec vos, Pierides, nec stirps Letoia, vestro
Docta sacerdoti turba tulistis opem?

Nec mihi, quod lusi vero sine crimine, prodest,
  Quodque magis vita Musa iocata mea est:
Plurima sed pelago terraque pericula passum
  Ustus ab adsiduo frigore Pontus habet.
Quique fugax rerum securaque in otia natus
  Mollis et impatiens ante laboris eram,
Ultima nunc patior, nec me mare portibus orbum
  Perdere, diversae nec potuere viae:
Sufficit atque malis animus, nam corpus ab illo
  Accepit vires vixque ferenda tulit.
Dum tamen et terris dubius iactabar et undis,
  Fallebat curas aegraque corda labor:
Ut via finita est et opus requievit eundi,
  Et poenae tellus est mihi tacta meae,
Nil nisi flere libet, nec nostro parcior imber
  Lumine, de verna quam nive manat aqua.
Roma domusque subit desideriumque locorum,
  Quicquid et amissa restat in urbe mei.
Ei mihi, quo totiens nostri pulsata sepulcri
  Ianua, sed nullo tempore aperta fuit?
Cur ego tot gladios fugi, totiensque minata
  Obruit infelix nulla procella caput?
Di, quos experior nimium constanter iniquos,
  Participes irae quos deus unus habet,
Exstimulate, precor, cessantia fata, meique
  Interitus clausas esse vetate fores!

III.

Haec mea si casu miraris epistula quare
  Alterius digitis scripta sit, aeger eram.
Aeger in extremis ignoti partibus orbis,
  Incertusque meae paene salutis eram.

Quem mihi nunc animum dira regione iacenti
  Inter Sauromatas esse Getasque putes?
Nec caelum patior nec aquis adsuevimus istis,
  Terraque nescio quo non placet ipsa modo.
Non domus apta satis, non hic cibus utilis aegro.
  Nullus, Apollinea qui levet arte malum;
Non qui soletur, non qui labentia tarde
  Tempora narrando fallat, amicus adest.
Lassus in extremis iaceo populisque locisque,
  Et subit adfecto nunc mihi, quicquid abest.
Omnia cum subeant, vincis tamen omnia, coniunx,
  Et plus in nostro pectore parte tenes.
Te loquor absentem, te vox mea nominat unam:
  Nulla venit sine te nox mihi, nulla dies.
Quin etiam sic me dicunt aliena locutum,
  Ut foret amenti nomen in ore tuum.
Si iam deficiam, suppressaque lingua palato
  Vix instillato restituenda mero;
Nuntiet huc aliquis dominam venisse, resurgam;
  Spesque tui nobis causa vigoris erit.
Ergo ego sum dubius vitae, tu forsitan istic
  Iucundum nostri nescia tempus agis?
Non agis, adfirmo; liquet hoc, carissima, nobis,
  Tempus agi sine me non nisi triste tibi.
Si tamen implevit mea sors, quos debuit, annos,
  Et mihi vivendi tam cito finis adest:
Quantum erat, o magni, morituro parcere, divi,
  Ut saltem patria contumularer humo?
Vel poena in tempus mortis dilata fuisset,
  Vel praecepisset mors properata fugam.
Integer hanc potui nuper bene reddere lucem:
  Exul ut occiderem, nunc mihi vita data est.
Tam procul ignotis igitur moriemur in oris,

Et fient ipso tristia fata loco;
Nec mea consueto languescent corpora lecto,
Depositum nec me qui fleat, ullus erit;
Nec dominae lacrimis in nostra cadentibus ora
Accedent animae tempora parva meae;
Nec mandata dabo, nec cum clamore supremo
Labentes oculos condet amica manus;
Sed sine funeribus caput hoc, sine honore sepulcri
Indeploratum barbara terra teget.
Ecquid, ubi audieris, tota turbabere ménte,
Et feries pavida pectora fida manu?
Ecquid in has frustra tendens tua brachia partes
Clamabis miseri nomen inane viri?
Parce tamen lacerare genas, nec scinde capillos:
Non tibi nunc primum, lux mea, raptus ero.
Cum patriam amisi, tunc me periisse putato:
Et prior et gravior mors fuit illa mihi.
Nunc, si forte potes — sed non potes, optima coniunx —
Finitis gaude tot mihi morte malis.
Quod potes, extenua forti mala corde ferendo,
Ad quae iam pridem non rude pectus habes.
Atque utinam pereant animae cum corpore nostrae,
Effugiatque avidos pars mihi nulla rogos!
Nam si morte carens vacua volat altus in aura
Spiritus, et Samii sunt rata dicta senis,
Inter Sarmaticas Romana vagabitur umbras,
Perque feros manes hospita semper erit.
Ossa tamen facito parva referantur in urna:
Sic ego non etiam mortuus exul ero.
Non vetat hoc quisquam: fratrem Thebana peremptum
Supposuit tumulo rege vetante soror.
Atque ea cum foliis et amomi pulvere misce,
Inque suburbano condita pone solo.

Quosque legat versus oculo properante viator,
  Grandibus in tituli marmore caede notis:
Hic · ego · qui · iaceo · tenerorum · lusor · amorum
  Ingenio · perii · Naso · poeta · meo.
At · tibi · qui · transis · ne · sit · grave · quisquis · amasti
  Dicere · Nasonis · molliter · ossa · cubent.
Hoc satis in titulo est: etenim maiora libelli
  Et diuturna magis sunt monimenta mihi,
Quos ego confido, quamvis nocuere, daturos
  Nomen et auctori tempora longa suo.
Tu tamen extincto feralia munera semper
  Deque tuis lacrimis umida serta dato.
Quamvis in cineres corpus mutaverit ignis,
  Sentiet officium maesta favilla pium.
Scribere plura libet: sed vox mihi fessa loquendo
  Dictandi vires siccaque lingua negat.
Accipe supremo dictum mihi forsitan ore,
  Quod, tibi qui mittit, non habet ipse, 'vale'!

IV.

O mihi care quidem semper, sed tempore duro
  Cognite, res postquam procubere meae:
Usibus edocto si quicquam credis amico,
  Vive tibi et longe nomina magna fuge.
Vive tibi, quantumque potes, praelustria vita:
  Saevum praelustri fulmen ab igne venit.
Nam quamquam soli possunt prodesse potentes,
  Non prosit potius, si quis obesse potest.
Effugit hibernas demissa antemna procellas,
  Lataque plus parvis vela timoris habent.

Aspicis, ut summa cortex levis innatet unda,
  Cum grave nexa simul retia mergat onus.
Haec ego si monitor monitus prius ipse fuissem,
  In qua debebam forsitan Urbe forem.
Dum tecum vixi, dum me levis aura ferebat,
  Haec mea per placidas cumba cucurrit aquas.
Qui cadit in plano, — vix hoc tamen evenit ipsum, —
  Sic cadit, ut tacta surgere possit humo:
At miser Elpenor tecto delapsus ab alto
  Occurrit regi debilis umbra suo.
Quid fuit, ut tutas agitaret Daedalus alas,
  Icarus immensas nomine signet aquas?
Nempe quod hic alte, demissius ille volabat:
  Nam pennas ambo non habuere suas.
Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, et intra
  Fortunam debet quisque manere suam.
Non foret Eumedes orbus, si filius eius
  Stultus Achilleos non adamasset equos:
Nec natum in flamma vidisset, in arbore natas,
  Cepisset genitor si Phaëthonta Merops.
Tu quoque formida nimium sublimia semper,
  Propositique, precor, contrahe vela tui.
Nam pede inoffenso spatium decurrere vitae
  Dignus es et fato candidiore frui.
Quae pro te ut voveam, miti pietate mereris
  Haesuraque fide tempus in omne mihi.
Vidi ego te tali vultu mea fata gementem,
  Qualem credibile est ore fuisse meo.
Nostra tuas vidi lacrimas super ora cadentes,
  Tempore quas uno fidaque verba bibi.
Nunc quoque summotum studio defendis amicum,
  Et mala vix ulla parte levanda levas.
Vive sine invidia, mollesque inglorius annos

Exige, amicitias et tibi iunge pares;
Nasonisque tui, quod adhuc non exulat unum,
Nomen ama: Scythicus cetera Pontus habet.

IV^{b}.

Proxima sideribus tellus Erymanthidos ursae
Me tenet, adstricto terra perusta gelu.
Bosphoros et Tanais superant Scythicaeque paludes.
Vix satis et noti nomina pauca loci.
Ulterius nihil est nisi non habitabile frigus.
Heu quam vicina est ultima terra mihi!
At longe patria est, longe carissima coniunx,
Quicquid et haec nobis post duo dulce fuit.
Sic tamen haec adsunt, ut, quae contingere non est
Corpore: sunt animo cuncta videnda meo.
Ante oculos errant domus, Urbs et forma locorum;
Acceduntque suis singula facta locis.
Coniugis ante oculos, sicut praesentis, imago:
Illa meos casus ingravat, illa levat:
Ingravat hoc, quod abest; levat hoc, quod praestat amorem
Impositumque sibi firma tuetur onus.
Vos quoque pectoribus nostris haeretis, amici,
Dicere quos cupio nomine quemque suo.
Sed timor officium cautus compescit, et ipsos
In nostro poni carmine nolle puto.
Ante volebatis, gratique erat instar honoris,
Versibus in nostris nomina vestra legi.
Quod quoniam est anceps, intra mea pectora quemque
Alloquar, et nulli causa timoris ero.
Nec meus indicio latitantes versus amicos
Protrahit: occulte si quis amabat, amet.

Scite tamen, quamvis longe regione remotus
  Absim, vos animo semper adesse meo;
Et, qua quisque potest, aliqua mala nostra levate,
  Fidam proiecto neve negate manum.
Prospera sic maneat vobis fortuna; nec unquam
  Contacti simili sorte rogetis idem.

V.

Usus amicitiae tecum mihi parvus, ut illam
  Non aegre posses dissimulare, fuit;
Nec me complexus vinclis propioribus esses
  Nave mea vento forsan eunte suo.
Ut cecidi, cunctique metu fugere ruinam,
  Versaque amicitiae terga dedere meae,
Ausus es igne Iovis percussum tangere corpus,
  Et deploratae limen adire domus:
Idque recens praestas nec longo cognitus usu,
  Quod veterum misero vix duo tresve mihi.
Vidi ego confusos vultus, visosque notavi,
  Osque madens fletu pallidiusque meo:
Et lacrimas cernens in singula verba cadentes,
  Ore meo lacrimas, auribus illa bibi:
Bracchiaque accepi presso pendentia collo,
  Et singultatis oscula mixta sonis.
Sum quoque, care, tuis defensus viribus absens: —
  Scis 'carum' veri nominis esse loco —,
Multaque praeterea manifestaque signa favoris
  Pectoribus teneo non abitura meis.
Di tibi posse tuos tribuant defendere semper,
  Quos in materia prosperiore iuves.
Si tamen interea, quid in his ego perditus oris —

Quod te credibile est quaerere — quaeris, agam:
Spe trahor exigua, quam tu mihi demere noli,
Tristia leniri numina posse dei.
Seu temere expecto, sive id contingere fas est,
Tu mihi, quod cupio, fas, precor, esse proba:
Quaeque tibi est linguae facundia, confer in illud,
Ut doceas votum posse valere meum.
Quo quisque est maior, magis est placabilis irae,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet:
At lupus et turpes instant morientibus ursi
Et quaecumque minor nobilitate fera.
Maius apud Troiam forti quid habemus Achille?
Dardanii lacrimas non tulit ille senis.
Quae ducis Emathii fuerit clementia, Porus
Dareique docent funeris exequiae.
Neve hominum referam flexas ad mitius iras,
Iunonis gener est, qui prius hostis erat.
Denique non possum nullam sperare salutem,
Cum poenae non sit causa cruenta meae.
Non mihi, quaerenti pessumdare cuncta, petitum
Caesareum caput est, quod caput orbis erat:
Non aliquid dixive elatave lingua loquendo est,
Lapsave sunt nimio verba profana mero.
Inscia quod crimen viderunt lumina, plector,
Peccatumque oculos est habuisse meum.
Non equidem totam possum defendere culpam:
Sed partem nostri criminis error habet.
Spes igitur superest, facturum, ut molliat ipse
Mutati poenam condicione loci.
Hos utinam nitidi Solis praenuntius ortus
Afferat admisso Lucifer albus equo!

VI.

Foedus amicitiae nec vis, carissime, nostrae,
Nec, si forte velis, dissimulare potes.
Donec enim licuit, nec te mihi carior alter,
Nec tibi me tota iunctior Urbe fuit.
Isque erat usque adeo populo testatus, ut esset
Paene magis quam tu quamque ego notus, amor:
Quique est in caris animi tibi candor amicis,
Cognitus est ipsi, quem colis, iste viro.
Nil ita celabas, ut non ego conscius essem,
Pectoribusque dabas multa tegenda meis:
Cuique ego narrabam secreti quicquid habebam,
Excepto quod me perdidit, unus eras.
Id quoque si scisses, salvo fruerere sodali,
Consilioque forem sospes, amice, tuo.
Sed mea me in poenam nimirum fata trahebant:
Omne bonae claudunt utilitatis iter.
Sive malum potui tamen hoc vitare cavendo,
Seu ratio fatum vincere nulla valet:
Tu tamen, o nobis usu iunctissime longo,
Pars desiderii maxima paene mei,
Sis memor, et si quas fecit tibi gratia vires,
Illas pro nobis experiare, rogo,
Numinis ut laesi fiat mansuetior ira,
Mutatoque minor sit mea poena loco:
Idque ita, si nullum scelus est in pectore nostro,
Principiumve mei criminis error habet.
Nec breve, nec tutum, quo sint mea, dicere, casu
Lumina funesti conscia facta mali:
Mensque reformidat, veluti sua vulnera, tempus
Illud, et admonitu fit novus ipse pudor:

Et quaecumque adeo possunt afferre pudorem,
Illa tegi caeca condita nocte decet.
Nil igitur referam, nisi me peccasse, sed illo
Praemia peccato nulla petita mihi,
Stultitiamque meum crimen debere vocari,
Nomina si facto reddere vera velis.
Quae si non ita sunt, alium, quo longius absim,
Quaere; suburbana est hic mihi terra locus.

VII.

Vade salutatum, subito perarata, Perillam,
Littera, sermonis fida ministra mei.
Aut illam invenies dulci cum matre sedentem,
Aut inter libros Pieridasque suas.
Quicquid aget, cum te scierit venisse, relinquet;
Nec mora, quid venias quidve, requiret, agam.
Vivere me dices, sed sic, ut vivere nolim,
Nec mala tam longa nostra levata mora:
Et tamen ad Musas, quamvis nocuere, reverti,
Aptaque in alternos cogere verba pedes.
Tu quoque, dic, studiis communibus ecquid inhaeres
Doctaque non patrio carmina more canis?
Nam tibi cum fatis mores natura pudicos
Et raras dotes ingeniumque dedit.
Hoc ego Pegasidas deduxi primus ad undas,
Ne male fecundae vena periret aquae;
Primus id aspexi teneris in virginis annis,
Utque pater natae duxque comesque fui.
Ergo, si remanent ignes tibi pectoris idem,
Sola tuum vates Lesbia vincet opus.
Sed vereor, ne te mea nunc fortuna retardet,

Postque meos casus sit tibi pectus iners.
Dum licuit, tua saepe mihi, tibi nostra legebam:
Saepe tui iudex, saepe magister eram:
Aut ego praebebam factis modo versibus aures,
Aut, ubi cessares, causa ruboris eram.
Forsitan exemplo, quia me laesere libelli,
Tu quoque sis poenae fata secuta meae.
Pone, Perilla, metum: tantummodo femina nulla
Neve vir a scriptis discat amare tuis.
Ergo desidiae remove, doctissima, causas,
Inque bonas artes et tua sacra redi.
Ista decens facies longis vitiabitur annis,
Rugaque in antiqua fronte senilis erit;
Inicietque manum formae damnosa senectus,
Quae strepitum passu non faciente venit.
Cumque aliquis dicet 'Fuit haec formosa,' dolebis,
Et speculum mendax esse querere tuum.
Sunt tibi opes modicae, cum sis dignissima magnis:
Finge sed immensis censibus esse pares.
Nempe dat id, quodcumque libet, fortuna rapitque:
Irus et est subito, qui modo Croesus erat.
Singula ne referam, nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingeniique bonis.
En ego, cum caream patria vobisque domoque,
Raptaque sint, adimi quae potuere mihi,
Ingenio tamen ipse meo comitorque fruorque:
Caesar in hoc potuit iuris habere nihil.
Quilibet hanc saevo vitam mihi finiat ense,
Me tamen extincto fama superstes erit:
Dumque suis victrix omnem de montibus orbem
Prospiciet domitum Martia Roma, legar.
Tu quoque, quam studii maneat felicior usus,
Effuge venturos, qua potes, usque rogos!

VIII.

Nunc ego Triptolemi cuperem consistere curru,
Misit in ignotam qui rude semen humum;
Nunc ego Medeae vellem frenare dracones,
Quos habuit fugiens arce, Corinthe, tua;
Nunc ego iactandas optarem sumere pennas,
Sive tuas, Perseu, Daedale, sive tuas:
Ut tenera nostris cedente volatibus aura
Aspicerem patriae dulce repente solum,
Desertaeque domus vultus, memoresque sodales,
Caraque praecipue coniugis ora meae.
Stulte, quid haec frustra votis puerilibus optas,
Quae non ulla tibi fertque feretque dies?
Si semel optandum est, Augusti numen adora,
Et, quem sensisti, rite precare deum.
Ille tibi pennasque potest currusque volucres
Tradere: det reditum, protinus ales eris.
Si precer hoc, — neque enim possum maiora rogare, —
Ne mea sint, timeo, vota modesta parum.
Forsitan hoc olim, cum iam satiaverit iram,
Tunc quoque sollicita mente rogandus erit.
Quod minus interea est, instar mihi muneris ampli,
Ex his me iubeat quolibet ire locis.
Nec caelum, nec aquae faciunt, nec terra, nec aurae;
Ei mihi, perpetuus corpora languor habet.
Seu vitiant artus aegrae contagia mentis,
Sive mei causa est in regione mali,
Ut tetigi Pontum, vexant insomnia, vixque
Ossa tegit macies, nec iuvat ora cibus.
Quique per autumnum percussis frigore primo

Est color in foliis, quae nova laesit hiems,
Is mea membra tenet; nec viribus allevor ullis,
Et numquam queruli causa doloris abest.
Nec melius valeo, quam corpore, mente; sed aegra est
Utraque pars aeque, binaque damna fero.
Haeret et ante oculos, veluti spectabile corpus,
Astat fortunae forma legenda meae:
Cumque locum moresque hominum cultusque sonumque
Cernimus, et quid sim quid fuerimque subit,
Tantus amor necis est, querar ut cum Caesaris ira,
Quod non offensas vindicet ense suas.
At quoniam semel est odio civiliter usus,
Mutato levior sit fuga nostra loco!

IX.

Hic quoque sunt igitur Graiae — quis crederet? — urbes
Inter inhumanae nomina barbariae:
Huc quoque Mileto missi venere coloni,
Inque Getis Graias constituere domos.
Sed vetus huic nomen, positaque antiquius urbe,
Constat ab Absyrti caede fuisse loco.
Nam rate, quae cura pugnacis facta Minervae
Per non temptatas prima cucurrit aquas,
Impia desertum fugiens Medea parentem
Dicitur his remos applicuisse vadis.
Quem procul ut vidit tumulo speculator ab alto,
'Hospes', ait 'nosco, Colchide, vela, venit.'
Dum trepidant Minyae, dum solvitur aggere funis,
Dum sequitur celeres ancora tracta manus;
Conscia percussit meritorum pectora Colchis
Ausa atque ausura multa nefanda manu;

Et, quamquam superest ingens audacia menti,
Pallor in attonitae virginis ore fuit.
Ergo ubi prospexit venientia vela, 'Tenemur,
Et pater est aliqua fraude morandus' ait.
Dum quid agat, quaerit, dum versat in omnia vultus,
Ad fratrem casu lumina flexa tulit.
Cuius ut oblata est praesentia, 'Vicimus' inquit:
'Hic mihi morte sua causa salutis erit.'
Protinus ignari nec quicquam tale timentis
Innocuum rigido perforat ense latus,
Atque ita divellit, divulsaque membra per agros
Dissipat in multis invenienda locis.
Neu pater ignoret, scopulo proponit in alto
Pallentesque manus sanguineumque caput.
Ut genitor luctuque novo tardetur et, artus
Dum legit extinctos, triste moretur iter.
Inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo
Membra soror fratris consecuisse sui.

X.

Si quis adhuc istic meminit Nasonis adempti,
Et superest sine me nomen in Urbe meum,
Suppositum stellis numquam tangentibus aequor
Me sciat in media vivere barbaria.
Sauromatae cingunt, fera gens, Bessique Getaeque,
Quam non ingenio nomina digna meo!
Dum tamen aura tepet, medio defendimur Histro:
Ille suis liquidus bella repellit aquis.
At cum tristis hiems squalentia protulit ora,
Terraque marmoreo est candida facta gelu,
Dum vetat et Boreas et nix habitare sub Arcto,
Tum patet, has gentes axe tremente premi.

Nix iacet, et iactam ne sol pluviaeve resolvant,
  Indurat Boreas perpetuamque facit.
Ergo ubi delicuit nondum prior, altera venit;
  Et solet in multis bima manere locis.
Tantaque commoti vis est Aquilonis, ut altas
  Aequet humo turres, tectaque rapta ferat.
Pellibus et sutis arcent mala frigora bracis,
  Oraque de toto corpore sola patent.
Saepe sonant moti glacie pendente capilli,
  Et nitet inducto candida barba gelu:
Nudaque consistunt, formam servantia testae,
  Vina, nec hausta meri, sed data frusta bibunt.
Quid loquar, ut vincti concrescant frigore rivi,
  Deque lacu fragiles effodiantur aquae?
Ipse, papyrifero qui non angustior amne
  Miscetur vasto multa per ora freto,
Caeruleos ventis latices durantibus, Hister
  Congelat et tectis in mare serpit aquis;
Quaque rates ierant, pedibus nunc itur, et undas
  Frigore concretas ungula pulsat equi;
Perque novos pontes, subter labentibus undis,
  Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.
Vix equidem credar, sed, cum sint praemia falsi
  Nulla, ratam debet testis habere fidem:
Vidimus ingentem glacie consistere pontum,
  Lubricaque immotas testa premebat aquas.
Nec vidisse sat est: durum calcavimus aequor,
  Undaque non udo sub pede summa fuit.
Si tibi tale fretum quondam, Leandre, fuisset,
  Non foret angustae mors tua crimen aquae.
Tum neque se pandi possunt delphines in auras
  Tollere: conantes dura coërcet hiems;
Et quamvis Boreas iactatis insonet alis,

Fluctus in obsesso gurgite nullus erit,
Inclusaeque gelu stabunt in margine puppes,
Nec poterit rigidas findere remus aquas.
Vidimus in glacie pisces haerere ligatos,
Sed pars ex illis tum quoque viva fuit.
Sive igitur nimii Boreae vis saeva marinas,
Sive redundatas flumine cogit aquas,
Protinus, aequato siccis Aquilonibus Histro,
Invehitur celeri barbarus hostis equo:
Hostis equo pollens, longeque volante sagitta,
Vicinam late depopulatur humum.
Diffugiunt alii, nullisque tuentibus agros,
Incustoditae diripiuntur opes,
Ruris opes parvae, pecus et stridentia plaustra,
Et quas divitias incola pauper habet.
Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis,
Respiciens frustra rura laremque suum:
Pars cadit hamatis misere confixa sagittis,
Nam volucri ferro tinctile virus inest.
Quae nequeunt secum ferre aut abducere, perdunt;
Et cremat insontes hostica flamma casas.
Tunc quoque, cum pax est, trepidant formidine belli,
Nec quisquam presso vomere sulcat humum.
Aut videt aut metuit locus hic, quem non videt, hostem:
Cessat iners rigido terra relicta situ.
Non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra;
Nec cumulant altos fervida musta lacus.
Poma negat regio, nec haberet Acontius, in quo
Scriberet hic dominae verba legenda suae.
Aspiceret nudos sine fronde, sine arbore, campos:
Heu loca felici non adeunda viro!
Ergo, tam late pateat cum maximus orbis,
Haec est in poenas terra reperta meas!

XI.

Si quis es, insultes qui casibus, improbe, nostris,
  Meque reum dempto fine cruentus agas,
Natus es e scopulis et pastus lacte ferino;
  Et dicam silices pectus habere tuum.
Quis gradus ulterior, quo se tua porrigat ira,
  Restat? quidve meis cernis abesse malis?
Barbara me tellus et inhospita litora Ponti
  Cumque suo Borea Maenalis ursa videt.
Nulla mihi cum gente fera commercia linguae:
  Omnia sollicitis sunt loca plena metus.
Utque fugax avidis cervus deprensus ab ursis,
  Cinctave montanis ut pavet agna lupis;
Sic ego belligeris a gentibus undique saeptus
  Terreor, hoste meum paene premente latus.
Utque sit exiguum poenae, quod coniuge cara,
  Quod patria careo pigneribusque meis;
Ut mala nulla feram nisi nudam Caesaris iram,
  Nuda parum est nobis Caesaris ira mali?
Et tamen est aliquis, qui vulnera cruda retractet,
  Solvat et in mores ora diserta meos!
In causa facili cuivis licet esse diserto,
  Et minimae vires frangere quassa valent.
Subruere est arces et stantia moenia virtus:
  Quamlibet ignavi praecipitata premunt.
Non sum ego quod fueram: quid inanem proteris umbram?
  Quid cinerem saxis bustaque nostra petis?
Hector erat tunc, cum bello certaret: at idem
  Vinctus ad Haemonios non erat Hector equos.
Me quoque, quem noras olim, non esse memento:

Ex illo superant haec simulacra viro.
Quid simulacra, ferox, dictis incessis amaris?
Parce, precor, manes sollicitare meos!
Omnia vera puta mea crimina; nil sit in illis,
Quod magis errorem, quam scelus, esse putes:
Pendimus en profugi — satia tua pectora! — poenas
Exilioque graves exiliique loco.
Carnifici fortuna potest mea flenda videri:
Et tamen est uno iudice mersa parum!
Saevior es tristi Busiride, saevior illo,
Qui falsum lento torruit igne bovem;
Quique bovem Siculo fertur donasse tyranno,
Et dictis artes conciliasse suas:
'Munere in hoc, rex, est usus, sed imagine maior:
Nec sola est operis forma probanda mei.
Aspicis a dextra latus hoc adapertile tauri?
Hoc tibi, quem perdes, coniciendus erit.
Protinus inclusum lentis carbonibus ure:
Mugiet, et veri vox erit illa bovis.
Pro quibus inventis, ut munus munere penses,
Da, precor, ingenio praemia digna meo!'
Dixerat. At Phalaris 'Poenae mirande repertor,
Ipse tuum praesens imbue' dixit 'opus!'
Nec mora, monstratis crudeliter ignibus ustus
Exhibuit geminos ore tremente sonos.
Quid mihi cum Siculis inter Scythiamque Getasque?
Ad te, quisquis is es, nostra querela redit.
Utque sitim nostro possis explere cruore,
Quantaque vis, avido gaudia corde feras,
Tot mala sum fugiens tellure, tot aequore passus,
Te quoque ut auditis posse dolere putem.
Crede mihi, si sit nobis collatus Ulixes,
Neptuni minor est, quam Iovis ira fuit.

Ergo, quicumque es, rescindere crimina noli,
  Deque gravi duras vulnere tolle manus.
Utque meae famam tenuent oblivia culpae,
  Facta cicatricem ducere nostra sine;
Humanaeque memor sortis, quae tollit eosdem
  Et premit, incertas ipse verere vices!
Et quoniam, fieri quod numquam posse putavi,
  Est tibi de rebus maxima cura meis,
Non est quod timeas: fortuna miserrima nostra est;
  Omne trahit secum Caesaris ira malum.
Quod magis ut liqueat, neve hoc ego fingere credar,
  Ipse velim poenas experiare meas!

XII.

Frigora iam zephyri minuunt, annoque peracto
  Longior antiquis visa Tomitis hiems:
Impositamque sibi qui non bene pertulit Hellen,
  Tempora nocturnis aequa diurna facit.
Iam violam puerique legunt hilaresque puellae.
  Rustica quae nullo nata serente venit.
Prataque pubescunt variorum flore colorum;
  Indocilique loquax gutture vernat avis.
Utque malae matris crimen deponat, hirundo
  Sub trabibus cunas tectaque parva facit;
Herbaque, quae latuit Cerealibus obruta sulcis,
  Exit et expandit molle cacumen humo;
Quoque loco est vitis, de palmite gemma movetur:
  Nam procul a Getico litore vitis abest;
Quoque loco est arbor, turgescit in arbore ramus:
  Nam procul a Geticis finibus arbor abest.
Otia nunc istic, iunctisque ex ordine ludis

Cedunt verbosi garrula bella fori.
Usus equi nunc est, levibus nunc luditur armis:
Nunc pila, nunc celeri volvitur orbe trochus.
Nunc ubi perfusa est oleo labente iuventus,
Defessos artus Virgine tingit aqua.
Scaena viget, studiisque favor distantibus ardet;
Proque tribus resonant terna theatra foris.
O quantum, et quotiens non est numerare, beatum,
Non interdicta cui licet Urbe frui!
At mihi sentitur nix verno sole soluta,
Quaeque lacu durae non fodiuntur aquae:
Nec mare concrescit glacie, nec, ut ante, per Histrum
Stridula Sauromates plaustra bubulcus agit.
Incipient aliquae tamen huc adnare carinae,
Hospitaque in Ponti litore puppis erit:
Sedulus occurram nautae, dictaque salute,
Quid veniat, quaeram, quisve quibusve locis.
Ille quidem mirum ni de regione propinqua
Non nisi vicinas tutus ararit aquas.
Rarus ab Italia tantum mare navita transit,
Litora rarus in haec portubus orba venit.
Sive tamen Graeca scierit, sive ille Latina
Voce loqui, — certe gratior huius erit;
Fas quoque ab ore freti longaeque Propontidos undis
Huc aliquem certo vela dedisse Noto: —
Quisquis is est, memori rumorem voce referre
Et fieri famae parsque gradusque potest.
Is, precor, auditos possit narrare triumphos
Caesaris et Latio reddita vota Iovi:
Teque, rebellatrix, tandem, Germania, magni
Triste caput pedibus supposuisse ducis.
Haec mihi qui referet, quae non vidisse dolebo,
Ille meae domui protinus hospes erit.

Ei mihi! iamne domus Scythico Nasonis in orbe est?
  Iamque suum mihi dat pro lare poena locum?
Di facite, ut Caesar non hic penetrale domumque,
  Hospitium poenae sed velit esse meae!

XIII.

Ecce supervacuus — quid enim fuit utile gigni? —
  Ad sua Natalis tempora noster adest.
Dure, quid ad miseros veniebas exulis annos?
  Debueras illis imposuisse modum.
Si tibi cura mei, vel si pudor ullus inesset,
  Non ultra patriam me sequerere meam:
Quoque loco primum tibi sum male cognitus infans,
  Illo temptasses ultimus esse mihi:
Inque relinquendo, quod idem fecere sodales,
  Tu quoque dixisses tristis in Urbe vale.
Quid tibi cum Ponto? num te quoque Caesaris ira
  Extremam gelidi misit in orbis humum?
Scilicet expectas solitum tibi moris honorem,
  Pendeat ex umeris vestis ut alba meis,
Fumida cingatur florentibus ara coronis,
  Micaque sollemni turis in igne sonet,
Libaque dem proprie genitale notantia tempus,
  Concipiamque bonas ore favente preces?
Non ita sum positus, nec sunt ea tempora nobis,
  Adventu possim laetus ut esse tuo.
Funeris ara mihi, ferali cincta cupressu,
  Convenit et structis flamma parata rogis.
Nec dare tura libet nihil exorantia divos,
  In tantis subeunt nec bona verba malis.
Si tamen est aliquid nobis hac luce petendum,

In loca ne redeas amplius ista, precor,
Dum me terrarum pars paene novissima, Pontus,
Euxinus falso nomine dictus, habet.

XIV.

Cultor et antistes doctorum sancte virorum,
Quid facis, ingenio semper amice meo?
Ecquid, ut incolumem quondam celebrare solebas,
Nunc quoque, ne videar totus abesse, caves?
Conficis exceptis ecquid mea carmina solis
Artibus, artifici quae nocuere suo?
Immo ita fac, quaeso, vatum studiose novorum,
Quaque potes, retine corpus in Urbe meum.
Est fuga dicta mihi, non est fuga dicta libellis,
Qui domini poenam non meruere sui.
Saepe per externas profugus pater exulat oras;
Urbe tamen natis exulis esse licet.
Palladis exemplo de me sine matre creata
Carmina sunt: stirps haec progeniesque mea est.
Hanc tibi commendo, quae quo magis orba parente est,
Hoc tibi tutori sarcina maior erit.
Tres mihi sunt nati contagia nostra secuti;
Cetera fac curae sit tibi turba palam.
Sunt quoque mutatae ter quinque volumina formae,
Carmina de domini funere rapta sui.
Illud opus potuit, si non prius ipse perissem,
Certius a summa nomen habere manu;
Nunc incorrectum populi pervenit in ora,
In populi quicquam si tamen ore mei est.
Hoc quoque nescio quid nostris appone libellis,
Diverso missum quod tibi ab orbe venit.

Quod quicumque leget, — si quis leget — aestimet ante,
  Compositum quo sit tempore quoque loco.
Aequus erit scriptis, quorum cognoverit esse
  Exilium tempus barbariamque locum:
Inque tot adversis carmen mirabitur ullum
  Ducere me tristi sustinuisse manu.
Ingenium fregere meum mala, cuius et ante
  Fons infecundus parvaque vena fuit.
Sed quaecumque fuit, nullo exercente refugit,
  Et longo periit arida facta situ.
Non hic librorum, per quos inviter alarque,
  Copia: pro libris arcus et arma sonant.
Nullus in hac terra, recitem si carmina, cuius
  Intellecturis auribus utar, adest.
Nec quo secedam, locus est: custodia muri
  Summovet infestos clausaque porta Getas.
Saepe aliquod quaero verbum nomenque locumque,
  Nec quisquam est, a quo certior esse queam.
Dicere saepe aliquid conanti — turpe fateri! —
  Verba mihi desunt, dedidicique loqui.
Threïcio Scythicoque fere circumsonor ore,
  Et videor Geticis scribere posse modis.
Crede mihi, timeo, ne sint immixta Latinis,
  Inque meis scriptis Pontica verba legas.
Qualemcumque igitur, venia dignare libellum,
  Sortis et excusa condicione meae.

LIBER QUARTUS.

I.

Si qua meis fuerint, ut erunt, vitiosa libellis,
Excusata suo tempore, lector, habe.
Exul eram, requiesque mihi, non fama petita est.
Mens intenta suis ne foret usque malis.
Hoc est, cur cantet vinctus quoque compede fossor,
Indocili numero cum grave mollit opus;
Cantat et innitens limosae pronus arenae,
Adverso tardam qui trahit amne ratem:
Quique refert pariter lentos ad pectora remos,
In numerum pulsa bracchia pulsat aqua.
Fessus ubi incubuit baculo, saxove resedit
Pastor, arundineo carmine mulcet oves.
Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
Fallitur ancillae decipiturque labor.
Fertur et abducta Lyrneside tristis Achilles
Haemonia curas attenuasse lyra.
Cum traheret silvas Orpheus et dura canendo
Saxa, bis amissa coniuge maestus erat.
Me quoque Musa levat Ponti loca iussa petentem:
Sola comes nostrae perstitit illa fugae,
Sola nec insidias, Sinti nec militis ensem,
Nec mare, nec ventos barbariamque timet.

Scit quoque, cum perii, quis me deceperit error.
  Et culpam in facto, non scelus, esse meo.
Scilicet hoc ipso nunc aequa, quod obfuit ante,
  Cum mecum iuncti criminis acta rea est.
Non equidem vellem, quoniam nocitura fuerunt,
  Pieridum sacris imposuisse manum.
Sed nunc quid faciam? vis me tenet ipsa sacrorum,
  Et carmen demens, carmine laesus, amo.
Sic nova Dulichio lotos gustata palato
  Illo, quo nocuit, grata sapore fuit.
Sentit amans sua damna fere; tamen haeret in illis.
  Materiam culpae persequiturque suae.
Nos quoque delectant, quamvis nocuere, libelli,
  Quodque mihi telum vulnera fecit, amo.
Forsitan hoc studium possit furor esse videri:
  Sed quiddam furor hic utilitatis habet.
Semper in obtutu mentem vetat esse malorum,
  Praesentis casus immemoremque facit.
Utque suum Bacche non sentit saucia vulnus,
  Dum stupet Idaeis exululata modis;
Sic, ubi mota calent viridi mea pectora thyrso,
  Altior humano spiritus ille malo est.
Ille nec exilium, Scythici nec litora Ponti,
  Ille nec iratos sentit habere deos.
Utque soporiferae biberem si pocula Lethes,
  Temporis adversi sic mihi sensus abest.
Iure deas igitur veneror mala nostra levantes,
  Sollicitae comites ex Helicone fugae,
Et partim pelago, partim vestigia terra,
  Vel rate dignatas, vel pede nostra sequi.
Sint, precor, haec saltem faciles mihi: namque deorum
  Cetera cum magno Caesare turba facit,
Meque tot adversis cumulant, quot litus arenas,

Quotque fretum pisces, ovaque piscis habet.
Vere prius flores, aestu numerabis aristas,
Poma per autumnum, frigoribusque nives,
Quam mala, quae toto patior iactatus in orbe,
Dum miser Euxini litora laeva peto.
Nec tamen, ut veni, levior fortuna malorum est:
Huc quoque sunt nostras fata secuta vias.
Hic quoque cognosco natalis stamina nostri,
Stamina de nigro vellere facta mihi.
Utque nec insidias capitisque pericula narrem,
Vera quidem, veri sed graviora fide:
Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque
Illum, qui populi semper in ore fuit!
Quam miserum est, porta vitam muroque tueri,
Vixque sui tutum viribus esse loci!
Aspera militiae iuvenis certamina fugi,
Nec nisi lusura movimus arma manu;
Nunc senior gladioque latus scutoque sinistram,
Canitiem galeae subicioque meam.
Nam dedit e specula custos ubi signa tumultus,
Induimus trepida protinus arma manu.
Hostis, habens arcus imbutaque tela venenis,
Saevus anhelanti moenia lustrat equo;
Utque rapax pecudem, quae se non texit ovili,
Per sata, per silvas fertque trahitque lupus,
Sic, si quem nondum portarum saepe receptum
Barbarus in campis repperit hostis, habet:
Aut sequitur captus coniectaque vincula collo
Accipit, aut telo virus habente perit.
Hic ego sollicitae lateo novus incola sedis:
Heu nimium fati tempora longa mei!
Et tamen ad numeros antiquaque sacra reverti
Sustinet in tantis hospita Musa malis!

Sed neque cui recitem, quisquam est, mea carmina, nec qui
Auribus accipiat verba Latina suis.
Ipse mihi — quid enim faciam? — scriboque legoque,
Tutaque iudicio littera nostra suo est.
Saepe tamen dixi: 'Cui nunc haec cura laborat?
An mea Sauromatae scripta Getaeque legent?'
Saepe etiam lacrimae me sunt scribente profusae,
Umidaque est fletu littera facta meo,
Corque vetusta meum, tamquam nova, vulnera novit,
Inque sinum maestae labitur imber aquae.
Cum vice mutata qui sim fuerimque, recordor,
Et, tulerit quo me casus et unde, subit,
Saepe manus demens, studiis irata sibique,
Misit in arsuros carmina nostra rogos.
Atque ea de multis quoniam non multa supersunt,
Cum venia facito, quisquis es, ista legas!
Tu quoque non melius, quam sunt mea tempora, carmen
Interdicta mihi, consule, Roma, boni!

II.

Iam fera Caesaribus Germania, totus ut orbis,
Victa potest flexo succubuisse genu;
Altaque velentur fortasse Palatia sertis,
Turaque in igne sonent, inficiantque diem,
Candidaque adducta collum percussa securi
Victima purpureo sanguine pulset humum:
Donaque amicorum templis promissa deorum
Reddere victores Caesar uterque parent,
Et qui Caesareo iuvenes sub nomine crescunt,
Perpetuo terras ut domus illa regat,
Cumque bonis nuribus pro sospite Livia nato

Munera det meritis, saepe datura, deis;
Et pariter matres, et quae sine crimine castos
Perpetua servant virginitate focos;
Plebs pia, cumque pia laetetur plebe senatus,
Parvaque cuius eram pars ego nuper, eques.
Nos procul expulsos communia gaudia fallunt:
Famaque tam longe non nisi parva venit.
Ergo omnis populus poterit spectare triumphos,
Cumque ducum titulis oppida capta leget;
Vinclaque captiva reges cervice gerentes
Ante coronatos ire videbit equos,
Et cernet vultus aliis pro tempore versos,
Terribiles aliis immemoresque sui.
Quorum pars causas et res et nomina quaeret,
Pars referet, quamvis noverit ipsa parum.
'Hic, qui Sidonio fulget sublimis in ostro,
Dux fuerat belli; proximus ille duci.
Hic, qui nunc in humo lumen miserabile figit,
Non isto vultu, cum tulit arma, fuit.
Ille ferox, et adhuc oculis hostilibus ardens,
Hortator pugnae consiliumque fuit.
Perfidus hic nostros inclusit fraude locorum,
Squalida promissis qui tegit ora comis.
Illo, qui sequitur, dicunt mactata ministro
Saepe recusanti corpora capta deo.
Hic lacus, hi montes, haec tot castella, tot amnes
Plena ferae caedis, plena cruoris erant.
Drusus in his meruit quondam cognomina terris,
Quae bona progenies, digna parente, fuit.
Cornibus hic fractis, viridi male tectus ab ulva,
Decolor ipse suo sanguine Rhenus erat.
Crinibus en etiam fertur Germania passis,
Et ducis invicti sub pede maesta sedet;

Collaque Romanae praebens animosa securi,
  Vincula fert illa, qua tulit arma, manu.'
Hos super in curru, Caesar, victore veheris
  Purpureus populi rite per ora tui:
Quaque ibis, manibus circumplaudere tuorum,
  Undique iactato flore tegente vias.
Tempora Phoebea lauro cingetur, 'Io' que
  Miles, 'Io,' magna voce, 'Triumphe' canet.
Ipse sono plausuque simul fremituque canentum
  Quadriiugos cernes saepe resistere equos.
Inde petes arcem et delubra faventia votis,
  Et dabitur merito laurea vota Iovi.
Haec ego summotus, qua possum, mente videbo:
  Erepti nobis ius habet illa loci.
Illa per immensas spatiatur libera terras,
  In caelum celeri pervenit illa fuga;
Illa meos oculos mediam deducit in Urbem,
  Immunes tanti nec sinit esse boni;
Invenietque animus, qua currus spectet eburnos:
  Sic certe in patria per breve tempus ero.
Vera tamen capiet populus spectacula felix,
  Laetaque erit praesens cum duce turba suo.
At mihi, fingendo tantum longeque remotis
  Auribus hic fructus percipiendus erit;
Atque procul Latio diversum missus in orbem
  Qui narret cupido, vix erit, ista mihi.
Is quoque iam serum referet veteremque triumphum:
  Quo tamen audiero tempore, laetus ero.
Illa dies veniet, mea qua lugubria ponam,
  Causaque privata publica maior erit.

III.

Magna minorque ferae, quarum regis altera Graias,
Altera Sidonias, utraque sicca, rates,
Omnia cum summo positae videatis in axe,
Et maris occiduas non subeatis aquas,
Aetheriamque suis cingens amplexibus arcem
Vester ab intacta circulus extet humo,
Aspicite illa, precor, quae non bene moenia quondam
Dicitur Iliades transiluisse Remus;
Inque meam nitidos dominam convertite vultus,
Sitque memor nostri necne, referte mihi.
Ei mihi, cur timeam? quae sunt manifesta, requiro:
Cur labat ambiguo spes mea mixta metu?
Crede, quod est et vis, ac desine tuta vereri,
Deque fide certa sit tibi certa fides.
Quodque polo fixae nequeunt tibi dicere flammae,
Non mentitura tu tibi voce refer:
Esse tui memorem, de qua tibi maxima cura est,
Quodque potest, secum nomen habere tuum.
Vultibus illa tuis tamquam praesentis inhaeret;
Teque remota procul, si modo vivit, amat.
Ecquid, ubi incubuit iusto mens aegra dolori,
Lenis ab admonito pectore somnus abit?
Num subeunt curae, dum te lectusque locusque
Tangit et oblitam non sinit esse mei,
Et veniunt aestus, et nox immensa videtur,
Fessaque iactati corporis ossa dolent?
Non equidem dubito, quin haec et cetera fiant,
Detque tuus maesti signa doloris amor,
Nec cruciere minus, quam cum Thebana cruentum

Hectora Thessalico vidit ab axe rapi.
Quid tamen ipse precer, dubito; nec dicere possum,
Affectum quem te mentis habere velim.
Tristis es? indignor, quod sim tibi causa doloris:
Non es? at amisso coniuge digna fores.
Tu vero tua damna dole, mitissima coniunx,
Tempus et a nostris exige triste malis;
Fleque meos casus: est quaedam flere voluptas:
Expletur lacrimis egeriturque dolor.
Atque utinam lugenda tibi non vita, sed esset
Mors mea, morte fores sola relicta mea!
Spiritus hic per te patrias exisset in auras,
Sparsissent lacrimae corpora nostra piae:
Supremoque die notum spectantia caelum
Texissent digiti lumina nostra tui,
Et cinis in tumulo positus iacuisset avito,
Tactaque nascenti corpus haberet humus;
Denique, ut et vixi, sine crimine mortuus essem;
Nunc mea supplicio vita pudenda suo est.
Me miserum, si tu, cum diceris exulis uxor,
Avertis vultus et subit ora rubor!
Me miserum, si turpe putas mihi nupta videri!
Me miserum, si te iam pudet esse meam!
Tempus ubi est illud, quo te iactare solebas
Coniuge, nec nomen dissimulare viri?
Tempus ubi est, quo te — nisi non vis illa referri —
Et dici, memini, iuvit et esse meam?
Utque proba dignum est, omni tibi dote placebam:
Addebat veris multa faventis amor.
Nec, quem praeferres — ita res tibi magna videbar —
Quemque tuum malles esse, vir alter erat.
Nunc quoque ne pudeat, quod sis mihi nupta; tuusque
Non debet dolor hinc, debet abesse pudor.

Cum cecidit Capaneus subito temerarius ictu,
  Num legis Euadnem erubuisse viro?
Nec, quia rex mundi compescuit ignibus ignes,
  Ipse suis Phaëthon infitiandus erat.
Nec Semele Cadmo facta est aliena parenti,
  Quod precibus periit ambitiosa suis.
Nec tibi, quod saevis ego sum Iovis ignibus ictus,
  Purpureus molli fiat in ore pudor.
Sed magis in curam nostri consurge tuendi,
  Exemplumque mihi coniugis esto bonae,
Materiamque tuis tristem virtutibus imple:
  Ardua per praeceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, si felix Troia fuisset?
  Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua, Tiphy, iacet, si non sit in aequore fluctus:
  Si valeant homines, ars tua, Phoebe, iacet.
Quae latet inque bonis cessat non cognita rebus,
  Apparet virtus arguiturque malis.
Dat tibi nostra locum tituli fortuna, caputque
  Conspicuum pietas qua tua tollat, habet.
Utere temporibus, quorum nunc munere facta est
  Et patet in laudes area magna tuas!

IV.

O qui, nominibus cum sis generosus avorum,
  Exsuperas morum nobilitate genus,
Cuius inest animo patrii candoris imago,
  Non careat nervis candor ut iste suis,
Cuius in ingenio est patriae facundia linguae,
  Qua prior in Latio non fuit ulla foro:
Quod minime volui, positis pro nomine signis

Dictus es: ignoscas laudibus ipse tuis.
Nil ego peccavi: tua te bona cognita produnt.
Si, quod es, appares, culpa soluta mea est.
Nec tamen officium nostro tibi carmine factum,
Principe tam iusto, posse nocere puto.
Ipse pater patriae — quid enim est civilius illo? —
Sustinet in nostro carmine saepe legi.
Nec prohibere potest, quia res est publica Caesar.
Et de communi pars quoque nostra bono est.
Iuppiter ingeniis praebet sua numina vatum,
Seque celebrari quolibet ore sinit.
Causa tua exemplo superorum tuta duorum est:
Quorum hic aspicitur, creditur ille deus.
Ut non debuerim, tamen hoc ego crimen habebo:
Non fuit arbitrii littera nostra tui.
Nec nova, quod tecum loquor, est iniuria nostra.
Incolumis cum quo saepe locutus eram.
Quo vereare minus, ne sim tibi crimen amicus,
Invidiam, si qua est, auctor habere potest.
Nam tuus est primis cultus mihi semper ab annis —
Hoc certe noli dissimulare — pater;
Ingeniumque meum — potes hoc meminisse — probabat,
Plus etiam, quam me iudice dignus eram;
Deque meis illo referebat versibus ore,
In quo pars magnae nobilitatis erat.
Non igitur tibi nunc, quod me domus ista recepit,
Sed prius auctori sunt data verba tuo.
Non data sunt, mihi crede, tamen: sed in omnibus actis,
Ultima si demas, vita tuenda mea est.
Hanc quoque, qua perii, culpam scelus esse negabis,
Si tanti series sit tibi nota mali.
Aut timor aut error nobis, prius obfuit error.
Ah sine me fati non meminisse mei!

Neve retractando nondum coëuntia rumpam
  Vulnera: vix illis proderit ipsa quies.
Ergo, ut iure damus poenas, sic afuit omne
  Peccato facinus consiliumque meo.
Idque deus sentit: pro quo nec lumen ademptum,
  Nec mihi detractas possidet alter opes.
Forsitan hanc ipsam, vivam modo, finiet olim,
  Tempore cum fuerit lenior ira, fugam.
Nunc precor hinc alio iubeat discedere, si non
  Nostra verecundo vota pudore carent.
Mitius exilium pauloque propinquius opto,
  Quique sit a saevo longius hoste locus;
Quantaque in Augusto clementia, si quis ab illo
  Hoc peteret pro me, forsitan ille daret.
Frigida me cohibent Euxini litora Ponti:
  Dictus ab antiquis Axenus ille fuit.
Nam neque iactantur moderatis aequora ventis,
  Nec placidos portus hospita navis adit.
Sunt circa gentes, quae praedam sanguine quaerunt;
  Nec minus infida terra timetur aqua.
Illi, quos audis hominum gaudere cruore,
  Paene sub eiusdem sideris axe iacent.
Nec procul a nobis locus est, ubi Taurica dira
  Caede pharetratae spargitur ara deae.
Haec prius, ut memorant, non invidiosa nefandis
  Nec cupienda bonis regna Thoantis erant.
Hic pro supposita virgo Pelopeïa cerva
  Sacra deae coluit qualiacumque suae.
Quo postquam, dubium pius an sceleratus, Orestes
  Exactus furiis venerat ipse suis,
Et comes exemplum veri Phoceus amoris,
  Qui duo corporibus, mentibus unus erant,
Protinus evincti tristem ducuntur ad aram,

Quae stabat geminas ante cruenta fores.
Nec tamen hunc sua mors, nec mors sua terruit illum:
Alter ob alterius funera maestus erat.
Et iam constiterat stricto mucrone sacerdos,
Cinxerat et Graias barbara vitta comas,
Cum vice sermonis fratrem cognovit, et illi
Pro nece complexus Iphigenia dedit.
Laeta deae signum, crudelia sacra perosae,
Transtulit ex illis in meliora locis.
Haec igitur regio, magni paene ultima mundi,
Quam fugere homines dique, propinqua mihi est;
Aque mea terra prope sunt funebria sacra,
Si modo Nasoni barbara terra sua est.
O utinam venti, quibus est ablatus Orestes
Placato referant et mea vela deo!

V.

O mihi dilectos inter pars prima sodales,
Unica fortunis ara reperta meis,
Cuius ab alloquiis anima haec moribunda revixit,
Ut vigil infusa Pallade flamma solet;
Qui veritus non es portus aperire fideles
Fulmine percussae confugiumque rati;
Cuius eram censu non me sensurus egentem,
Si Caesar patrias eripuisset opes:
Temporis oblitum dum me rapit impetus huius,
Excidit heu nomen quam mihi paene tuum!
Tu tamen agnoscis, tactusque cupidine laudis,
'Ille ego sum' cuperes dicere posse palam.
Certe ego, si sineres, titulum tibi reddere vellem,
Et raram famae conciliare fidem.

Ne noceam grato, vereor, tibi carmine, neve
Intempestivus nominis obstet honor.
Quod licet, — hoc tutum est, — intra tua pectora gaude,
Meque tui memorem teque fuisse pium.
Utque facis, remis ad opem luctare ferendam,
Dum veniat placido mollior aura deo;
Et tutare caput nulli servabile, si non
Qui mersit Stygia sublevet illud aqua:
Teque, quod est rarum, praesta constanter ad omne
Indeclinatae munus amicitiae.
Sic tua processus habeat fortuna perennes,
Sic ope non egeas ipse, iuvesque tuos;
Sic aequet tua nupta virum bonitate perenni,
Incidat et vestro nulla querella toro;
Diligat et semper socius te sanguinis illo,
Quo pius affectu Castora frater amat;
Sic iuvenis similisque tibi sit natus, et illum
Moribus agnoscat quilibet esse tuum;
Sic faciat socerum taeda te nata iugali,
Nec tardum iuveni det tibi nomen avi.

VI.

Tempore ruricolae patiens fit taurus aratri,
Praebet et incurvo colla premenda iugo;
Tempore paret equus lentis animosus habenis,
Et placido duros accipit ore lupos;
Tempore Poenorum compescitur ira leonum,
Nec feritas animo, quae fuit ante, manet;
Quaeque sui monitis obtemperat Inda magistri
Belua, servitium tempore victa subit.
Tempus ut extensis tumeat facit uva racemis,

Vixque merum capiant grana, quod intus habent;
Tempus et in canas semen producit aristas,
Et, ne sint tristi poma sapore, cavet.
Hoc tenuat dentem terras renovantis aratri,
Hoc rigidas silices, hoc adamanta terit.
Hoc etiam saevas paulatim mitigat iras;
Hoc minuit luctus maestaque corda levat.
Cuncta potest igitur tacito pede lapsa vetustas
Praeterquam curas attenuare meas.
Ut patria careo, bis frugibus area trita est,
Dissiluit nudo pressa bis uva pede.
Nec quaesita tamen spatio patientia longo est;
Mensque mali sensum nostra recentis habet.
Scilicet et veteres fugiunt iuga saepe iuvenci,
Et domitus freno saepe repugnat equus.
Tristior est etiam praesens aerumna priore:
Ut sit enim sibi par, crevit et aucta mora est.
Nec tam nota mihi, quam sunt, mala nostra fuerunt;
Nunc magis hoc, quo sunt cognitiora, gravant.
Est quoque non nihilum vires afferre recentes,
Nec praeconsumptum temporis esse malis.
Fortior in fulva novus est luctator arena,
Quam cui sunt tarda bracchia fessa mora:
Integer est melior nitidis gladiator in armis,
Quam cui tela suo sanguine tincta rubent.
Fert bene praecipites navis modo facta procellas:
Quamlibet exiguo solvitur imbre vetus.
Nos quoque, quae ferimus, tulimus patientius ante:
Quae mala sunt longa multiplicata die.
Credite, deficio; nostroque a corpore quantum
Auguror, accedunt tempora parva malis.
Nam neque sunt vires, nec qui color esse solebat:
Vix habeo tenuem, quae tegat ossa, cutem.

Corpore sed mens est aegro magis aegra, malique
In circumspectu stat sine fine sui.
Urbis abest facies; absunt, mea cura, sodales;
Et, qua nulla mihi carior, uxor abest.
Vulgus adest Scythicum bracataque turba Getarum:
Sic me, quae video non videoque, movent.
Una tamen spes est, quae me soletur in istis,
Haec fore morte mea non diuturna mala.

VII.

Bis me sol adiit gelidae post frigora brumae,
Bisque suum tacto Pisce peregit iter.
Tempore tam longo cur non tua dextera versus
Quamlibet in paucos officiosa fuit?
Cur tua cessavit pietas, scribentibus illis,
Exiguus nobis cum quibus usus erat?
Cur, quotiens alicui chartae sua vincula dempsi,
Illam speravi nomen habere tuum?
Di faciant, ut saepe tua sit epistula dextra
Scripta, sed e multis reddita nulla mihi!
Quod precor, esse liquet: credam prius ora Medusae
Gorgonis anguineis cincta fuisse comis,
Esse canes utero sub virginis, esse Chimaeram,
A truce quae flammis separet angue leam,
Quadrupedesque hominis cum pectore pectora iunctos,
Tergeminumque virum tergeminumque canem,
Sphingaque et Harpyias serpentipedesque Gigantas,
Centimanumque Gyan semibovemque virum.
Haec ego cuncta prius, quam te, carissime, credam:
Mutatum curam deposuisse mei.
Innumeri montes inter me teque viaeque

Fluminaque et campi nec freta pauca iacent.
Mille potest causis, a te quae littera saepe
Missa sit, in nostras rara venire manus;
Mille tamen causas scribendo vince frequenter,
Excusem ne te semper, amice, mihi!

VIII.

Iam mea cycneas imitantur tempora plumas,
Inficit et nigras alba senecta comas.
Iam subeunt anni fragiles et inertior aetas,
Iamque parum firmo me mihi ferre grave est.
Nunc erat, ut posito deberem fine laborum
Vivere, me nullo sollicitante metu,
Quaeque meae semper placuerunt otia menti,
Carpere et in studiis molliter esse meis.
Et parvam celebrare domum veteresque Penates,
Et quae nunc domino rura paterna carent,
Inque sinu dominae carisque sodalibus inque
Securus patria consenuisse mea.
Haec mea sic quondam peragi speraverat aetas,
Hos ego sic annos ponere dignus eram.
Non ita dis visum est, qui me terraque marique
Actum Sarmaticis exposuere locis.
In cava ducuntur quassae navalia puppes,
Ne temere in mediis destituantur aquis;
Ne cadat et multas palmas inhonestet adeptus,
Languidus in pratis gramina carpit equus;
Miles, ut emeritis non est satis utilis annis,
Ponit ad antiquos, quae tulit, arma Lares.
Sic igitur, tarda vires minuente senecta,
Me quoque donari iam rude tempus erat.

Tempus erat nec me peregrinum ducere caelum,
  Nec siccam Getico fonte levare sitim:
Sed modo, quos habui, vacuum secedere in hortos,
  Nunc hominum visu rursus et Urbe frui.
Sic animo quondam non divinante futura
  Optabam placide vivere posse senex.
Fata repugnarunt, quae cum mihi tempora prima
  Mollia praebuerint, posteriora gravant.
Iamque decem lustris omni sine labe peractis,
  Parte premor vitae deteriore meae:
Nec procul a metis, quas paene tenere videbar,
  Curriculo gravis est facta ruina meo.
Ergo illum demens in me saevire coëgi,
  Mitius immensus quo nihil orbis habet;
Ipsaque delictis victa est clementia nostris,
  Nec tamen errori vita negata meo est.
Vita procul patria peragenda sub axe boreo,
  Qua maris Euxini terra sinistra iacet.
Haec mihi si Delphi Dodonaque diceret ipsa,
  Esse videretur vanus uterque locus.
Nil adeo validum est, adamas licet alliget illud,
  Ut maneat rapido firmius igne Iovis.
Nil ita sublime est supraque pericula tendit,
  Non sit ut inferius suppositumque deo.
Nam, quamquam vitio pars est contracta malorum,
  Plus tamen exitii numinis ira dedit.
At vos admoniti nostris quoque casibus este,
  Aequantem superos emeruisse virum.

IX.

Si licet et pateris, nomen facinusque tacebo,
Et tua Lethaeis acta dabuntur aquis,
Nostraque vincetur lacrimis clementia seris:
Fac modo te pateat paenituisse tui.
Fac modo te damnes cupiasque eradere vitae
Tempora, si possis, Tisiphonea tuae.
Sin minus, et flagrant odio tua pectora nostro,
Induet infelix arma coacta dolor.
Sim licet extremum, sicut sum, missus in orbem,
Nostra suas istuc porriget ira manus.
Omnia, si nescis, Caesar mihi iura reliquit;
Et sola est patria poena carere mea.
Et patriam, modo sit sospes, speramus ab illo:
Saepe Iovis telo quercus adusta viret.
Denique, vindictae si sit mihi nulla facultas,
Pierides vires et sua tela dabunt.
Quod Scythicis habitem longe summotus in oris,
Siccaque sint oculis proxima signa meis,
Nostra per immensas ibunt praeconia gentes;
Quodque querar, notum, qua patet orbis, erit.
Ibit ad occasum, quicquid dicemus, ab ortu;
Testis et Hesperiae vocis Eous erit.
Trans ego tellurem, trans altas audiar undas;
Et gemitus vox est magna futura mei.
Nec tua te sontem tantummodo saecula norint:
Perpetuae crimen posteritatis eris.
Iam feror in pugnas, et nondum cornua sumpsi,
Nec mihi sumendi causa sit ulla, velim.

Circus adhuc cessat: spargit iam torvus arenam
  Taurus, et infesto iam pede pulsat humum.
Hoc quoque, quam volui, plus est: cane, Musa, receptus,
  Dum licet huic nomen dissimulare suum.

X.

Ille ego qui fuerim, tenerorum lusor amorum,
  Quem legis, ut noris, accipe, posteritas.
Sulmo mihi patria est, gelidis uberrimus undis,
  Milia qui novies distat ab Urbe decem.
Editus hic ego sum, nec non ut tempora noris,
  Cum cecidit fato consul uterque pari;
Si quid id est, usque a proavis vetus ordinis heres,
  Non modo fortunae munere factus eques.
Nec stirps prima fui: genito sum fratre creatus,
  Qui tribus ante quater mensibus ortus erat.
Lucifer amborum natalibus affuit idem:
  Una celebrata est per duo liba dies.
Haec est armiferae festis de quinque Minervae,
  Quae fieri pugna prima cruenta solet.
Protinus excolimur teneri, curaque parentis
  Imus ad insignes Urbis ab arte viros.
Frater ad eloquium viridi tendebat ab aevo,
  Fortia verbosi natus ad arma fori;
At mihi iam puero caelestia sacra placebant,
  Inque suum furtim Musa trahebat opus.
Saepe pater dixit 'Studium quid inutile temptas?
  Maeonides nullas ipse reliquit opes'.
Motus eram dictis, totoque Helicone relicto,
  Scribere temptabam verba soluta modis:

Sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos.
Et quod temptabam dicere versus erat.
Interea tacito passu labentibus annis,
Liberior fratri sumpta mihique toga est,
Induiturque umeris cum lato purpura clavo,
Et studium nobis, quod fuit ante, manet.
Iamque decem vitae frater geminaverat annos,
Cum perit, et coepi parte carere mei.
Cepimus et tenerae primos aetatis honores,
Eque viris quondam pars tribus una fui.
Curia restabat: clavi mensura coacta est;
Maius erat nostris viribus illud onus.
Nec patiens corpus, nec mens fuit apta labori.
Sollicitaeque fugax ambitionis eram,
Et petere Aoniae suadebant tuta sorores
Otia, iudicio semper amata meo.
Temporis illius colui fovique poëtas,
Quotque aderant vates, rebar adesse deos.
Saepe suas volucres legit mihi grandior aevo,
Quaeque nocet serpens, quae iuvat herba, Macer.
Saepe suos solitus recitare Propertius ignes,
Iure sodalitii quo mihi iunctus erat.
Ponticus heroo, Bassus quoque clarus iambis
Dulcia convictus membra fuere mei;
Et tenuit nostras numerosus Horatius aures,
Dum ferit Ausonia carmina culta lyra.
Vergilium vidi tantum: nec avara Tibullo
Tempus amicitiae fata dedere meae.
Successor fuit hic tibi, Galle, Propertius illi;
Quartus ab his serie temporis ipse fui.
Utque ego maiores, sic me coluere minores.
Notaque non tarde facta Thalia mea est.
Carmina cum primum populo iuvenalia legi,

Barba resecta mihi bisve semelve fuit.
Moverat ingenium totam cantata per Urbem
Nomine non vero dicta Corinna mihi.
Multa quidem scripsi, sed quae vitiosa putavi,
Emendaturis ignibus ipse dedi.
Tunc quoque, cum fugerem, quaedam placitura cremavi,
Iratus studio carminibusque meis.
Molle Cupidineis nec inexpugnabile telis,
Cor mihi, quodque levis causa moveret, erat.
Cum tamen hic essem, minimoque accenderer igni,
Nomine sub nostro fabula nulla fuit.
Paene mihi puero nec digna nec utilis uxor
Est data, quae tempus per breve nupta fuit.
Illi successit quamvis sine crimine coniunx,
Non tamen in nostro firma futura toro.
Ultima, quae mecum seros permansit in annos,
Sustinuit coniunx exulis esse viri.
Filia me mea bis prima fecunda iuventa,
Sed non ex uno coniuge, fecit avum.
Et iam complerat genitor sua fata, novemque
Addiderat lustris altera lustra novem.
Non aliter flevi, quam me fleturus ademptum
Ille fuit. Matris proxima busta tuli.
Felices ambo tempestiveque sepulti,
Ante diem poenae quod periere meae!
Me quoque felicem, quod non viventibus illis
Sum miser, et de me quod doluere nihil!
Si tamen extinctis aliquid nisi nomina restat,
Et gracilis structos effugit umbra rogos:
Fama, parentales, si vos mea contigit, umbrae,
Et sunt in Stygio crimina nostra foro;
Scite, precor, causam — nec vos mihi fallere fas est —
Errorem iussae, non scelus, esse fugae.

Manibus hoc satis est. Ad vos, studiosa, revertor,
  Pectora, quae vitae quaeritis acta meae.
Iam mihi canities, pulsis melioribus annis,
  Venerat, antiquas miscueratque comas,
Postque meos ortus Pisaea vinctus oliva
  Abstulerat decies praemia victor eques,
Cum maris Euxini positos ad laeva Tomitas
  Quaerere me laesi principis ira iubet.
Causa meae cunctis nimium quoque nota ruinae
  Indicio non est testificanda meo.
Quid referam comitumque nefas famulosque nocentes?
  Ipsa multa tuli non leviora fuga.
Indignata malis mens est succumbere seque
  Praestitit invictam viribus usa suis:
Oblitusque mei ductaeque per otia vitae
  Insolita cepi temporis arma manu.
Totque tuli casus pelago terraque quot inter
  Occultum stellae conspicuumque polum.
Tacta mihi tandem longis erroribus acto
  Iuncta pharetratis Sarmatis ora Getis.
Hic ego, finitimis quamvis circumsoner armis,
  Tristia, quo possum, carmine fata levo.
Quod quamvis nemo est, cuius referatur ad aures,
  Sic tamen absumo decipioque diem.
Ergo, quod vivo durisque laboribus obsto,
  Nec me sollicitae taedia lucis habent,
Gratia, Musa, tibi: nam tu solacia praebes;
  Tu curae requies, tu medicina venis.
Tu dux et comes es, tu nos abducis ab Histro,
  In medioque mihi das Helicone locum.
Tu mihi, quod rarum est, vivo sublime dedisti
  Nomen, ab exequiis quod dare fama solet.
Nec, qui detractat praesentia, livor iniquo

Ullum de nostris dente momordit opus.
Nam tulerint magnos cum saecula nostra poëtas,
Non fuit ingenio fama maligna meo;
Cumque ego praeponam multos mihi, non minor illis
Dicor et in toto plurimus orbe legor.
Si quid habent igitur vatum praesagia veri,
Protinus ut moriar, non ero, terra, tuus.
Sive favore tuli sive hanc ego carmine famam,
Iure tibi grates, candide lector, ago.

LIBER QUINTUS.

I.

Hunc quoque de Getico, nostri studiose, libellum
  Litore praemissis quattuor adde meis.
Hic quoque talis erit, qualis fortuna poëtae:
  Invenies toto carmine dulce nihil.
Flebilis ut noster status est, ita flebile carmen,
  Materiae scripto conveniente suae.
Integer et laetus laeta et iuvenalia lusi:
  Illa tamen nunc me composuisse piget.
Ut cecidi, subiti perago praeconia casus,
  Sumque argumenti conditor ipse mei.
Utque iacens ripa deflere Caystrius ales
  Dicitur ore suam deficiente necem,
Sic ego Sarmaticas longe proiectus in oras
  Efficio, tacitum ne mihi funus eat.
Delicias si quis lascivaque carmina quaerit,
  Praemoneo: non est, scripta quod ista legat.
Aptior huic Gallus, blandique Propertius oris,
  Aptior, ingenium come, Tibullus erit.
Atque utinam numero non nos essemus in isto!
  Ei mihi, cur umquam Musa iocata mea est?
Sed dedimus poenas, Scythicique in finibus Histri
  Ille pharetrati lusor Amoris abest.

Quod superest, animos ad publica carmina flexi,
Et memores iussi nominis esse mei.
Si tamen ex vobis aliquis tam multa, requiret,
Unde dolenda canam: multa dolenda tuli.
Non haec ingenio, non haec componimus arte:
Materia est propriis ingeniosa malis.
Et quota fortunae pars est in carmine nostrae?
Felix qui patitur quae numerare potest!
Quot frutices silvae, quot flavas Thybris arenas,
Mollia quot Martis gramina campus habet,
Tot mala pertulimus, quorum medicina quiesque
Nulla nisi in studio est Pieridumque mora.
'Quis tibi, Naso, modus lacrimosi carminis?' inquis:
Idem, fortunae qui modus huius erit.
Quod querar, illa mihi pleno de fonte ministrat,
Nec mea sunt, fati verba sed ista mei.
At mihi si cara patriam cum coniuge reddas,
Sint vultus hilares, simque quod ante fui.
Lenior invicti si sit mihi Caesaris ira,
Carmina laetitiae iam tibi plena dabo.
Nec tamen ut lusit, rursus mea littera ludet:
Sit semel illa ioco luxuriata meo!
Quod probet ipse, canam: poenae modo parte levata
Barbariam rigidos effugiamque Getas.
Interea nostri quid agant, nisi triste, libelli?
Tibia funeribus convenit ista meis.
'At poteras' inquis 'melius mala ferre silendo,
Et tacitus casus dissimulare tuos.'
Exigis, ut nulli gemitus tormenta sequantur,
Acceptoque gravi vulnere flere vetas.
Ipse Perilleo Phalaris permisit in aere
Edere mugitus et bovis ore queri.
Cum Priami lacrimis offensus non sit Achilles,

Tu fletus inhibes, durior hoste, meos?
Cum faceret Nioben orbam Latonia proles,
Non tamen et siccas iussit habere genas.
Est aliquid, fatale malum per verba levare:
Hoc querulam Procnen Halcyonenque facit:
Hoc erat, in gelido quare Poeantius antro
Voce fatigaret Lemnia saxa sua.
Strangulat inclusus dolor atque exaestuat intus,
Cogitur et vires multiplicare suas.
Da veniam potius, vel totos tolle libellos,
Sic mihi quod prodest, si tibi, lector, obest.
Sed neque obesse potest, ulli nec scripta fuerunt
Nostra nisi auctori perniciosa suo.
'At mala sunt.' Fateor. Quis te mala sumere cogit?
Aut quis deceptum ponere sumpta vetat?
Ipse nec emendo; sed, ut hic deducta, legantur.
Non sunt illa suo barbariora loco.
Nec me Roma suis debet conferre poëtis:
Inter Sauromatas ingeniosus eram.
Denique nulla mihi captatur gloria, quaeque
Ingenio stimulos subdere fama solet.
Nolumus assiduis animum tabescere curis,
Quae tamen irrumpunt, quoque vetantur, eunt.
Cur scribam, docui. Cur mittam, quaeritis, isto?
Vobiscum cupio quolibet esse modo.

II.

Ecquid, ubi e Ponto nova venit epistula, palles,
Et tibi sollicita solvitur illa manu?
Pone metum, valeo: corpusque, quod ante laborum
Impatiens nobis invalidumque fuit,

Sufficit, atque ipso vexatum induruit usu.
An magis infirmo non vacat esse mihi?
Mens tamen aegra iacet, nec tempore robora sumpsit;
Affectusque animi qui fuit ante, manet.
Quaeque mora spatioque suo coitura putavi
Vulnera, non aliter quam modo facta dolent.
Scilicet exiguis prodest annosa vetustas,
Grandibus accedunt tempore damna malis.
Paene decem totis aluit Poeantius annis
Pestiferum tumido vulnus ab angue datum.
Telephus aeterna consumptus tabe perisset,
Si non, quae nocuit, dextra tulisset opem.
Et mea, si facinus nullum commisimus, opto,
Vulnera qui fecit, facta levare velit,
Contentusque mei iam tandem parte doloris,
Exiguum pleno de mare demat aquae.
Detrahat ut multum, multum restabit acerbi,
Parsque meae poenae totius instar erit.
Litora quot conchas, quot amoena rosaria flores,
Quotve soporiferum grana papaver habet;
Silva feras quot alit, quot piscibus unda natatur,
Quot tenerum pennis aëra pulsat avis,
Tot premor adversis: quae si comprendere coner,
Icariae numerum dicere coner aquae.
Utque viae casus, ut amara pericula ponti,
Ut taceam strictas in mea fata manus,
Barbara me tellus orbisque novissima magni
Sustinet, et saevo cinctus ab hoste locus.
Hinc ego traicerer, — neque enim mea culpa cruenta est —
Esset, quae debet, si tibi cura mei.
Ille deus, bene quo Romana potentia nixa est,
Saepe suo victor lenis in hoste fuit.
Quid dubitas et tuta times? accede rogaque:

Caesare nil ingens mitius orbis habet.
Me miserum! quid agam, si proxima quaeque relinquunt?
Subtrahis effracto tu quoque colla iugo?
Quo ferar? unde petam lassis solacia rebus?
Ancora iam nostram non tenet ulla ratem.
Videris. Ipse sacram, quamvis invisus, ad aram
Confugiam: nullas summovet ara manus.

Alloquor en absens absentia numina supplex,
Si fas est homini cum Iove posse loqui.
Arbiter imperii, quo certum est sospite cunctos
Ausoniae curam gentis habere deos,
O decus, o patriae per te florentis imago,
O vir non ipso, quem regis, orbe minor —
Sic habites terras et te desideret aether,
Sic ad pacta tibi sidera tardus eas —
Parce, precor, minimamque tuo de fulmine partem
Deme: satis poenae, quod superabit, erit.
Ira quidem moderata tua est, vitamque dedisti;
Nec mihi ius civis, nec mihi nomen abest,
Nec mea concessa est aliis fortuna, nec exul
Edicti verbis nominor ipse tui.
Omniaque haec timui, quia me meruisse videbam,
Sed tua peccato lenior ira meo est.
Arva relegatum iussisti visere Ponti,
Et Scythicum profuga scindere puppe fretum.
Iussus ad Euxini deformia litora veni
Aequoris — haec gelido terra sub axe iacet —
Nec me tam cruciat numquam sine frigore caelum,
Glaebaque canenti semper obusta gelu,
Nesciaque est vocis quod barbara lingua Latinae,
Graecaque quod Getico victa loquela sono est,

Quam quod finitimo cinctus premor undique Marte,
Vixque brevis tutos murus ab hoste facit.
Pax tamen interdum est, pacis fiducia numquam:
Sic hic nunc patitur, nunc timet arma locus.
Hinc ego dum muter, vel me Zanclaea Charybdis
Devoret atque suis ad Styga mittat aquis,
Vel rapidae flammis urar patienter in Aetnae,
Vel freta Leucadii mittar in alta dei.
Quod petimus, poena est: neque enim miser esse recuso,
Sed precor, ut possim tutius esse miser.

III.

Illa dies haec est, qua te celebrare poëtae,
Si modo non fallunt tempora, Bacche, solent,
Festaque odoratis innectunt tempora sertis,
Et dicunt laudes ad tua vina tuas.
Inter quos, memini, dum me mea fata sinebant,
Non invisa tibi pars ego saepe fui,
Quem nunc suppositum stellis Cynosuridos ursae
Iuncta tenet crudis Sarmatis ora Getis.
Quique prius mollem vacuamque laboribus egi
In studiis vitam Pieridumque choro,
Nunc procul a patria Geticis circumsonor armis,
Multa prius pelago multaque passus humo.
Sive mihi casus sive hoc dedit ira deorum,
Nubila nascenti seu mihi Parca fuit,
Tu tamen e sacris hederae cultoribus unum
Numine debueras sustinuisse tuo.
An dominae fati quicquid cecinere sorores,
Omne sub arbitrio desinit esse dei?
Ipse quoque aetherias meritis invectus es arces,
Quo non exiguo facta labore via est.

Nec patria est habitata tibi, sed ad usque nivosum
  Strymona venisti Marticolamque Geten,
Persidaque et lato spatiantem flumine Gangen,
  Et quascumque bibit decolor Indus aquas.
Scilicet hanc legem nentes fatalia Parcae
  Stamina bis genito bis cecinere tibi.
Me quoque, si fas est exemplis ire deorum,
  Ferrea sors vitae difficilisque premit.
Illo nec levius cecidi, quem magna locutum
  Reppulit a Thebis Iuppiter igne suo.
Ut tamen audisti percussum fulmine vatem,
  Admonitu matris condoluisse potes;
Et potes, aspiciens circum tua sacra poëtas,
  'Nescio quis nostri' dicere 'cultor abest.'
Fer, bone Liber, opem: sic altera degravet ulmum
  Vitis et incluso plena sit uva mero;
Sic tibi cum Bacchis Satyrorum gnava iuventus
  Adsit, et attonito non taceare sono;
Ossa bipenniferi sic sint male pressa Lycurgi,
  Impia nec poena Pentheos umbra vacet;
Sic micet aeternum vicinaque sidera vincat
  Coniugis in caelo clara corona tuae!
Huc ades, et casus releves, pulcherrime, nostros,
  Unum de numero me memor esse tuo.
Sunt dis inter se commercia: flectere tempta
  Caesareum numen numine, Bacche, tuo.
Vos quoque, consortes studii, pia turba, poëtae,
  Haec eadem sumpto quisque rogate mero,
Atque aliquis vestrum, Nasonis nomine dicto,
  Opponat lacrimis pocula mixta suis,
Admonitusque mei, cum circumspexerit omnes,
  Dicat 'Ubi est nostri pars modo Naso chori?'
Idque ita, si vestrum merui candore favorem,

Nullaque iudicio littera laesa meo est,
Si, veterum digne veneror cum scripta virorum,
Proxima non illis esse minora reor.
Sic igitur dextro faciatis Apolline carmen:
Quod licet, inter vos nomen habete meum!

IV.

Litore ab Euxino Nasonis epistula veni,
Lassaque facta mari lassaque facta via;
Qui mihi flens dixit 'Tu, cui licet, aspice Romam.
Heu quanto melior sors tua sorte mea est!'
Flens quoque me scripsit: nec, qua signabar, ad os est
Ante, sed ad madidas gemma relata genas.
Tristitiae causam si quis cognoscere quaerit,
Ostendi solem postulat ille sibi,
Nec frondem in silvis, nec aperto mollia prato
Gramina, nec pleno flumine cernit aquam:
Quid Priamus doleat, mirabitur, Hectore rapto,
Quidve Philoctetes ictus ab angue gemat.
Di facerent utinam talis status esset in illo,
Ut non tristitiae causa docenda foret!
Fert tamen, ut debet, casus patienter amaros,
More nec indomiti frena recusat equi.
Nec fore perpetuam sperat sibi numinis iram,
Conscius in culpa non scelus esse sua.
Saepe refert, sit quanta dei clementia, cuius
Se quoque in exemplis adnumerare solet:
Nam, quod opes teneat patrias, quod nomina civis,
Denique quod vivat, munus habere dei.
Te tamen, o, si quid credis mihi, carior illi
Omnibus, in toto pectore semper habet:
Teque Menoetiaden, te, qui comitatus Oresten,

Te vocat Aegiden Euryalumque suum.
Nec patriam magis ille suam desiderat, et quae
Plurima cum patria sentit abesse sibi,
Quam vultus oculosque tuos, o dulcior illo
Melle, quod in ceris Attica ponit apis.
Saepe etiam maerens tempus reminiscitur illud,
Quod non praeventum morte fuisse dolet:
Cumque alii fugerent subitae contagia cladis,
Nec vellent ictae limen adire domus,
Te sibi cum paucis meminit mansisse fidelem,
Si paucos aliquis tresve duosve vocat.
Quamvis attonitus, sensit tamen omnia, nec te
Se minus adversis indoluisse suis.
Verba solet vultumque tuum gemitusque referre,
Et te flente suos emaduisse sinus:
Quam sibi praestiteris, qua consolatus amicum
Sis ope, solandus cum simul ipse fores.
Pro quibus affirmat fore se memoremque piumque,
Sive diem videat, sive tegatur humo,
Per caput ipse suum solitus iurare tuumque,
Quod scio non illi vilius esse suo.
Plena tot ac tantis referetur gratia factis;
Nec sinet ille tuos litus arare boves.
Fac modo, constanter profugum tueare! quod ille,
Qui bene te novit, non rogat, ipsa rogo.

V.

Annuus adsuetum dominae Natalis honorem
Exigit: ite manus ad pia sacra meae!
Sic quondam festum Laërtius egerat heros
Forsan in extremo coniugis orbe diem.

Lingua favens adsit, nostrorum oblita malorum:
Quae, puto, dedidicit iam bona verba loqui;
Quaeque semel toto vestis mihi sumitur anno,
Sumatur fatis discolor alba meis;
Araque gramineo viridis de caespite fiat,
Et velet tepidos nexa corona focos.
Da mihi tura, puer, pingues facientia flammas,
Quodque pio fusum stridat in igne merum.
Optime Natalis! quamvis procul absumus, opto
Candidus huc venias dissimilisque meo.
Si quod et instabat dominae miserabile vulnus,
Sit perfuncta meis tempus in omne malis;
Quaeque gravi nuper plus quam quassata procella est,
Quod superest, tutum per mare navis eat.
Illa domo nataque sua patriaque fruatur —
Erepta haec uni sit satis esse mihi —
Quatenus et non est in caro coniuge felix,
Pars vitae tristi cetera nube vacet.
Vivat ametque virum, quoniam sic cogitur, absens;
Consumatque annos, sed diuturna, suos.
Adicerem, et nostros: sed ne contagia fati
Corrumpant timeo, quos agit ipsa, mei.
Nil homini certum est. Fieri quis posse putaret,
Ut facerem in mediis haec ego sacra Getis?
Aspice, ut aura tamen fumos e ture coortos
In partes Italas et loca dextra ferat!
Sensus inest igitur nebulis, quas exigit ignis:
Consilio fugiunt aethera, Ponte, tuum.
Consilio, commune sacrum cum fiat in ara
Fratribus, alterna qui periere manu,
Ipsa sibi discors, tamquam mandetur ab illis,
Scinditur in partes atra favilla duas.
Hoc, memini, quondam fieri non posse loquebar,

Et me Battiades iudice falsus erat:
Omnia nunc credo, cum tu non stultus ab Arcto
Terga, vapor, dederis Ausoniamque petas.
Haec ergo lux est, quae si non orta fuisset,
Nulla fuit misero festa videnda mihi.
Edidit haec mores illis heroisin aequos,
Quis erat Eetion Icariusque pater:
Nata pudicitia est, moris probitasque, fidesque,
At non sunt ista gaudia nata die,
Sed labor et curae, fortunaque moribus impar,
Iustaque de viduo paene querella toro.
Scilicet adversis probitas exercita rebus
Tristi materiam tempore laudis habet.
Si nihil infesti durus vidisset Ulixes,
Penelope felix, sed sine laude foret.
Victor Echionias si vir penetrasset in arces,
Forsitan Euadnen vix sua nosset humus.
Cum Pelia genitae tot sint, cur nobilis una est?
Nempe fuit misero nupta quod una viro.
Effice, ut Iliacas tangat prior alter arenas;
Laodamia nihil cur referatur, erit.
Et tua, quod malles, pietas ignota maneret,
Implerent venti si mea vela sui.
Di tamen et Caesar dis accessure, sed olim,
Aequarint Pylios cum tua fata dies;
Non mihi, qui poenam fateor meruisse, sed illi
Parcite, quae nullo digna dolore dolet!

VI.

Tu quoque, nostrarum quondam fiducia rerum,
Qui mihi confugium, qui mihi portus eras,
Tu quoque suscepti curam dimittis amici,

Officiique pium tam cito ponis onus?
Sarcina sum, fateor, quam si non tempore nostro
Depositurus eras, non subeunda fuit.
Fluctibus in mediis navem, Palinure, relinquis?
Ne fuge, neve tua sit minor arte fides!
Numquid Achilleos inter fera proelia fidi
Deseruit levitas Automedontis equos?
Quem semel excepit, numquam Podalirius aegro
Promissam medicae non tulit artis opem.
Turpius eicitur, quam non admittitur hospes:
Quae patuit, dextrae firma sit ara meae.
Nil nisi me solum primo tutatus es: at nunc
Me pariter serva iudiciumque tuum,
Si modo non aliqua est in me nova culpa, tuamque
Mutarunt subito crimina nostra fidem.
Spiritus hic, Scythica quem non bene ducimus aura.
Quod cupio, membris exeat ante meis,
Quam tua delicto stringantur pectora nostro,
Et videar merito vilior esse tibi.
Non adeo toti fatis urgemur iniquis,
Ut mea sit longis mens quoque mota malis.
Finge tamen motam, quotiens Agamemnone natum
Dixisse in Pyladen improba verba putas?
Nec procul a vero est, quin et pulsarit amicum:
Mansit in officiis non minus ille suis.
Hoc est cum miseris solum commune beatis,
Ambobus tribui quod solet obsequium:
Ceditur et caecis et quos praetexta verendos
Virgaque cum verbis imperiosa facit.
Si mihi non parcis, fortunae parcere debes:
Non habet in nobis ullius ira locum.
Elige nostrorum minimum minimumque laborum,
Isto, quod quereris, grandius illud erit.

Quam multa madidae celebrantur arundine fossae,
  Florida quam multas Hybla tuetur apes,
Quam multae gracili terrena sub horrea ferre
  Limite formicae grana reperta solent,
Tam me circumstat densorum turba malorum:
  Crede mihi, vero est nostra querella minor.
His qui contentus non est, in litus arenas,
  In segetem spicas, in mare fundat aquas.
Intempestivos igitur compesce tumores,
  Vela nec in medio deserė nostra mari.

VII.

Quam legis, ex illa tibi venit epistula terra,
  Latus ubi aequoreis additur Hister aquis.
Si tibi contingit cum dulci vita salute,
  Candida fortunae pars manet una meae.
Scilicet, ut semper, quid agam, carissime, quaeris,
  Quamvis hoc vel me scire tacente potes:
Sum miser; haec brevis est nostrorum summa malorum,
  Quisquis et offenso Caesare vivet, erit.
Turba Tomitanae quae sit regionis et inter
  Quos habitem mores, discere cura tibi est?
Mixta sit haec quamvis inter Graecosque Getasque,
  A male pacatis plus trahit ora Getis.
Sarmaticae maior Geticaeque frequentia gentis
  Per medias in equis itque reditque vias.
In quibus est nemo, qui non coryton et arcum
  Telaque vipereo lurida felle gerat.
Vox fera, trux vultus, verissima Martis imago;
  Non coma, non ulla barba resecta manu,
Dextera non segnis fixo dare vulnera cultro,

Quem iunctum lateri barbarus hostis habet.
Vivit in his heu! nunc, lusorum oblitus amorum.
Hos videt, hos vates audit, amice, tuus.
Atque utinam vivat et non moriatur in illis,
Absit ab invisis et tamen umbra locis!
Carmina quod pleno saltari nostra theatro,
Versibus et plaudi scribis, amice, meis:
Nil equidem feci — tu scis hoc ipse — theatris;
Musa nec in plausus ambitiosa mea est.
Non tamen ingratum est, quodcumque oblivia nostri
Impedit et profugi nomen in ora refert.
Quamvis interdum, quae me laesisse recordor,
Carmina devoveo Pieridasque meas:
Cum bene devovi, nequeo tamen esse sine illis,
Vulneribusque meis tela cruenta sequor,
Quaeque modo Euboicis lacerata est fluctibus, audet
Graia Caphercam currere puppis aquam.
Nec tamen, ut lauder, vigilo curamque futuri
Nominis, utilius quod latuisset, ago.
Detineo studiis animum, falloque dolores,
Experior curis et dare verba meis.
Quid potius faciam desertis solus in oris,
Quamve malis aliam quaerere coner opem?
Sive locum specto, locus est inamabilis, et quo
Esse nihil toto tristius orbe potest;
Sive homines, vix sunt homines hoc nomine digni,
Quamque lupi saevae plus feritatis habent.
Non metuunt leges, sed cedit viribus aequum;
Victaque pugnaci iura sub ense iacent.
Pellibus et laxis arcent mala frigora bracis,
Oraque sunt longis horrida tecta comis.
In paucis extant Graecae vestigia linguae,
Haec quoque iam Getico barbara facta sono.

Unus in hoc nemo est populo, qui forte Latine
Quaelibet e medio reddere verba queat.
Ille ego Romanus vates — ignoscite, Musae! —
Sarmatico cogor plurima more loqui.
Et pudet et fateor, iam desuetudine longa
Vix subeunt ipsi verba Latina mihi.
Nec dubito, quin sint et in hoc non pauca libello
Barbara: non hominis culpa, sed ista loci.
Ne tamen Ausoniae perdam commercia linguae,
Et fiat patrio vox mea muta sono,
Ipse loquor mecum desuetaque verba retracto,
Et studii repeto signa sinistra mei.
Sic animum tempusque traho, sic meque reduco
A contemplatu summoveoque mali.
Carminibus quaero miserarum oblivia rerum:
Praemia si studio consequar ista, sat est.

VIII.

Non adeo cecidi, quamvis abiectus, ut infra
Te quoque sim, inferius quo nihil esse potest.
Quae tibi res animos in me facit, improbe, curve
Casibus insultas, quos potes ipse pati?
Nec mala te reddunt mitem placidumve iacenti
Nostra, quibus possint illacrimare ferae,
Nec metuis dubio Fortunae stantis in orbe
Numen, et exosae verba superba deae.
Exigit a dignis ultrix Rhamnusia poenas:
Imposito calcas quid mea fata pede?
Vidi ego navifragum qui risit, in aequora mergi,
Et 'Numquam' dixi 'iustior unda fuit.'
Vilia qui quondam miseris alimenta negarat,

Nunc mendicato pascitur ipse cibo.
Passibus ambiguis Fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo certa tenaxque loco;
Sed modo laeta meat, vultus modo sumit acerbos,
Et tantum constans in levitate sua est.
Nos quoque floruimus: sed flos erat ille caducus,
Flammaque de stipula nostra brevisque fuit.
Neve tamen tota capias fera gaudia mente,
Non est placandi spes mihi nulla dei,
Vel quia peccavi citra scelus, utque pudore
Non caret, invidia sic mea culpa caret,
Vel quia nil ingens ad finem solis ab ortu
Illo, cui paret, mitius orbis habet.
Scilicet ut non est per vim superabilis ulli,
Molle cor ad timidas sic habet ille preces,
Exemploque deum, quibus accessurus et ipse est,
Cum poenae venia plura roganda dabit.
Si numeres anno soles et nubila toto,
Invenies nitidum saepius esse diem.
Ergo, ne nimium nostra laetere ruina,
Restitui quondam me quoque posse puta:
Posse puta fieri, lenito principe, vultus
Ut videas media tristis in Urbe meos:
Utque ego te videam causa graviore fugatum,
Haec sunt a primis proxima vota meis.

IX.

O tua si sineres in nostris nomina poni
Carminibus, positus quam mihi saepe fores!
Te canerem solum, meriti memor, inque libellis
Crevisset sine te pagina nulla meis.
Quid tibi deberem, tota sciretur in Urbe,

Exul in amissa si tamen Urbe legor.
Te praesens mitem nosset, te serior aetas,
Scripta vetustatem si modo nostra ferunt,
Nec tibi cessaret doctus bene dicere lector;
Hic te servato vate maneret honor.
Caesaris est primum munus, quod ducimus auras:
Gratia post magnos est tibi habenda deos.
Ille dedit vitam: tu, quam dedit ille, tueris,
Et facis accepto munere posse frui.
Cumque perhorruerit casus pars maxima nostros,
Pars etiam credi pertimuisse velit,
Naufragiumque meum tumulo spectarit ab alto,
Nec dederit nanti per freta saeva manum,
Seminecem Stygia revocasti solus ab unda:
Hoc quoque, quod memores possumus esse, tuum est.
Di tibi se tribuant cum Caesare semper amicos:
Non potuit votum plenius esse meum.
Haec meus argutis, si tu paterere, libellis
Poneret in multa luce videnda labor;
Nunc quoque se, quamvis est iussa quiescere, quin te
Nominet invitum, vix mea Musa tenet.
Utque canem pavidae nactum vestigia cervae
Latrantem frustra copula dura tenet,
Utque fores nondum reserati carceris acer
Nunc pede, nunc pressa fronte lacessit equus,
Sic mea, lege data vincta atque inclusa, Thalia
Per titulum vetiti nominis ire cupit.
Ne tamen officio memoris laedaris amici,
Parebo iussis — parce timere — tuis.
At non parerem, si non meminisse putares.
Hoc quod non prohibet vox tua, gratus ero.
Dumque — quod o breve sit! — lumen vitale videbo,
Serviet officio spiritus iste tuo.

X.

Ut sumus in Ponto, ter frigore constitit Hister,
  Facta est Euxini dura ter unda maris.
At mihi iam videor patria procul esse tot annis,
  Dardana quot Graio Troia sub hoste fuit.
Stare putes, adeo procedunt tempora tarde;
  Et peragit lentis passibus annus iter.
Nec mihi solstitium quicquam de noctibus aufert,
  Efficit angustos nec mihi bruma dies.
Scilicet in nobis rerum natura novata est,
  Cumque meis curis omnia longa facit.
An peragunt solitos communia tempora motus,
  Suntque magis vitae tempora dura meae,
Quem tenet Euxini mendax cognomine litus,
  Et Scythici vere terra sinistra freti?
Innumerae circa gentes fera bella minantur,
  Quae sibi non rapto vivere turpe putant.
Nil extra tutum est: tumulus defenditur ipse
  Moenibus exiguis ingenioque loci.
Cum minime credas, ut aves, densissimus hostis
  Advolat, et praedam vix bene visus agit.
Saepe intra muros clausis venientia portis
  Per medias legimus noxia tela vias.
Est igitur rarus, rus qui colere audeat, isque
  Hac arat infelix, hac tenet arma manu.
Sub galea pastor iunctis pice cantat avenis,
  Proque lupo pavidae bella verentur oves.
Vix ope castelli defendimur: et tamen intus
  Mixta facit Graecis barbara turba metum.
Quippe simul nobis habitat discrimine nullo

Barbarus et tecti plus quoque parte tenet.
Quorum, ut non timeas, possis odisse videndo
Pellibus et longa pectora tecta coma.
Hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab urbe,
Pro patrio cultu Persica braca tegit.
Exercent illi sociae commercia linguae:
Per gestum res est significanda mihi.
Barbarus hic ego sum, qui non intellegor ulli,
Et rident stolidi verba Latina Getae:
Meque palam de me tuto male saepe loquuntur,
Forsitan obiciunt exiliumque mihi.
Utque fit, in me aliquid ficti, dicentibus illis
Abnuerim quotiens adnuerimque, putant.
Adde, quod iniustum rigido ius dicitur ense,
Dantur et in medio vulnera saepe foro.
O duram Lachesin, quae tam grave sidus habenti
Fila dedit vitae non breviora meae!
Quod patriae vultu vestroque caremus, amici,
Atque hic in Scythicis gentibus esse queror,
Utraque poena gravis: merui tamen Urbe carere,
Non merui tali forsitan esse loco.
Quid loquor, ah demens? ipsam quoque perdere vitam,
Caesaris offenso numine, dignus eram.

XI.

Quod te nescio quis per iurgia dixerit esse
Exulis uxorem, littera questa tua est.
Indolui, non tam mea quod fortuna male audit,
Qui iam consuevi fortiter esse miser,
Quam quia, cui minime vellem, sum causa pudoris,
Teque reor nostris erubuisse malis.

Perfer et obdura! multo graviora tulisti,
  Eripuit cum me principis ira tibi.
Fallitur iste tamen, quo iudice nominor exul:
  Mollior est culpam poena secuta meam.
Maxima poena mihi est, ipsum offendisse; priusque
  Venisset mallem funeris hora mihi.
Quassa tamen nostra est, non mersa nec obruta navis,
  Utque caret portu, sic tamen extat aquis.
Nec vitam nec opes nec ius mihi civis ademit,
  Qui merui vitio perdere cuncta meo;
Sed quia peccato facinus non affuit ullum,
  Nil nisi me patriis iussit abesse focis.
Utque aliis, quorum numerum comprendere non est,
  Caesareum numen sic mihi mite fuit.
Ipse relegati, non exulis, utitur in me
  Nomine: tuta suo iudice causa mea est.
Iure igitur laudes, Caesar, pro parte virili
  Carmina nostra tuas qualiacumque canunt:
Iure deos, ut adhuc caeli tibi limina claudant,
  Teque velint sine se, comprecor, esse deum.
Optat idem populus; sed ut in mare flumina vastum,
  Sic solet exiguae currere rivus aquae.
At tu fortunam, cuius vocor exul ab ore,
  Nomine mendaci parce gravare meam!

XII.

Scribis, ut oblectem studio lacrimabile tempus,
  Ne pereant turpi pectora nostra situ.
Difficile est quod, amice, mones; quia carmina laetum
  Sunt opus et pacem mentis habere volunt.
Nostra per adversas agitur fortuna procellas,

Sorte nec ulla mea tristior esse potest.
Exigis, ut Priamus natorum funere plaudat,
Et Niobe festos ducat ut orba choros?
Luctibus an studio videor debere teneri,
Solus in extremos iussus abire Getas?
Des licet in valido pectus mihi robore fultum,
Fama refert Anyti quale fuisse reo,
Fracta cadet tantae sapientia mole ruinae:
Plus valet humanis viribus ira dei.
Ille senex, dictus sapiens ab Apolline, nullum
Scribere in hoc casu sustinuisset opus.
Ut veniant patriae, veniant oblivia vestri,
Omnis et amissi sensus abesse queat;
At timor officio fungi vetat ipse quietum:
Cinctus ab innumero me tenet hoste locus.
Adde quod ingenium longa rubigine laesum
Torpet et est multo, quam fuit ante, minus.
Fertilis, assiduo si non renovatur aratro,
Nil nisi cum spinis gramen habebit ager.
Tempore qui longo steterit, male curret, et inter
Carceribus missos ultimus ibit equus.
Vertitur in teneram cariem rimisque dehiscit,
Si qua diu solitis cumba vacavit aquis.
Me quoque despera, fuerim cum parvus et ante,
Illi, qui fueram, posse redire parem.
Contudit ingenium patientia longa malorum.
Et pars antiqui nulla vigoris adest.
Saepe tamen nobis, ut nunc quoque, sumpta tabella est.
Inque suos volui cogere verba pedes:
Carmina nulla mihi sunt scripta, aut qualia cernis,
Digna sui domini tempore, digna loco.
Denique non parvas animo dat gloria vires,
Et fecunda facit pectora laudis amor.

Nominis et famae quondam fulgore trahebar,
  Dum tulit antemnas aura secunda meas.
Non adeo est bene nunc, ut sit mihi gloria curae:
  Si liceat, nulli cognitus esse velim.
An quia cesserunt primo bene carmina, suades
  Scribere, successus ut sequar ipse meos?
Pace, novem, vestra liceat dixisse, sorores:
  Vos estis nostrae maxima causa fugae.
Utque dedit iustas tauri fabricator aëni,
  Sic ego do poenas artibus ipse meis.
Nil mihi debebat cum versibus amplius esse,
  Cum fugerem, merito naufragus, omne fretum.
At, puto, si demens studium fatale retemptem,
  Hic mihi praebebit carminis arma locus.
Non liber hic ullus, non qui mihi commodet aurem,
  Verbaque significent quid mea, norit, adest.
Omnia barbariae loca sunt vocisque ferinae,
  Omniaque hostilis plena timore soni.
Ipse mihi videor iam dedidicisse Latine:
  Iam didici Getice Sarmaticeque loqui.
Nec tamen, ut verum fatear tibi, nostra teneri
  A componendo carmine Musa potest.
Scribimus et scriptos absumimus igne libellos.
  Exitus est studii parva favilla mei.
Nec possum et cupio non nullos ducere versus:
  Ponitur idcirco noster in igne labor;
Nec nisi pars casu flammis erepta dolove
  Ad vos ingenii pervenit ulla mei.
Sic utinam, quae nil metuentem tale magistrum
  Perdidit, in cineres Ars mea versa foret!

XIII.

Hanc tuus e Getico mittit tibi Naso salutem,
  Mittere si quisquam, quo caret ipse, potest.
Aeger enim traxi contagia corpore mentis,
  Libera tormento pars mihi ne qua vacet;
Perque dies multos lateris cruciatibus uror,
  Seu me non modico frigore laesit hiems.
Si tamen ipse vales, aliqua nos parte valemus:
  Quippe mea est umeris fulta ruina tuis.
Qui, mihi cum dederis ingentia pignora, cumque
  Per numeros omnes hoc tueare caput,
Quod tua me raro solatur epistula, peccas,
  Remque piam praestas, sed mihi verba negas?
Hoc, precor, emenda: quod si correxeris unum,
  Nullus in egregio corpore naevus erit.
Pluribus accusem, fieri nisi possit, ut ad me
  Littera non veniat, missa sit illa tamen.
Di faciant, ut sit temeraria nostra querella,
  Teque putem falso non meminisse mei!
Quod precor, esse liquet: neque enim mutabile robur
  Credere me fas est pectoris esse tui.
Cana prius gelido desint absinthia Ponto,
  Et careat dulci Trinacris Hybla thymo,
Immemorem quam te quisquam convincat amici:
  Non ita sunt fati stamina nigra mei.
Tu tamen, ut possis falsae quoque pellere culpae
  Crimina, quod non es ne videare, cave.
Utque solebamus consumere longa loquendo
  Tempora, sermoni deficiente die,
Sic ferat ac referat tacitas nunc littera voces,

Et peragant linguae charta manusque vices.
Quod fore, ne nimium videar diffidere, sitque
Versibus hoc paucis admonuisse satis,
Accipe, quo semper finitur epistula verbo,
Atque, meis distent ut tua fata, 'vale!'

XIV.

Quanta tibi dederim nostris monumenta libellis,
O mihi me coniunx carior, ipsa vides.
Detrahat auctori multum fortuna, licebit:
Tu tamen ingenio clara ferere meo,
Dumque legar, pariter mecum tua fama legetur,
Nec potes in maestos omnis abire rogos.
Cumque viri casu possis miseranda videri,
Invenies aliquas, quae, quod es, esse velint;
Quae te, nostrorum cum sis in parte malorum,
Felicem dicant, invideantque tibi.
Non ego divitias dando tibi plura dedissem:
Nil feret ad manes divitis umbra suos.
Perpetui fructum donavi nominis, idque,
Quo dare nil potui munere maius, habes.
Adde quod, ut rerum sola es tutela mearum,
Ad te non parvi venit honoris onus;
Quod numquam vox est de te mea muta tuique
Indiciis debes esse superba viri.
Quae ne quis possit temeraria dicere, persta,
Et pariter serva meque piamque fidem.
Nam tua, dum stetimus, turpi sine crimine mansit
Et tantum probitas inreprehensa fuit.
Area de nostra nunc est tibi facta ruina:
Conspicuum virtus hic tua ponat opus!

Esse bonam facile est, ubi, quod vetet esse, remotum est.
Et nihil officio nupta, quod obstet, habet:
Cum deus intonuit, non se subducere nimbo,
Id demum est pietas, id socialis amor.
Rara quidem virtus, quam non Fortuna gubernet,
Quae maneat stabili, cum fugit illa, pede.
Si qua tamen pretii sibi merces ipsa petiti,
Inque parum laetis ardua rebus adest,
Ut tempus numeres, per saecula nulla tacetur,
Et loca mirantur, qua patet orbis iter.
Aspicis, ut longo teneat laudabilis aevo
Nomen inextinctum Penelopea fides.
Cernis, ut Admeti cantetur et Hectoris uxor,
Ausaque in accensos Iphias ire rogos:
Ut vivat fama coniunx Phylaceïa, cuius
Iliacam celeri vir pede pressit humum.
Morte nihil opus est pro me, sed amore fideque:
Non ex difficili fama petenda tibi est.
Nec te credideris, quia non facis, ista moneri:
Vela damus, quamvis remige navis eat.
Qui monet, ut facias, quod iam facis, ille monendo
Laudat, et hortatu comprobat acta suo.

APPENDIX CRITICA

Codicum notis eisdem usus sum, quibus Owenus in edit. min.; sed ea tantum exscripsi, quae alicuius esse momenti viderentur. Codices quidam deterioris notae, praecipue illi, quos ipse adscivi, nominatim significantur.

Θ = Fragmenta Trevirensia saec. x.
L = Laurentianus, olim Marcianus 223, saec. xi.
A = Marcianus Politiani, hodie perditus
G = Guelpherbytanus Gud. 192, saec. xiii
H = Holkhamicus, saec. xiii
P = Palatinus (Vaticanus) 910, saec. xv
V = Vaticanus 1606, saec. xiii
(A G H P V: Γ = quinque horum codicum consensus.)
ω (vel *dett.*) = reliqui codices praeter ΘLΓ omnes aut fere omnes.
ς = reliquorum codicum praeter ΘLΓ nonnulli.

Liber I. — I 2 quo Aς, *Bobiensia apographa Fortunatiani* (*Gramm. Lat.* VI 291, 17 *Keil*); quod *cett. Cf. Cocchia, Saggi filol.* IV, 207 ss. — 12 sparsis Hω, passis AG (corr. G^2) PVς. — 14 sentiat Γς. — 17 illi GV, illo AHPς, extat ς. — 18 requiret Γ. — 21-22 tu... cave Γς, te... dabis ς. – legendus *Riesius*, legendum *codd., quod servant nonnulli, verba* quaerenti plura legendum *parenthesi includentes.* — 22 ne ω, et Γ. — 26 peior ς, *edd. fere omnes ante Owenum. At* maior *idem valet ac* difficilior; *cfr. Oweni ed. ma., p.* LXXI. — 57 tu tamen i Γ *et Ambros. I 8 Inf.*, i tamen et ω. — 83 Capharea *codd., emendavit Riesius ex optimis codd. Metam.* XIV 472, 481. — 90 equoreas nomine fecit aquas Γ, icarias nomine fecit aquas ω. — 112 hi quia *Vogel*, hii qui GV, hii (*vel* hi) quoque *cett.* — 124 viae AGV, morae HPω.

II 29 gelidus sicca ς. — 41 o ω, di Γ: cf. *Mart.* XI 53, 5, *Stat. Theb.* I 170. — 63 si quoque quam AGHP, si quoque quia V, si quoniam ω. — poenam... pendere *pauci dett.* — 78 loca Γς, mihi *cett.* — 81 faciles *Heinsius*, facile est *codd.* — 83 Laevi] *sic scribendum vidit Ehwaldus* (cf. ὁ Εὐώνυμος Πόντος). — 84 tam Gς, iam *cett.* — 90 mei *Canonicianus lat.* 1, mori *cett.*

III 4 nunc V, tunc AGHPω. — 5 qua ω, cum AGHV. — 25 parvo Aς. — 29 ad hanc Γς, ab hac ω. — 43 lares AHPω, aras GVς. — sparsis ω. — adstrata Gς, abstracta, attracta, attacta, prostrata... *cett.* — 75 Mettus (*vel* Metius)| *sic aliquot codicum correctores, post Salmasium receperunt edd.; librorum scripturam, quae est* Priamus, *pauci defendere ausi sunt.* — versos Gς, versus *cett.* — 97 meumque Aς, virique GHV. — 102 ut *Salmasius,* et *codd. omnes.*

IV 5 increscunt Γς, nigrescunt *cett.* — 6 fretis AGHP, vadis Vω. — 23 cupio pariter timeoque APω.

V 1 nullos umquam P. — 2 et Γ, o ω. — 15 et opis *codd. praeter* L sisui (*unde* tibi di *Ehwald*). — 53 aere ς, heret L, esset Γω. — 62 Sors tulit ς, detulit LΓς; — Sarmaticosque Lς, Sarmatis ora Γ, Cesaris ira ς. — Detulit in Geticos sors lacrimosa sinus *Vogel.* — 67 Samove V, Sameve *codd. plurimi, nescio an recte.* — 83 carendum est Γω.

VI 1 est *omittitur in plerisque codd.*, est idem L. — 23 nulli L, nullo L²Γω, nulla (... magistra) ς.

VII 11 cauta L, grata L² *cum cett. codd.* — 33 primi *post Heinsium corrigere malunt edd., sed cf. Schultzium, Woch. f. kl. Philol.* 1890, *p.* 577. — Quicquid in his igitur vitii|Siquid in his lector vitii *codex Metamorphoseon, saec. XI, in Nationali, quae dicitur, Bibliotheca Neapoli servatus* (IV, F, 3): *cfr. C. Pascal, Riv. di Filol.* 1902, *p.* 469.

VIII 7 negabant *cod. Musaei Brit. Add.* 18384, negabat L, negabam *cett.* — 18 alloquio... tuo *Leid.* 177, alloquii... tui *cett.* (*praeter* L *sui*). — 20 pati (*supscr.* loqui) L, queri *Berolin. octav.* 67, loqui *cett.* — 33 tibi cognitus essem *pauci dett., edd. vulgo; totus versus omittitur in* L *alibique, qua de re cf. Owen in edit. mai.* — 38 pede est Γω, mihi L. — 41 silicis... venae ω, silices... neve L, silices... nati Γ.

IX 1 inoffenso L, inoffensae *cett.* — possint] possent *codd. fere omnes.* — 5 sospes L, felix *cett.* — 14 nocte LΓ, nube *plerique codd.* — 27 Argolico *codd. omnes, correxit Heinsius.* — 40 processu L, pro sensu Γω. — 53 vera est Lω, rata sunt *vel* rata Γ. — 66 bene ...bene: *pro altero utro aut utroque adv.* pede *substituunt codd. et edd. multi.*

X 6 qualibet arte *cum* L *plerique libri.* — 7 ferit AHPV, fle||rit L, fert *aut* fertque *cett.* — 8 icta *pauci codd. et edd.* — 24 relegit *Bodleianus quidam, quod iam coniecerant,* relinquit *vel* reliquit *cett.* — 35 Thyniacosque *corr. Merula,* tynantiosque L, *depravatiora cett.* — 36 arta *codex Gothanus,* apta L², alta *vel* vecta *cett.* — 37 Odeson *corr. Merula,* opeson L, epheson *similia cett.* — 46 adesse LAV, adeste *cett.*

XI 12 cura levata mea est *inscr. Gruteri* (*cf. Praefat. p.* IX), mens relevata mea est *codd.* — 15 Atlantidos L, Erymanthidos *vel similia plerique codd. et ante Owenum edd.* — 31 adsueta rapinae *Hauptius,* ad ethera penne L, substrata rapinae ΘGP, substracta r. *aut* substructa r. *alii,* addicta r. *Turon.* 879, *quod retinuerunt nonnulli edd.*

Liber II. — 8 demi iussa ΘL (*i. e. ipsius Caesaris iussu e bibliothecis summota, ut vidit Ehwald, Symb.* II 10), demum visa Γ, pridem invisa (*vel* visa) ω. — 11 curae ΘL (*ut videtur*) ς, vitae L³Γω. — 16 ista *Paris.* 7793, dita L, icta Θ *cett.* — 49 qui HPVς. — 55 hanc animam *pauci dett.* — 63 tenetur L, reliqui *cett.* — 69 Iovis *plerique codd.* — 77 crudelior omnibus LV, nimium crudeliter AHPς, nimium crudelior *cett.* — 79 de *Merkelius ed. I;* ne *codd.* — 85 cūq; L, *unde* cum quae *Owenus*, cunctaque *cett.* — 86 ipse L. — quondam Aω. — 91 lisque *Heinsius*, usque *codd.* — 113 ut LH, et, sed *cett.* — 126 venerit ut L *et Leid.* 177, ut fuerit *cett.* — 138 privaque L, parvaque GHV, parcaque *vel* paucaque *cett.* — 145 speravimus Lς. — usque *Heinsius*, utque L, atque *cett.* — 165 sic te sit *codd. praeter* L si (sic L³) tecum, *Leid.* 191 *d* sit tecum (*fortasse ex v.* 161?), sospite sic natus te sit *Ambros. I* 8 *Inf.* — 175 praesens es et aspicis *pauci dett., concinnius cum v. inseq.* — 186 parva L, magna Γω. — 191 Tereteaque *Ellis, fortasse recte: quam saepe perperam tradita sint gentium locorumque nomina in codd. satis constat.* — 223 lumen *pauci dett., an recte?* — 230 obit LHPV, habet *v.* agit *cett.* — 232 labat L, latet P, labet *cett.* — 237 miror LAς. — 239 vacuum fortasse fuisset Lς, vacuum tibi forte fuisset Γς, vacuus fortasse fuisses ς. — 251 rigida *cum* L, *vel* rigidas *codd. plurimi.* — 277 At quasdam vicio L: *sermo abruptus* (*subaudi* afficit) *librariorum commentis ansam dedit, velut* At (Et) quasdam vitiat, At quoddam vitium, At quaedam vitia, *plura similia.* — 281 multi quam Lς (*unde* multiquam *Riese*, mimi quam *Ehwald*), quam multi *vel* quam multis *cett.* — 300 Iason *vel* Iasius *libri vulgo.* — 306 huic *Rothmaler*, hinc, hic, haec *codd.* — dempti L³ (denti L) Γς, vetiti ς. — acta (*pro* ipsa) ς. — 337 delectare L, detractare HPVς. — 358 fores P, feret AG, ferens, refert ς. — 364 Thesea L. *Post hunc versum* (*vel post* 366) *in quibusdam codd. distichon sequitur adulterinum* (*ex Cic. Tusc.* IV 33, 71, *si fides Heinsio, conflatum*):

Alceus ingentes docuit praeceptor amores,
Alceus ipse tamen mansit in urbe sua.

— 378 pressa Lς, prensa *cett.* — 391 Aëropen *Politianus*, Meropen, Europen *similia codd.* — 402 noctes cui coiere duae (*subaudi* Iovem) *malunt post Rouerum et Heinsium edd., menda tollentes codicis* L noctes qui vico ire duas. — 403 quisve L, quidve *cett.* — 409 commixta GHP (*cf. Verg. Geo.* IV 500), commista LV, deflexa Aω. — 419 saxa L (*unde* sancta *Owen*, salva *Ehwald*), texta GHPV, mixta *cett.* — 426 casurumque *pauci dett.*, causarumque L *cett.* — 437 Perillae *codex Bernensis, si fides Merkelio; quod esse docti cuiusdam Itali correctionem suspicatur Owenus* (*qui* Perillae est *coniecit, vv.* 433-34 *post* 436 *cum Riesio transponens*), per illos L *cett.* — 448 sic *Dousa et Heinsius* (*cf. Tibull.* I 6, 8): hic, hec, hoc *codd.* (hac *Laur. Strozz.* 124). — 449 custodem dominam *Gronovius*, custodem demum ω, *c. tandem* LΓ, custodes idem *Francius*, c. damnum *Ellisius.* — 479 bellare *cum Vogelio scripsi dubitanter*, mare velle L, male velle GV, mage velle *cett. Conclamatus locus: plurima protulerunt viri docti, ex quibus* servare *Virona*, vallare *censor nescio quis in ephemeridibus* The Athenaeum *n.* 3276 (1890), *p.* 183; *an* dare bella (*cf. Metam.* VII 212)? — sequens LΓ, sequi ω. — 481 sit ut ternis *Ehwaldus*, sedet ternis, sed uternis

codd. — 498 vetiti ς, victi, vinctum, iuncti *cett.* — 501 hos Pω, hoc, hic *cett.* — 507 quoque Lς, quodque Γω; — scaena *Heumannus*, poena *vel* pena *codd.; lenissimam excepi mutationem in loco multifariam tentato necdum, opinor, sanato.* — 542 inreprehensus H², *Guelpherbytanus Extr.* 76, 3, inrequictus *cett.*, iure quietus *Heinsius*, irrevocatus *Bentleius.* — 555 coeptis HP, coepti L, coepto *cett.* — 567 scripti Γω. — 568 ego *pauci dett.*

Liber III. — I 13 fulvus LGHV (fluus *olim* L), flavus *cett.* — 32 Stator *ex duobus codd. Heinsius, praeeunte Politiano,* sator *vulgo.* — 35 Iovis est dixi domus haec GHV. — 47 superpositas L. — testata Γς. — 58 et *addidit Ehwaldus.* — 76 Et victus Lς.

II 3 Latoia *vel* Latonia *codd. fere omnes.* — 5 Nec mihi si quid lusi L. — 13 sufficit atque L *et Leidensis* 177, suffecitque *vel* sufficitque *cett.; cfr.* IV, 2, 67, *Ex P.* II, 11, 3 cett.

III 13 externis Aς, extremis *cett.* — 20 amanti V, amentis *fere cett.* — 39-40 *pro hoc disticho Ambrosianus I* 8 *Inf. duo haec exhibet:*

> Non mihi quis medicus prestabit opem medicine,
> Non mea consueto corpora lectus habet.
> Dulcior (*an* Dulcibus?) alloquiis nullus solabitur egrum,
> Depositumque me nec fleat ullus erit.

— 57 quam ς, qua *Mussati cento.* — 60 mihi L *et Leid.* 177, mea *cett.* — 61 vacua... aura Lς, vacuas... auras *vel* vacuam... auram *cett.* — 63 umbra Gς. — 72 tumuli Γω. — 77 tumulo Vω. — 81 semper LAHς, ferro V, ferto *cett.*

IV 8 non prosit potius plurimum (*supscr.* siquis L³) obesse potest L. *De hoc loco in codd. valde corrupto (recte* Aς) vide *Oweni ed. Oxon. p.* LXXI. — 21 qui L *fortasse recte* (*sc.* quomodo). — 36 fide... mihi L, mihi... fide *cett.*

IV*b* *priori continuant codd. fere omnes et edd. veteres.* — 50 vix satis et H, vix satis est LAP, vixque satis GVω. — 55 adsunt L, absunt *cett.* — 58 succeduntque Γω. — 67 honoris Lς, amoris *cett.* — 72 protrahet... amavit Γω. — 73 longe *Laur. Strozz.* 124 *et Floril. Paris.* 8069, longa *cett.; cfr.* IV, 2, 67, *Ex P.* II, 11, 3 cett.

V 3 nec *Bentleius,* ni *codd.* — 5 ruinae P, *quod probavit Heinsius.* — 15 presso Pς, presto L, maesto *vel* nostro *vulgo.* — 16 singultantis LΓ. — 19 manifestaque *cod. Hauniensis,* manifesta L, manifesti *cett.* — 31 quo quisquis maior *cum codicis* L *manu pr. Merkelius.* — 40 Dareique L, praeclarique *cett.* — 47 dixi *codd.;* velataque L, violataque Γς, violentaque ω: *correxit Ellisius.* — loquenda est L, locuta est ς, loquenti *Heinsius.* — 55 hos *Riesius,* hoc *codd.*

VI 8 cognita sunt... ista viro L *et codd. plerique, quod retinuit Cocchia.* — 16 omne bonae claudens L, *unde* claudent *Ellisius, qui interrogative interpungit post* iter. — 30 pudor LGHPV, dolor *cett.*

VII 12 nunc H, num ς. — 26 cessaras ς *et edd. ante Ehw.* — 28 fata ς, facta *cett.* — secuta Γ, ruina *cett.* (*fortasse ex* IV 8, 36): *plurima coniecerunt viri docti, sed praestat potiorum librorum scripturam retinere.* — 30 devia ne Aς. — 41 id ς, et Γω. — 48 Singula quid referam? ς. — 51 omnem AGPV, septem Hω.

VIII 1 consistere curru GHPV, conscendere currum *cett.* — 3 mallem GPV, malle H. — 12 tibi A(?)ω, tulit GHPV. — 24 ei] et HPV. — 36 luenda *Ambros. I 8 Inf.* (*sic 'Petri Servii liber' ap. Heinsium, qui addidit: an tuenda?*), legenda *cett.*, querenda *Vogel.* — 41 aut AGHV.

IX 32 moretur AHPVς, retardet *cett.* — 33 tomis AG, tomus *vel* tomos *cett.*, Tomi *Scaliger; schol. Traiectinus Senecae ad Med.* 137 *a Burmanno laudatus ita distichon profert:*

Inde tomos dictus locus est quia fertur in isto
membratim fratrem dilacerasse soror.

X 11 vetat *Burmannus*, patet *codd.* (*ex versu inseq. illatum*), parat (*vel* prohibet, *om.* et) *Owenus.* — habitare Γς, iniecta ς. — 25 cuncti AHPVω. — 47 in margine Vς, in marmore *fere cett.* (in litore *Ambros. I 87 Sup.*), ut marmore *pauci ς et edd. veteres.* — 50 tunc Gς. — 75 aspiceret V, aspiceres *cett.*

XI 3 et pastus AHPV, educatus G, eductus *vel* nutritus *cett.* — 24 quilibet GHPVς, quaelibet ς, *probante Cocchia.* — 27 certaret GHP, certabat *cett.* — 28 victus ab Haemonio... equo P, vectus (*vel* tractus) ab Haemonio... equo ω. — 46 hinc AV, hic *vel* huc *plerique cett.* — 54 tremente Hς, fremente A, gemente GPVω. — 62 Neptunique Γς, *unde* Neptunine *Owenus, interrogative interpungens omisso* est.

XII 2 Tomitis *Lachmannus, alii*, Maeotis *codd.*, *quod nunc Owenus retinet collato Eurip. Herc.* 409, *ubi* Μαιῶτις *correpta diphtongo legitur.* — 6 quas nullo terra serente vehit ς. — 12 exerit e tepida A(?)ω. — 18 verboso... foro AHPς. — 19 lusus AHPVς. — 20 vertitur GHPVς. — 25 quantum o P, quater et GVω. — 28 quodque AH. — duro Pω, *edd. veteres.* — 36 ararit *Heinsius*, arabit *Laur.* 36, 33, araret *cett.* — 47 te quoque bellatrix Γς.

XIII 1 gigni GHPς, nobis AV, nasci ω. — 9 relinquendum A, iamque relinquenda (*sc.* urbe) *Heinsius.*

XIV 5 colligis *vel* conspicis *vel* suscipis *dett. libri.* — 24 meum Γς. — — 49 ne Sintia mixta *coniecit probabiliter Housmanus.*

Liber IV. — I 10 pulsat Γς, versat *Leidensis* 177 ς, laxat *Laur. Strozz.* 124, lassat *vel* iactat *alii dett.* — 19 petentem *codd.*, tenentem *post Lachmannum ad Lucr.* V 396 *complures edd.* — 21 Sinti nec *Ehwaldus, Gronovium secutus*, sevi nec *Leid.* 177 *man.* 3, inter nec *cett. codd.* — militis ensem] thracia (*v.* threicia, *sim.*) tela *plurimi dett.* — 26 adiuncti AVς. — 29 sororum *cum paucis ς multi edd.* — 42 modis] iugis Gω, *probavit Heinsius, qui etiam* Edonis *pro* Idaeis *maluit.* — 50 sollicitas *codd.*, *correxit Io. Scaliger.* — 60 laeva *cod. Buslidianus*, saeva *cett.* — 66 veri *Francius*, vera Lς, vidi Γω. — 81 saepe ς, sede LΓω. — 85 lateo L *et Ven. Marc.* XII 55, iaceo *cett.* — 86 longa (*i. e. longe remota*) L[1] et ς, lenta AL[2]ς.

II 4 turave L^{3}AHς, tureve L. — 6 tinguat V. — 34 promissis LVς, prolixis GH, demissis ς. — 51 cingentur *codd. praeter* LV. — 53 canentum Γς, canento L, calentes ς. — 60 fuga L, via Γω. — 63 invenitque Lς.

III 11 timeam L, timui ω, nimium ς. — 12 latet L, labet *Paris.* 8239. — 19 praesentis inhaeret L, *Leid.* 177, *Laur. Strozz.* 124, praesentibus haeret *cett.* — 22 abest AV, habet G. — 23 num *Laur.* 36, 2, nunc A, tum *vel* tunc *cett.* — 34 at *Bentleius*, ut *codd.* — 47 et vixi AHς, evixi, advixi, vixi, dum vixi *cett.* — 48 suo est LGP, foret AHVς. — 55 quo... vis] illud quo te ||| (*supscr.* nisi non vis L^3) L; *in diversa abierunt cett. codd., retento plerumque* illud (*ex v.* 53 *illato*). — 57 probae AVς. — 64 num GHL^{3}Vς, cum L, non APω. — 70 rubor AHPVς. — 83 facta est *Ehwaldus et Mussati cento*, functa est *Laur.* 36, 33, freta est (*v.* es) *cett.*

IV 21 amabo V *Leid.* 177, *Heinsius.* — 41 rumpam AV, rupem Θ(?)LP, rumpe *cett.* — 47 vivam *codicis Mureti man. sec.*, vivam *aut* vivant Θ, vivant L, vivat *cett.* — 52 locum L^{3}Gς. — 53 tantaque Γω. — 56 Axenus Θς, exinus L, euxinus *codd. plerique.* — 58 adit ΘL^{3}Vς, adis LΘ^2, habet AGHPω. — 62 sideris ΘAL^3, frigoris GHPVω. — axe] igne AL^{3}ς. — 65 nefandi L. — 73 evicti ΘLV. — 76 ab... funere Γω. — 85 aque Θ, *quod iam coniecerat Owenus*, atque *codd.;* mea terra L, meam terram *cett.*

V 17 hoc Lς, et Γω. — 23 ratum L, gratum *Paris.* 8239. — 27 novitate LG. — 28 nulla] rara LAGHVς.

VI 7 monitis LΓ, iussis *cett.* — 12 cavet L *Leid.* 177, facit *cett.* — 13 terras] terram L^{3}ω. — renovantis L^{3}ς, semoventis L, removentis, scindentis, findentis *sim. cett.* — 28 nunc L, sed Γω. — 29 minimum Γω. — 38 que L, quam ς, vae *coniecit Owenus coll. Am.* III 6, 101. — 48 me Lς, mala Γω; — movent LA(?), nocent *cett.*

VII 18 Gigem *plerique codd.* — 24 rara] nulla ς.

VIII 16 iactum AHPVω. — 18 dissoluantur Γς. — 19 ademptus GV, ademptos A, adeptus ω. — 43 Delphi *Scaliger*, Delphis *vel* Delphos *codd.*

IX 10 istuc ς, istic GHPVς, isto Aς, istinc ς. — 29 iam torvus GHPV *Ambros. I* 87 *Sup.*, tamen acer *cett.*

X 7 si quid id est, usque a proavis *fragm. Oenipontanum*, *Aldina altera: huic scripturae, quam tuetur versus plane geminus Am.* III 15, 5, *proxime accedunt Laur.* 36, 33 si quid is est usque a proavis vetus o. h., *Riccard.* 489 si quid id a proavis usque est v. o. h.; *cett. codd. varia tradunt, e quibus aliquot edd. effecerunt* si quis (quid AGHPω) et a proavis usque est v. o. h. — 24 conabar Vς. — 26 scribere GPς. — 29 humeros HPV., *sed cf. Metam.* IX 159 Induiturque umeris Lernaeae virus echidnae (*Owenus*). — 34 deque Aς, haecque HP. — 44 nocens HP, necet Aς; — iuvet AHς. — 46 qui Aς. — 47 Bassus *restituit Scaliger collato Propert.* I 4, 1 *et* 12; Battus *plerique codd.* (Batus, Bacus, Bacchus, *similia mendosa cett.*), *quod frustra quidam tueri conati sunt.* — 51 amara *plurimi dett.* — 57 iuvenilia *codd. praeter* AGV. — 80 matri Vω *et sic edd. vulgo.* — busta] iusta *Cuiacius.* — 85 restant AVς. — 96 equus *Bentleius*, equis *Strachan.* — 102 ipsa A, ipseque *cett.*

Liber V. — I 7 Donec eram laetus AHPV. — iuvenilia *codd. praeter* GHV. — 16 non est *Gronovius et Bentleius*, nostra G(?)HPV, numquam *cett.: locum variis coniecturis temptaverunt edd.* — 18 *sic* Γ, *pro quo cett. codd.* (ω) *versum alium exhibent* Et plures quorum nomina magna vigent; *qua retenta duplici lectione haud improbabiliter locum ita refingere conatus est olim Owenus (collato* II 431, 435):

Aptior huic Gallus blandique Propertius oris,
Aptior, ingenium come, Tibullus erit,
Aptior huic Calvus Calvoque procacior Anser
Et plures, quorum nomina magna vigent.

— 19 ne nos P, nos non ω. — 20 locuta Γω. — 23 animos AG, animum V, socios *cett.; coniecerunt* alios *Housmanus*, numeros *Ehwaldus*. — 24 sui A. — 44 ioco... meo] meo... malo *ex cod. Zulichemiano Merkelius*. — 66 sic Vς (*cf. Ex P.* II 2, 137), sit AGHP, si (... hoc) ω. — 71 emendo Γ, hec mando *vel* hoc mando ω. — 79 isto *Ruhnkenius*, istos *codd.*

II 21 acervi GHPV. — 23 amoenos hostia (postia A) Γ, Paestana rosaria *temptavit Heinsius*. — 43 viderit *codd.*, *correxit Ehwaldus, qui sic interpretatur:* videris (*inquit Ov.*) mea uxor. ipse quoque deprecator ad Augustum confugiam. *Sequitur precatio vv.* 45-78, *quasi novum carmen.* — 59 quia me... videbam GHPV, quoniam (*vel* quae non)... videbar *cett.* — 67 nescia quam HPς. — 69 finitima... morte AGHV. — 73 Zanclaea *Merula*, Panchea, Panthea *sim. codd.* — 77 patimur GHVς.

III 15 hederae G²Vω, me de AGHPς. — 35 altam Pς. — 40 vacet Aς, caret *cett.* — 50 apponat AGς, *probavit Cocchia* (*scil.* ad os), deponat ς, epotet *Heinsius*.

IV 10 aquas Gς. — 14 ut non Γς, ne mihi ς. — dolenda ς. — 40 demaduisse ω.

V 16 defuncta ς. — 32 consilium... cetera pene tuum (*vel* meum) *codd.*, *egregie correxit J. H. Withofius* (*sub ficto nomine Claudii Civilis*). — 43 heroibus *codd.* (*vel mendosiora, sicut* herodibus, erroribus, *sim.*), *corr. Salmasius*. — 44 Eetion *Merula et Politianus in marg. edit. Parm.*, erition, eurytion *sim. codd.* — 45 moris Γ, mores *vel* secum ς; oris *Gruterus*, virtus *Owenus*, nec non *Riesius*, nata est *probabilius Ehwaldus*. — 59 mallem A.

VI 5 quam si non AGHP, quamvis sine V, quam si tu ω. — nostro AHPV, duro Gω. — 27 quin et *Berolinensis*, quod non Γω, quod vel ς, quin vel *Madrigius*. — 35 laborum AHPVς, malorum *nonnulli alii, quod propter proximum versum compluribus placuit.* — 36 reris A, quereris *cett.* — 41 circumdat AG, circumstant HPV. — 45 tumores *dett. duo*, timores *cett.*

VII 17 Martis *Gothani man. rec.*, mortis Γω. — 20 vinctum *multi dett.* — 21 nunc lusorum *Ehwaldus*, nullus eorum, Naso tenerorum, igitur tenerorum *similia codd.* — 23 non et *Heinsius*, et non *codd.* — 24 ut tamen *Paris.* 8254, *Ellisius*, nomen et *Ven. Marc.* XII 55. — 36 Capharea... aqua AHPς. — 42 cogar Γ. — 49 male *Heinsius*. — 53 nemo... populo GHPVς, populo vix est A, non est populo *aut p.* n. e. ς. — 65 sic meque *cod. Gothanus*, me sicque Aς, mecumque *vel* mecum ipse *cett.*

VIII 9 exigis HP, exiget AϚ. — at dignas AΩ, ah dignas *Heinsius.* — 11 naufragiumque viros et *perperam codd., plurima coniectando protulerunt viri docti; Menckenium ego sequor, qui tamen* naufragium *retinet* (navifragum *primus, opinor, Heinsius*). — aequore AϚ. — 17 meat *Gronovius,* manet *codd.* (*ex v. praeced.*); *alii* venit *vel* favet *emendaverunt.* — 30 regenda AϚ. — dabit *T. Faber,* petam *codd. Locus plurimis coniecturis vexatus.* — 32 isse *dett. aliquot.*

IX 15 perhorruerit Γ, perhorreret ω. — 17 spectarit *concinnitatis causa Heinsius,* spectaret *codd.* — 25 se quamvis est '*Naugerius e codicibus nescioquibus*' (*Owenus*), iam quamvis est AϚ, quamvis est iam *cett.* — 30 pressa *Leid.* 177 *et Turon.* 879, ipsa *cett.* — 31 Thalia Aω, voluntas GHPV. — 38 ipse AHPV.

X 12 stantque *Housmanus.* — 13 litus *dett. aliquot,* tellus, tempus, pontus *cett.* — 16 sibi non] nisi de ς; — raptu GHV. — 17 ipse] aegre *codd. aliquot.* — 19 avis AϚ. — 23 rus qui *Heinsius,* qui rus *Bodleianus Rowl.* 107, qui iam *vel* iam qui *cett.* — 31 quos Aω. — 37 qui Γς, quia ς. — 41 ficti *ex coniectura Oweni* (*cf. Met.* XII 57), siquidem GHPV, si quid Aω, sceleris *cod. Hauniensis,* fraudis *olim conieceram.* — 43 et iustum GHPV.

XI 5 quam quia] quam (*om.* quia) G, quam quod ς. — sim causa doloris ς. — 13 mersa] fracta P, *fortasse recte.* — 16 qui Γς, quae ς. *Heinsius, alii.*

XII 7 ludat APω. — 12 rei ω, senis A. — 17 nostri Γς. — 19 ipse ς, esse Γω, ecce *Guethlingius.* — 23 renovetur APω, removetur H. — 25 currit AGPϚ. — 28 vacavit ς (*cf. Praefat. p.* IX), vacabit *cett.* — 33 saepe *codd.,* si qua *Bentleius et edd. vulgo.* — 56 hostilis *Merkelius,* possint *vel* possunt *codd. nisi qui dett. hariolando* barbarici, getici, scitici, sarmatici *intruserunt.*

XIII 6 seu me non modico *Ehwaldus,* sed quod non modico AGPϚ, sed quod in immodico HVϚ, ut quem non modico *Turonensis.* — 12 sed *vel,* et *pauci,* si *cett. fere omnes.* — 28 sermoni APω, sermone GHV, sermonem ς.

XIV 15 ut *Heinsius,* et *codd.* — 23 area de *Withofius,* par ea de ς, par (per P) eadem Γω, *quod alii retinuerunt posito* sibi *pro* tibi *cum Heinsio, alii etiam* sit *pro* est *cum Harlesio.* — 31 pretium... petitum GHPV. — navis] puppis ς.

INDEX NOMINUM

ELEGIARUM INITIA

SECUNDUM LITTERARUM ORDINEM DISPOSITA

TABULA RERUM

QUAE IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR

Corpus Scriptorum Latinorum Paravianum

Moderante CAROLO PASCAL.

1. **Q. VALERII CATULLI — Carmina.** Recensuit, praefatus est, appendicem criticam addidit CAROLUS PASCAL . . L. 2 25
2. **CORNELII TACITI — De origine et situ Germanorum liber.** Ad fidem praecipue codicis Aesini recensuit, praefatus est CAESAR ANNIBALDI. Appendicem criticam in Taciti libellum, Scriptorum Romanorum de Germanis veteribus testimonia selecta adiecit CAROLUS PASCAL . . . . . » 1 25
3. **C. IULII CAESARIS — Commentarii De bello civili.** Recensuit, praefatus est, brevi appendice critica instruxit DOMINICUS BASSI . . . . » 2 75
4. **M. TULLII CICERONIS — De re publica** librorum sex quae supersunt. Recensuit, brevi appendice critica instruxit CAROLUS PASCAL. Praefatus est, testimonia adiecit IOHANNES GALBIATI » 2 75
5. **M. MINUCII FELICIS — Octavius.** Recognovit, praefatus est, appendicem criticam addidit ALOISIUS VALMAGGI . . » 1 25
6. **T. MACCI PLAUTI — Stichus.** Ad codicis Ambrosiani praecipue fidem edidit, appendicem criticam addidit C. O. ZURETTI » 1 50
7. **CORNELII TACITI — De vita Iulii Agricolae liber.** Recensuit, praefatus est, appendice critica instruxit CAESAR ANNIBALDI; accedunt de Cornelio Tacito testimonia vetera a CAROLO PASCAL conlecta . . . . » 1 25
8. **M. TULLII CICERONIS — Pro Milone, Pro Archia.** Additis argumentis Asconii et Scholiastae Gronoviani ad Milonianam, Scholiastae Bobiensis ad utramque. Recensuit, praefatus est, appendice critica et indicibus instruxit SIXTUS COLOMBO » 2 —
9. **P VERGILII MARONIS — Bucolicon liber; accedunt carmina Moretum, Copa, falso Vergilio adtributa.** Recensuit, praefatus est, appendice critica instruxit CAROLUS PASCAL . . . . » 1 25

10. **CORNELII TACITI — Dialogus de Oratoribus.** Recensuit, praefatus est, appendice critica et indicibus instruxit F. C. Wick . . . . L. 1 50

11. **P. OVIDII NASONIS — Tristia.** Recensuit, praefatus est, brevi appendice critica instruxit Carolus Landi . . . » 1 50

12. **L. ANNAEI SENECAE — Thyestes, Phaedra.** Recensuit, praefatus est, appendicem criticam addidit Humbertus Moricca » 2 —

13. **[P. VERGILI MARONIS]. — Catalepton, - Maecenas, Priapeum** « *Quid hoc novi est* ». Recensuit, praefatus est, appendicem criticam et indicem verborum addidit Remigius Sabbadini . . . . » 1 25

14. **T. MACCI PLAUTI — Captivi.** Recensuit, praefatus est, appendicem criticam et testimonia adiecit Carolus Pascal » 1 50

D'imminente pubblicazione:

15. **PHAEDRI — Fabulae.** Ad fidem codicis Neapolitani denuo excussi edidit, praefatus est, appendice critica instruxit Dominicus Bassi.

16. **P. OVIDI NASONIS — Artis amatoriae** libri tres. Recensuit, praefatus est, appendicem criticam addidit C. Marchesi.

DIZIONARI e VOCABOLARI

(Edizioni Paravia)

ARNAUD G. — Petit dictionnaire des verbes irréguliers de la langue française conjugués dans tous leurs temps. Un vol. in-16 di pag. 160 . . . . . . L. 1 70

BALBI F. — Modi errati — dizioni corrette. L'amico dello scrittore corretto. Un vol. in-16 di pag. 225 . . . . » 3 —

Bazzarini (Il nuovo). **Vocabolario della lingua parlata e scritta** cogli accenti della retta pronunzia, le uscite irregolari dei verbi, ecc., rifatto sui lavori del Tommaseo, Fanfani, Arlìa e Rigutini e purgato per le scuole da P. Fornari Un vol. in-16 di pag. VII-933 a due colonne . . . » 3 —

Legato in tela . . . . » 4 50

BERRINI O. — Vocabolario della lingua greca (greco-italiano) ad uso delle scuole, compilato colla scorta dei più reputati lessici scolastici. Un vol. in-8 di p. 494 a due colonne L. 6 —

BERAUDI S. — Dizionario dei verbi latini. (Uso del verbo latino reso facile alla gioventù studiosa). Un vol. in-8 di pag. 248 a due colonne . . . . » 3 —

CAMPANINI G. e CARBONI G. — Vocabolario latino-italiano e italiano-latino. Un vol. in-8 di pag. VI-1230 a due colonne, legato in tela . . . . » 9 —

CAPPUCCINI G. — Vocabolario della lingua italiana. Un vol. in-8 di pag. XII-1822 a tre colonne . . . . » 10 —

Legato in tela . . . . » 12 —

D'ogni vocabolo è data l'etimologia conforme alle indagini più recenti.

Per la sua materia e per l'ordine con cui è condotto il lavoro, il libro contiene in sè anche il **Vocabolario de' modi errati** e gran parte del **Vocabolario dei Sinonimi.**

CASTROGIOVANNI G. — Fraseologia poetica e dizionario generale della Divina Commedia di Dante Alighieri. Un vol. in-8 di pag. 340 a due colonne . . . . » 3 —

CHARREL H., G. LAGORIO, V. Ferrari. — Vocabolario italiano-francese e francese-italiano. Un volume in-8 di pag. VI-1420, legato in tela . . . . . » 10 —

Contiene: La traduzione varia delle parole. — La pronunzia dei vocaboli italiani e quella irregolare di talune voci francesi. — L'indicazione del genere diverso di alcuni sostantivi francesi. — Il plurale delle parole composte. — Il femminile irregolare di molti aggettivi. — La distinzione della *h* muta ed aspirata. — I nomi personali, storici, geografici e mitologici. — La fraseologia, i proverbi. i neologismi.

DELLA NOCE L. e TORRE F. — Vocabolario latino-italiano e italiano-latino compilato ad uso delle scuole. 2 vol. in-4 di complessive pag. 1317 a tre colonne . . . . » 12 —

Legato in un solo volume . . . . » 15 —

FABRE A. — Dizionarietto delle antichità romane e greche ad uso delle scuole, contenente, oltrechè un copioso indice per classi, 8 mila e più articoli riguardanti la vita privata e pubblica, le istituzioni, i riti, le feste, le cariche, gli studi, le arti, le vesti, gli attrezzi, le armi, ecc., ecc. Un vol. in-16 di pagine XXVIII-224 a due colonne . . . . . » 2 50

GARIZIO E. — Vocabolario dei Commentari di G. Cesare (De bello gallico e de bello civili), ad uso delle scuole ginnasiali. Un vol. in-8 di pag. 138 a due colonne . . » 1 90

N. 11 - L. **2,50.**


calibrite
colorchecker CLASSIC
mm